

**T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI**

**İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA HİBE
VE SOMALİ MEDENİ KANUNUYLA MUKAYESESİ**

NUR YUSUF DIRIYE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY

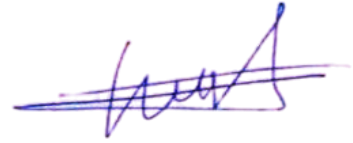
KONYA 2020

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	---

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	NUR YUSUF DIRIYE		
	Numarası	17810601189		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ/İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA HİBE ve SOMALİ MEDENİ KANUNUYLA MUKAYESESİ			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

NUR YUSUF DIRIYE

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
--	---	--

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	NUR YUSUF DIRIYE		
	Numarası	17810601189		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	TEMEL İSLAM BİLİMLERİ / İSLAM HUKUKU		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Doç. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Tezin Adı	İSLAM BORÇLAR HUKUKUNDA HİBE ve SOMALİ MEDENİ KANUNUYLA MUKAYESESİ			

Hibe akdi, bir malın bedelsiz olarak karşı tarafın mülkiyetine geçirilmesini ifade eder. Bu araştırmada, hibe konusundaki fikhî görüşler Somali Medeni Kanunu ile mukayeseli olarak çalışılacaktır. Hibe konusunda mezheplerin görüşleri incelenecek, ittifakları, ihtilafları ve Somali medeni kanunu ile mukayesesi üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, İslam Hukuku mezheplerine ait temel kaynaklardaki görüşlere müracaat edilecektir. Söz konusu eserlerde konunun kapsamlı olarak ele alınması sebebiyle araştırmanın çerçevesi hibenin tanımı, rükünleri, şartları ve hibeden rücu ve ivazlı hibe ile sınırlı tutulacaktır.

Çalışmamız bir giriş, iki ana başlık ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde hibenin tanımı, nitelikleri, hükümleri, çeşitleri, rükünleri ve şartları ele alınacaktır. İkinci bölümde ise hibenin sona ermesi, hibeden rücu ve rücu engelleri konularına temas edilecektir.

Hibeye dair fıkhi hükümler, Somali Medeni Kanunuyla mukayeseli olarak inceleneceği için, Somali’de yaygın mezhep olan Şafii mezhebi hükümleri üzerinde özellikle durulacaktır. Ayrıca araştırmamızın giriş kısmında Somali’nin tarihi, hukuku ve medeni kanunundan kısaca bahsedilecektir.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	NUR YUSUF DIRIYE		
	Student Number	17810601189		
	Department	BASIC ISLAMIC SCIENCES / ISLAMIC LAW		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	Assoc. Prof. Dr. Necmeddin GÜNEY		
Title of the Thesis/Dissertation	DONATION AGREEMENT IN ISLAMIC CONTRACT LAW AND ITS COMPARISON WITH SOMALI CIVIL LAW			

Donation agreements refer to the transfer of a good free of charge to the property of the other party. In this study, legal opinions on donation will be studied in comparison with the Civil Code of Somalia. The views of the Islamic schools of law regarding donation contract will be examined and its comparison with the Somali civil law will be emphasized. In this context, views in the main sources of Islamic Law schools will be consulted. Since the subject is handled comprehensively in these works, the framework of the research will be limited to the definition of donations, its provisions, conditions, recourse from donation and onerous donations.

Our study consists of an introduction, two main chapters and a conclusion. In the first chapter, the definition, qualifications, provisions, types and conditions of donations will be discussed. In the second chapter, the termination of a donation, recourse from donation and its barriers will be discussed.

Since legal provisions on donations will be examined in comparison with the Civil Code of Somalia, special emphasis will be placed on the Shafii school of law, which is the common school in Somalia. In addition, Somalia's history, law system and its civil law will be briefly mentioned in the introduction of our research.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	4
-------------------	---

ÖNSÖZ.....	5
------------	---

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ.....	6
A. Araştırmanın Konusu.....	6
B. Araştırmanın Önemi	7
C. Araştırmanın Amacı.....	7
D. Araştırma Konusuyla İlgili Başlıca Çalışmalar	7
E. Araştırma Yöntemi.....	8
II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI.....	8
III. SOMALİ HUKUKU VE SOMALİ MEDENİ KANUNU	9
A. Somali'nin Kısa Tarihi	10
B. Somali Hukukunun Gelişimi	12
1. İslam Öncesi Dönemde Somali'de Hukukun Durumu.....	12
2. İslam Tarihinde Fıkhi Uygulamaların Durumu.....	13
3. Sömürge Döneminde Uygulanan Hukuk	13
4. Cumhuriyet Dönemi Kanunları.....	14
C. Somali Medeni Kanunu	15

BİRİNCİ BÖLÜM

HİBENİN TANIMI, NİTELİKLERİ, HÜKÜMLERİ, UNSURLARI VE ÇEŞİTLERİ

I. HİBENİN TANIMI, NİTELİKLERİ VE HÜKÜMLERİ.....	17
A. Hibenin Tanımı ve Mahiyeti.....	17
1. Sözlük Anlamı.....	17
2. Terim Anlamı	17
3. Somali Medenî Kanunu'nda Hibenin Tanımı	19
B. Hibe ile Diğer Teberru Türleri Arasındaki Fark.....	19
1. Teberru kavramı	19
2. Teberru Türlerinin Hibeden Farkları.....	20
C. Hibenin Temel Nitelikleri.....	23
1. Akit Oluşu	23
2. Yaşayanlar Arasında Gerçekleşmesi.....	24
3. İvazsızlık Esasına Dayanması	24
4. Kazandırıcı (temlik) Nitelikte Bir Muamele Oluşu	24

5. Tek Taraf için Bağlayıcı Oluşu	25
6. Teberru Niyetiyle Gerçekleştirilmesi	25
7. Şekli ve Aynî bir Akit Oluşu	26
D. Hibenin Hükümleri	27
1. Hibenin Meşruiyeti	27
2. Hibenin Teklîfi Hükümü	28
3. Hibe Akdinin Hükümü	28
4. Caiz olan ve Caiz olmayan hibeler	29
II. HİBENİN RÜKÜNLERİ VE ŞARTLARI	30
A. Hibenin Rükünleri	30
B. Hibenin Şartları	31
1. Vâhibte Aranan Şartlar	31
2. Mevhûbün Lehte Aranan Şartlar	33
3. Mevhûbün şartları	34
4. Sığanın Şartları	40
III. HİBEDE EHİYET VE VEKÂLET	41
A. Hibe Ehliyeti	41
1. Hibe de Bulunma Ehliyeti	41
2. Hibeyi Kabul Ehliyeti	43
B. Hibe de Vekâlet	44
IV. ÖZEL HİBE ÇEŞİTLERİ	45
A. Hibe Vaadi	45
B. Elden Bağışlama	46
C. Şartlı Hibe	46
1. Umrâ	46
2. Rukbâ	47
3. Süknâ	48
D. İvazlı Hibe (Mükellefiyetli Bağışlama)	49
1. İslam Hukukunda İvazlı Hibe	49
2. Somali Medeni Kanunu'nda İvazlı Hibe	53
E. Hibe Sayılmayan Bazı Tasarruflar	54
1. Hediye ve Bahşişler	54
2. İbâha ve Hakkını Helal Etme	54

İKİNCİ BÖLÜM

HİBENİN SONA ERMESİ

I. HİBENİN ÖLÜM SEBEBİYLE SONA ERMESİ	56
II. HİBEDEN RÜCU VE SONUÇLARI.....	58
A. Hibeden Rücu	58
1. İslam Hukukunda Hibeden Rücu	58
2. Somali Medeni Kanununda Hibeden Rücu.....	65
B. Hibeden Rücunun Sonuçları	68
1. İslam Hukukunda Hibeden Rücunun Sonuçları	68
2. Somali Medeni Kanununda Hibeden Rücunun Sonuçları.....	70
SONUÇ.....	71
BİBLİYOGRAFYA	72

KISALTMALAR

- b. : İbn, bin
bkz. : Bakınız
c. : Cilt
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Ens. : Enstitüsü
Fak. : Fakültesi
h. : Hicrî
haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
krş. : Karşılaştırınız
ktp. : Kütüphanesi
M. : Miladî
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
nşr. : Neşreden
s. : Sayfa
sy. : Sayı
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
thk. : Tahkik eden

ÖNSÖZ

Bir malın karşılıksız olarak temlikini konu alan hibe akdi, İslam hukuku (fıkıh) sistematığı içinde mâli muâmelâtın bir bölümünü teşkil etmektedir. Hibe kelimesi Arapça v-h-b (وهب) kökünden gelmektedir. İslam Hukukunda “hibe” kelimesi yaygın bir terim olarak kullanılmaktadır. Hibe akdi, Türkçe’de bağışlama Batı dillerinden Fransızca ve İngilizcede ise genel olarak “donation” kelimesiyle ifade edilmektedir.

Hibe için Türkçe karşılık olarak “bağışlama”, vâhib için “bağışlayan”, mevhûbün leh için “bağışlanan” mevhûb için “bağışlanılan (şey)” ifadeleri kullanılmıştır. Biz bu çalışmamızda İslam hukukunun orijinal terimi olan hibeyi ve bundan türetilmiş olan diğer terimleri aynen kullanmayı uygun bulduk ancak Türkçe terimleri de ihmal etmedik.

Bu çalışmamızda biz imkânlarımız ölçüsünde hibe konusunu birçok açıdan incelemek ve karşılaştırmak için çaba gösterdik. Konuyu önce İslam hukuku ekolleri çerçevesinde, daha sonra ise Somali Medeni Kanunu açısından incelemeye çalıştık. Çalışmamızı yaparken klasik fıkıh eserlerine ve son asırda yapılmış modern çalışmalara müracaat ettik. İmkânlarımız dâhilinde, Hibenin geçmişte ve günümüzdeki çeşitli uygulamalarını anlatan uygun bir çalışma ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamız bir giriş, iki ana başlık ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde hibenin tanımı, nitelikleri, hükümleri, çeşitleri, rükünleri ve şartlarını ele aldık. İkinci bölümde ise hibenin sona ermesi, hibeden rücu ve rücu engelleri konularına temas ettik.

Çalışmamızı yaparken istifade ettiğimiz kitap ve makaleleri kaleme almış olan araştırmacılara şükranlarımı arz ediyorum. Yüksek lisans eğitimine başladığım günden itibaren bana destek olan danışman hocam Doç. Dr. Necmeddin Güney’e ve ders döneminde kendilerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah’tandır.

Nur Yusuf Diriye

Konya/2020

GİRİŞ

Toplumsal hayat, kendiliğinden sosyal ilişkileri de doğurur. Sosyal ilişkiler ise çeşitli borç ve yükümlülükler ortaya çıkarır. Ancak insani ilişkilerin tamamı borç veya yükümlülük üzerine kurulmaz. Birçok insani ilişki, iyilik yapma hissi, cömertlik, yardım ve sevap beklentisi sebebiyle karşılıksız olarak sürdürülür. Bu açıdan bakıldığında hibe akdi, insanlık tarihi kadar eskidir.

Hibe Allah'ın rızası ve insanların gönlünü kazanmak için güzel bir tasarruftur. Kur'an-ı Kerim'de doğrudan hibe lafzı kullanılsa da, bu kökten çeşitli fiiller genellikle Allah'ın kullarına maddi ve manevi çeşitli lütuflarını ifade etmek için kullanılmıştır. Ayrıca Kur'an'da cömertliği ve her türlü iyiliği öven, cimriliği kınayan çeşitli ayetler de hibenin terim anlamıyla doğrudan bağlantılıdır. Yine kadının mehrinin bir kısmını kocasına bağışlamasının helal olacağı ifade edilmesi de konumuzla doğrudan ilgili bir hükümdür. Hadislerde de yardımlaşma, başkalarına bağışta bulunmayla ilgili konular zikredilmiş, bu konuda fıkhi ve ahlaki ölçüler konulmuştur. Birçok hadis kitabında "Kitabü'l-Hibe" başlığı altında konuyla ilgili Hz. Peygamber ve sahabeyle ait rivayetlere yer verilmiştir.¹

Bu çalışmamızda hibenin tanımı, çeşitleri, temel unsurları ve hükümlerine yer verilecek, ardından hibenin sona erme durumu ve hibeden rücu ile ilgili konulara değinilecektir.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

A. Araştırmanın Konusu

Hibe akdi, bir malın bedelsiz olarak karşı tarafın mülkiyetine geçirilmesini ifade eder. Bu çalışmada, hibe konusundaki fikhî görüşler Somali Medeni Kanunu ile mukayeseli olarak çalışılacaktır. Hibe konusunda mezheplerin görüşleri incelenecek, ittifakları, ihtilafları ve Somali medeni kanunu ile mukayesesi üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede, İslam Hukuku Mezheplerine ait temel kaynaklardaki görüşlere müracaat edilecektir. Söz konusu eserlerde konunun kapsamlı olarak ele alınması sebebiyle araştırmanın çerçevesi hibenin tanımı, rükünleri, şartları ve hibeden rücu ve ivazlı hibe ile sınırlı tutulacaktır.

Hibeye dair fıkhi hükümler, Somali Medeni Kanunuyla mukayeseli olarak inceleneceği için, Somali'de yaygın mezhep olan Şafii mezhebi hükümleri üzerinde özellikle durulacaktır.

¹ Bardakoğlu, Ali, "Hibe", *DİA*, 17/ 421.

Ayrıca araştırmamızın giriş kısmında Somali'nin tarihi, hukuku ve medeni kanunundan kısaca bahsedilecektir.

B. Araştırmanın Önemi

Hibe, İslam borçlar hukuku kapsamındaki temel akitlerden biridir. Bedelsiz ve karşılıksız bir mal temliki olması sebebiyle, toplumsal yardımlaşmaya ve kardeşlik duygusunun oluşmasına önemli derecede katkıda bulunur. Kur'an'da ve sünnette İslam kardeşliğinin gereği olarak hediyeleşmek ve karşılıksız olarak vermek teşvik edilmiştir. Hibe, hediye, tasadduk gibi işlemlerin müminlerin birbirlerini sevmesine vesile olacağına işaret edilmiştir. Bu toplumsal yönleriyle hibe, hukuki açıdan da düzenlenmesi ve teşvik edilmesi gereken bir muameledir. Hibe konusundaki fihhi hükümleri ele alacak, kolay anlaşılır ve uygulanabilir bir çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmamızda hibenin hukuki yönleri üzerinde durulacaktır.

C. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, hibenin İslam hukukundaki hükümlerini delilleriyle ortaya koymak ve Somali Medeni Kanunu'nu bu açıdan inceleyip değerlendirmektir. Somali Federal Cumhuriyeti anayasası, ülkenin resmi dininin İslam olduğunu ifade etmektedir. Somali Medeni Kanunu ise Somalice olarak kaleme alınmıştır. Bu araştırmayı yapacak kişi olarak Somali'den gelmiş olmam sebebiyle, hibe konusundaki fihhi görüşleri Somali Medeni Kanunu'nuyla karşılaştırma imkânı ortaya çıkmıştır. Araştırmamız mukayeseli bir çalışma olacağından, İslam Hukuku ekollerinin görüşleri ile Somali Medeni Kanunu'nun düzenlemeleri karşılaştırılacak, aradaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmaya çalışılacaktır Diğer bir amaç ise konuyla ilgili günümüzde ortaya çıkan yeni problemler ve uygulamalar üzerinde durmaktır..

D. Araştırma Konusuyla İlgili Başlıca Çalışmalar

Bu araştırma konusunda daha önceden çalışılmış veya içeriğini birebir kapsayan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak genel olarak hibe konusunda veya hibenin alt başlıklarına dair ülkemizde ve İslam dünyasında çeşitli çalışmalar yapılmıştır.

Konuya en yakın çalışma, Abdulkadir Şener'in 1984 yılında yayınladığı "İslam Hukukunda Hibe" adlı çalışmasıdır. Bu çalışma Ankara Üniversitesi İlahiyat fakültesinde 1979 yılında doçentlik tezi olarak kabul edilmiştir. Bu çalışmada hibe konusu İslam Hukuku ve Türk Borçlar Kanunu açısından mukayeseli olarak incelenmiştir.

Suudi Arabistan’da Hayr Abdurradi Halil isim öğrencinin 1981 yılında Kral Abdülaziz Üniversitesi İslami İlimler fakültesinde yüksek lisans tezi olarak kabul edilen “Hibe ve Hükümleri” adli bir çalışması mevcuttur.

Cezayir’de Kühayl Hakîme isimli öğrencinin 2018 yılında Hukuk Fakültesi bünyesinde hazırladığı ‘*Akdu-l Hibe*’ başlıklı bir doktora tezi mevcuttur. Çalışma, konuyu Cezayir hukuku merkezli olarak ele almıştır ve 90 sayfadan ibarettir.

Makale olarak Saffet Köse² ve Ayhan Hıra’nın³ hibe konusunun alt başlıklarına dair iki adet çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar dışında TDV İslam Ansiklopedisinin ve Kuveyt Fıkıh Ansiklopedisinin hibe ve diğer ilgili maddeleri mevcuttur.

E. Araştırma Yöntemi

Literatür taramasında tespit edilmiş olan kitap, tez, makale gibi kaynaklar okunarak ilgili başlıklar altında fişlenecektir. Bu çerçevede konular Somali medeni kanunu ile de mukayese edilerek sistemli bir şekilde ele alınacaktır.

Tezimiz bir giriş ve iki bölümden oluşacaktır. Giriş kısmında tezin kavramsal çerçevesi ortaya konulacak ve Somali hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın ilk bölümünde, hibenin tanımı, nitelikleri, hükümleri, çeşitleri, rükünleri ve şartları ele alınacaktır. İkinci bölümünde ise hibenin sona ermesi ve rücu konusu üzerinde durulacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızda Kur’an ve sünnet başta olmak üzere, İslam Hukukunun klasik ve modern temel kaynaklarına müracaat edilecektir. Bu kapsamda dört fıkıh mezhebi ve zaman zaman zahiri mezhebinin kaynaklarından faydalanılacak ve hükümler Somali Medeni Kanunu ile karşılaştırılacaktır.

Her mezhepten en çok müracaat edeceğimiz başlıca kaynaklar aşağıda listelenmiştir. Burada ismini verdiğimiz kaynaklar başvuracağımız kaynakların tamamı değil sadece her mezhep için öne çıkan kaynaklardır.

² Köse, Saffet, “İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık”, Mehîr, 1999, sayı: 4, s. 14-20.

³ Hıra, Ayhan, “Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, The Journal of Academic Social Science Studies [JASSS], 2017, sayı: 58, s. 237-250.

Hanefi Mezhebi:

- 1) Kâsânî, (ö.587/1191), *Bedâ'i 'u's-sanâ'i fî tertîbi 'ş-şerâi'*,
- 2) İbn Âbidîn, (ö.1252/1836), *Hâşiye Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*
- 3) Serahsî, (ö.483/1090), *el-Mebsût*.
- 4) Mergînânî,(ö.593/1197) *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*.

Maliki Mezhebi:

- 1) İmam Mâlik (ö.179/795), *el-Muvatta* ve şerhleri.
- 2) İbn Rüşd (ö.595/1189), *Bidâyetu'l-Müctehid*.
- 3) İbn Cüzey (ö.741/1310), *el-Kavânîni'l-fikhiyye*.
4. Desûkî, (ö.1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desûkî ale'ş-Şerhi'l-kebîr*.

Şafii Mezhebi:

- 1) Şafii, (ö.204/820), *el- Ümm*.
- 2) Müzenî', (ö.264/878) *el-Muhtasar*.
- 3) Nevevî, (ö.676/1277), *Ra'zatü't-tâlibîn ve 'Umdetü'l-Müftîn ve şerhleri*.
- 4) İmrani (ö. 558/1163), *el-Beyân fî mezhebi'l-İmam eş-Şâfîi*.

Hanbeli Mezhebi:

- 1) İbn Kudâme, (620/1223), *el-Muğnî*.
- 2) Behûtî, (ö.1051/1641), *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İkna'*,
- 3) İbn Muflih,(ö.763/1362), *Kitâbu'l-Furû*.
- 4) İbnü'n-Neccâr, (ö.972/1564), *Münthehe'l-irâdât*.

Ayrıca Mecelle'nin ve Somali Medeni Kanunu'nun ilgili maddelerinden açacaktır.

III. SOMALİ HUKUKU VE SOMALİ MEDENİ KANUNU

Somali Hukuku'nun gelişimi ve Somali Medeni Kanunu'na değinmeden önce Somali'nin tarihine kısaca değinmekte fayda görüyoruz.

A. Somali'nin Kısa Tarihi

Somali, Afrika'nın doğusunda "Afrika'nın boynuzu" denilen bölgede bulunan bir ülkedir. Somali'nin kuzeybatısında Cibuti, kuzeyinde Aden körfezi, doğu ve güneyinde Hint Okyanusu, batıda Etiyopya ve güneybatısında da Kenya bulunmaktadır.⁴

Somali coğrafya yer olarak stratejik bir konuma sahiptir. Çünkü bir yandan Hint Okyanusu kıyılarına sahipken diğer yandan da Kızıldeniz'de Babülmendep boğazına hâkim bir konumdadır. Bu özel konumundan dolayı XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere, Fransa, İtalya ve Habeşistan'ın dikkatini çekmiştir. Somali'nin kuzeyi İngilizler tarafından Somaliland adıyla sömürgeleştirilmiştir. Güney bölgesi de İtalyanlar tarafından işgal edildi. Somali'nin batı bölgesini ise (Ogandeniya) İngilizler Habeşistan krallığına verdiler. Fransa da Somali'nin kuzey ucundaki ubûk (Obock) bölgesini sömürgesi ilan etmiş ve Cibuti adını verdiği bu toprakları 1977 yılına kadar elinde tutmaya devam etmiştir.⁵

1900'lerin başlarında Seyyid Muhammed b. Abdullah Hassan'ın liderliğinde Dervişler isimli bir İslami direniş örgütü sömürgecilğe karşı büyük bir mücadele başlattı. Bu mücadele yaklaşık 20 yıl devam etti. Bu mücadelenin ardından Somali Gençlik Birliği (S.Y.L) sömürgecilik karşıtı mücadeleyi siyaset üzerinden devam ettirdi. Bu mücadeleler sonucunda, Somali'nin Kuzeyi 26 Haziran 1960'ta, Güneyi ise 1 Temmuz 1960'ta bağımsız oldu ve aynı gün tek bir devlet olarak birleştiler.⁶

Ülke ekonomisi tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ticarete dayanmaktadır. Somali'de iki ana nehir vardır. Bunlar Şabelle nehri ve Juba nehridir. Bu iki nehir ülkenin tarımı, ziraatı ve hayvancılığı açısından önemli bir yer tutar. Somali'nin iklimi genellikle kurudur ve dört mevsim yaşanır. İlkbahar ve sonbahar yağışlı, diğer ikisi ise kurak geçer. Yaz aylarında sıcaklıklar 42°C'ye kadar yükselebilir. Ülkenin yüzölçümü 637.657 km²'dir. Nüfusu 15 milyon kişi civarındadır. Somali, Afrika'nın en uzun kıyı ülkesidir ve yaklaşık 3333 km uzunluğunda bir sahile sahiptir.⁷

⁴ Somali Ana Yasası, md. 7; Abdurrezzak, Hassan, *Somali'de Din ve Toplum*, s. 3.

⁵ Kavas, Ahmet, "Somali", *DİA*, 37/ 373-374; Huccâc, *Safahat min Tarihi's-Somal*, s. 40-44;

⁶ Huccâc, *Safahat min Tarihi's-Somal*, s. 45; Sheikh Omar, Abdurrahman, *Somali Dervişleri İslam Direnişi*, s 79; Abdurrezzak, Hassan, *Somali'de Din ve Toplum*, s.7.

⁷ Huccâc, *Safahat min Tarihi's-Somal*, s.146; Abdurrezzak, Hassan, *Somali'de Din ve Toplum*, s.3-4; Köksal, Aydoğan, "Somali", *DİA*, 37/ 372.

Somali halkı Müslüman bir ülkedir ve İslam'ın ilk yıllarından itibaren Müslüman nüfus hep var olmuştur. Tarihi çalışmalara göre İslam henüz Medine'ye ulaşmadan önce Müslümanların Habeşistan'a hicretleri esnasında Somali halkı İslam'la tanışmışlardır.⁸

İslam'ın Somali'de yayılmasında Arap yarımadası ile Aden Körfezi arasındaki ticaretin önemli bir rolü vardır. Bu ticaret İslam'dan yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Bu yüzden Somali'nin İslam'ı ticaret yoluyla tanıdı ve İslam'ın burada yayılması savaş ve güç yoluyla değil, aksine kalpleri fethetmekle olduğu ileri sürülmüştür.⁹ Somali'de İslamlaşma süreci XVI. yüzyılda tamamlanmıştır ve günümüzde Somali halkının %100'ü müslümandır. Ülke aşağı yukarı aynı dil, aynı kültür ve aynı inançtan oluşan bir bütündür. Somali halkının dini hayatına geleneksel dindarlık hâkimdir. Halkın %90'ı itikadi açıdan inanç açısından Eş'ari, Fıkıh açısından ise Şafî mezhebini benimsemektedir. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana Suudi Arabistan'dan gelen Vahhabi anlayışın etkisiyle selefi itikadı ve Hanbeli mezhebini benimseyenler de bulunmaktadır.¹⁰

Eğitim ve kültür olarak Somali'de İslam'ın bölgeye girişinden itibaren Kuran öğrenmek ve öğretmek geleneksel olarak yaygındır. XIV. yüzyılın başında bölgeye gelen İbn Battûta, Somali'nin başşehri olan Mogadişu'daki medreselerden bahsetmektedir. Somali'de çocuklar küçük yaşlarda Somalice "dugsi" olarak bilinen kuran kurslarına gönderilmektedir. Sömürgecilik döneminde eğitim dili sömürgecilerin kendi dilleri olan İtalyanca ve İngilizce olduğu için Somalililer çocuklarını okula göndermemiştir. Bu yüzden sömürgeci devletlerin dili pek etkili olamamıştır.¹¹ Bugünkü Somali anayasasının 5. maddesinde ülkenin resmi dillerinin Somalice ve Arapça olduğu belirtilmektedir.¹²

Somali devletinin resmi adı; Somali Federal Cumhuriyeti (Somalice olarak; Jamhuuriyadda Federaalka Soomaaliya)

Yönetim biçimi; parlamenter sistem

Bağımsızlığı tarihi; 1 Temmuz 1960

⁸ Jamac Aw-Aden, Cabdi, *Waayihii Soomaaliya*, s.258; Muhammed, Aydarus, Şerif, *Azva 'ala Tarihi' Somal*, s.25; Ahmet Nur, Hassan, *İslâmiyet'in Somali'de Yayılışı*, s.31; Baadiyow, *Making Sense of Somali History*, 1/48-49.

⁹ Muhammed, Aydarus, Şerif, *Azva 'ala Tarihi' Somal*, s.25; Ahmet Nur, Hassan, *İslâmiyet'in Somali'de Yayılışı*, s.26.

¹⁰ Abdurrezzak, Hassan, *Somali'de Din ve Toplum*, s.36; Kavas, Ahmet, "Somali", *DİA*, 37/ 375; Ahmet Nur, Hassan, *İslâmiyet'in Somali'de Yayılışı*, s.26.

¹¹ Kavas, Ahmet, "Somali", *DİA*, 37/ 375; Abdulle Warsame, Yahye, *Somali'nin Sosyo-Kültürel Yapısı ve Din*, s.23.

¹² Somali Anayasası, md. 5.

Başkenti; Mogadişu (Makdişu)

Nüfusu; 15.700.000 milyon

Yüzölçümü; 637,657 km²

Para birimi; Somali Şilini

Önemli şehirler; Mogadişu, Hargeisa, Kismayo, Bosaso gibi şehirlerdir.¹³

B. Somali Hukukunun Gelişimi

Günümüz Somali hukukunun oluşumundaki süreçleri dört aşamada inceleyebiliriz: İslam öncesi hukuk, İslam sonrası hukuk, sömürge dönemi hukuku ve cumhuriyet dönemi hukuku olarak değerlendirebiliriz.

1. İslam Öncesi Dönemde Somali’de Hukukun Durumu

Somali’de halk kabileler ve aşiretler şeklinde yaşamışlardır ve bu durum günümüzde de devam etmektedir. Bu aşiretler arasında örf ve geleneksel hukuk kuralları uygulanmaktadır. Bu örf hukuku Somalice “Xeer” Heer olarak isimlendirilmektedir. Xeer örfi ise Somali’de kültür, yaşam şekli, gelenek ve geleneksel hukuk anlamına gelmektedir. Geleneksel hukuk insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunları çözdükleri hukuktur.¹⁴

Her kabileyi temsil eden bir reis vardır ve resmi bir görev olduğunda bu klan reisi (Garaad, ugaas) gerektiği durumda Xeer hukukunu uygular. Xeer geleneksel hukuku yazılı bir kanun değildir. Çünkü her davanın hükmünü ve şeklini kabile reisleri tanımlamaktadır ve her nesil sonraki nesillere aktarmaktadır. Fakat yeni bir dava olursa, o zaman da kabile reisleri yeni bir hüküm ortaya koymakta ve o da sonraki nesillere aktarılmaktadır. Bu şekilde geleneksel hukuk devam etmektedir.¹⁵

Kabile reisleri geleneksel hukukun uygulanmasından sorumludurlar. Çünkü kabilenin her üyesi klan reisinin sözünü dinlemek ve yerine getirmek zorundadır. Somali’de kabile reisleri (Garaad) kendi kabile üyeleri tarafından büyük saygı duyulan ve itaat edilen kişilerdir.¹⁶

¹³ Abdurrezzak, Hassan, *Somali’de Din ve Toplum*, s.10;

¹⁴ Hassan, Abdisalam, *Taariikhda Soomaaliyeed iyo Tartanka Qabiilka*, s.17; Muxamed (Liiq-lliiqato), *Taariikhda Soomaaliya*, s. 21.

¹⁵ Hassan, Abdisalam, *Taariikhda Soomaaliyeed iyo Tartanka Qabiilka*, s.17; Muxamed (Liiq-lliiqato), *Taariikhda Soomaaliya*, s. 22.

¹⁶ Dhoore, Abdulqadir Salad, *Soomaaliya iyo Taariikhdeedi hore*, s.55.

Somali geleneksel hukukunun uygulanışına şöyle bir örnek verebiliriz. “eğer bir kimse başka bir kimsenin ineğine yanlışlıkla zarar verdiyse yerine başka bir inek koymalıdır; eğer bilerek zarar verdiyse cezası iki katına çıkar. Zarar veren kişi cezasının bedelini ödemezse, o kişiye ailesi ya da klanı tarafından ceza uygulanır.”¹⁷

2. İslam Tarihinde Fıkhi Uygulamaların Durumu

Somali’de fikhî uygulama tarihi Somali’nin İslamlaşma tarihine rastlar. Somali’nin İslamlaşma süreci XVI. yüzyılda tamamlandığında, ülkenin tamamı Şafii mezhebine tabii olmuşlardır. Bu dönemde bütün Müslümanları temsil eden merkezde bir baş kadı, ilçelerde de bir kadı ve yardımcısı bulunmaktaydı.¹⁸

İslam hukuku asıl olmak üzere örfî hukuk da İslam hukukuyla çatışmadığı müddetçe sömürge dönemine kadar devam etmişlerdir. Sömürge dönemi geldiğindeyse kanunlar dönemi başlamıştır. Daha sonra gelen cumhuriyet döneminde de kanunlar dönemi devam etmiştir. Bu dönemlerde fikhin tesiri tamamen yok olamamış, ahvâl-i şahsiyye hukuku devam etmiştir. Fakat etkisi geçmişe göre azalmıştır.¹⁹

1991 yılında merkezi devlet düştüğünde ve iç savaş başladığında İslami mahkemeler yeniden ortaya çıkmış ve her bölgeye İslam hukukunu uygulayan mahkeme kurulmuştur. İslam mahkemeleri Somali’de barış içinde bir hayatın oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Günümüzde de bazı bölgelerde İslam mahkemeleri hâlâ devam etmektedir.²⁰

3. Sömürge Döneminde Uygulanan Hukuk

Genel olarak sömürge dönemin Somali’de batı kanunlarının etkili olduğu ve bu kanunların uygulanmaya başlandığı bir dönem olarak görürüz.²¹ Somali’de sömürge döneminde farklı hukuklar uygulanmıştır. Çünkü farklı bölgelere farklı sömürgeciler geldiği için. Mesela kuzeyi İngilizler sömürdüğünden burada İngiltere kanunları etkili olurken güney bölgesini ise İtalyanlar sömürdüğü için İtalya kanunları etkili olmuştur.

Müstemleke devletler Somali’ye gelmeden önce İslam hukuku ve geleneksel hukuk uygulanmaktaydı. Kuzeyde İngiltere sömürge için geldiğinde İslam hukuku uygulamasını

¹⁷ Şahin, bilge, *Somali’de devletsizlik deneyimi*, s.41.

¹⁸ Kavas, Ahmet, “Somali”, *DİA*, 37/ 373.

¹⁹ Adam, Ali Sheikh, *es-Sırâ beyne’s-sulta ve’l-kânûn fi’s-Sûmal*, s. 10.

²⁰ Adam, Abdishakur Mire, *Kobocii İslaamiyiinta Soomaaliya*, s.232.

²¹ Adam, Ali Sheikh, *es-Sırâ beyne’s-sulta ve’l-kânûn fi’s-Sûmal*, s. 11-12.

azaltmaya çalıştı ve onun yerine örf hukukunu ön plana çıkardı. Örf hukukunun bulunmadığı meselelerde ise İngiltere kanunlarına müracaat esas alındı. 1942’de İngiltere sömürgeleri için yeni kanunlar çıkardı ve İslam hukukunu uygulayan şer’i mahkemelerinin yetkilerini azalttı. Şer’i mahkemenin ceza davalarına bakma yetkisinin olmadığını belirtmiştir ve böylece İslam hukuku uygulaması sadece ahval-i şahsiyye dairesinde kaldı.²²

Somali’nin güney kısmı ise İtalya sömürge kanunlarının etkisinde kalmıştır. Çünkü İtalya Somali’nin güney kısmını 1889-1960 yılları arasında sömürgesinde tutmuştur. İtalya sömürge döneminde İngiltere’ye göre İslam hukukunu uygulamada daha müsamahakâr davranmıştır. Fakat siyasi suçlar ve isyanlar konusunda ise kendi kanunlarını uyguluyordu. Bunların yanında yeni kanunlar da çıkarmıştı. Mesela, Somali vatandaşları kendi arsaları ve bahçelerinde tek başlarına tasarruf edemiyorlardı. Ancak sömürge hâkiminin izniyle ve vergi vermesi şartıyla tasarruf edebiliyorlardı. İtalya sömürge bölgesinde ırkçı bir görünüm arz eden esaslı bazı kanunları da uygulanıyordu. Mesela bazı mahalle ve bölgelere Somali vatandaşlarının girmesi yasaktı. Sadece sömürge devletinin vatandaşları girebiliyordu.

4. Cumhuriyet Dönemi Kanunları

Somali 1960 tarihinde bağımsızlığına kavuştuğunda en önemli kanun olan anayasası yayınlandı. 1960’ta yayınlanan Anayasa devletin özelliğini 3. maddede şöyle açıklanmaktadır. “Devletin dini İslam’dır.” Bu madde Somali devletinin laik bir devlet olmadığını ifade etmektedir.²³

2012 tarihli yeni anayasası ise konuyu daha ayrıntı izah etmiştir. Çünkü 3. madde devletin dinini şöyle açıklamıştır: *a) Devletin dini İslam’dır. b) İslam dışı dinlerin ülkeye yayılması yasaktır. c) İslam hukukunun genel ilke ve amaçlarına aykırı olan hiçbir kanun çıkarılamaz.*²⁴ 2012 Anayasasının 4. maddesi ise temel prensipleri şöyle açıklamıştır: *Somali federal cumhuriyeti anayasasının temeli Kur’an-ı kerim ve Peygamberimizin sünnetidir. Şeriatın makasidini ve sosyal adaleti de korur.*²⁵

Buradan görüyoruz ki Somali anayasası İslam hukukuna dayanmaktadır ve buna aykırı hiçbir kanun çıkarılamaz. Bu sebeple araştırma konumuz olan hibe hükümleri alanında İslam hukuku ve Somali medeni kanunu hükümlerini karşılaştırmaya çalışacağız.

²² Adam, Ali Sheikh, *es-Sirâ beyne’s-sulta ve’l-kânûn fi’s-Sûmal*, s. 11-12.

²³ Somali Anayasası 1960, md. 3.

²⁴ Somali Anayasası 2012, md. 3.

²⁵ Somali Anayasası 2012, md. 4.

C. Somali Medeni Kanunu

Somali Medeni Kanunu en fazla maddeleri olan Somali kanunudur. Çünkü 958 madde ve 950 sayfa içerisindedir. 37 sayılı Somali Medeni Kanunu 2 Haziran 1973 tarihinde çıkarılmıştır. Somali Medeni Kanunu Mısır'ın 1948'de çıkardığı medeni kanununun maddelerini ve içeriğini iktibas etmiştir. İçeriğinin aynı olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Somali Medeni Kanununda hükümleri özetleyeme çalıştıkları söylenebilir. Çünkü Mısır Medeni Kanunu 1149 madde içerirken Somali Medeni Kanunu 958 maddeleridir.²⁶ Mısır Medeni kanununun ana yazarı Hukukçu Abdurrezzak Senhuri'dir. Senhuri medeni kanunu yazarken referans olarak Fransız medeni hukuku modelini izlemiştir. Medeni kanun borçlar hukuku organizasyonuna odaklanmaktadır ve aile hukukunu içermemektedir. Somali medeni kanununda da bunun etkisini görüyoruz çünkü onda da aile hukuku bulunmamaktadır. Somali medeni kanunu bazı yerlerde fihhi hükümlere aykırı hükümler içermektedir. Mesela faizin caiz olduğunu açıklamıştır:²⁷ Somali Medeni kanunu 509. maddesinde şöyle der. "Borçlunun ittifak edilen faizi vade tarihinde ödemesi gerekir. Eğer ittifak edilen bir faiz yoksa borcun karşılıksız olduğu kabul edilecektir."²⁸

Somali Medeni Kanunu, bu kanunun nasıl uygulanacağını ilk iki maddede şöyle izah etmiştir: "Yasama metinleri, bu metinlerde ele alınan tüm konulara lafız veya anlam olarak uygulanır. Uygulanabilecek bir kanun metni yoksa, hâkim şer'i ilkelere göre karar verebilecek, o da eğer mevcut değilse sosyal adalet ilkeleri ve adalet kurallarına göre bir hüküm uygulanacaktır."²⁹

Somali Medeni Kanunu çıkmadan önce sömürge (İtalya ve İngiltere) kanunları Somali'de uygulanıyordu. Somali Medeni Kanununda Senhuri'nin açık etkisi olduğunu görüyoruz. Kanunun şer'i hükümleri o kadar dikkat almadığını söylenebilir. Sadece kanunda bir hüküm bulunmadığı takdirde şer'i ilkelerin uygulanacağı ikinci maddede ifade edilmektedir. Somali Devletinin 2012 yılında çıkardığı yeni anayasa da federal yapı içinde İslam hukuku hükümlerini benimsemiştir.³⁰ Fakat Somali Medeni Kanununda bir değişiklik yapılmamıştır ve ülkede genel olarak 1973 yılında çıkarılan Somali Medeni Kanunu uygulanmaya devam edilmektedir. Bazı bölgeler ise Somali Medeni Kanunu yerine şer'i hükümleri uygulamaktadır. Biz de bu

²⁶ Adam, Ali Sheikh, *es-Sirâ beyne's-sulta ve'l-kânûn fi's-Sûmal*, s.22, Sayıd, Ahmed 'issam, *Mısır medeni Kanunu*, s.251.

²⁷ Adam, Ali Sheikh, *es-Sirâ beyne's-sulta ve'l-kânûn fi's-Sûmal*, s.22.

²⁸ Somali medeni kanunu, md. 509.

²⁹ Somali medeni kanunu, md. 1 ve 2.

³⁰ Somali anayasası 2012, md. 1.

araştırmamızda Somali Medeni Kanununun hibe konusunda İslam borçlar hukukuyla ne kadar uyumlu olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİBENİN TANIMI, NİTELİKLERİ, HÜKÜMLERİ, UNSURLARI ve ÇEŞİTLERİ

I. Hibenin Tanımı, Nitelikleri ve Hükümleri

A. Hibenin Tanımı ve Mahiyeti

1. Sözlük Anlamı

Hibe kelimesi Arapça v-h-b (وهب) kökünden gelmektedir. Türkçede “bağışlamak” anlamına gelir.³¹ İslam Hukuku’nda “hibe” kelimesi yaygın bir terim olarak kullanılmaktadır. Batı dillerinden Fransızca ve İngilizceye genel olarak ‘Donation’ kelimesiyle tercüme edilmektedir.³² Somali Medeni Kanununda, Somalice ‘Siismo’ kelimesi kullanılmaktadır.³³

2. Terim Anlamı

İslam Hukukçularının hibe tanımları genel olarak birbirine yakındır. Şimdi bu tanımları ele alalım.

Şafî fakihlerin tanımı şöyledir “ Hibe; ivaz şart koşulmaksızın bir mal temlikidir”.³⁴ Bu tanım bize şunu anlatır: Ayn, deyn ve menfaatin ivazsız olarak başkasına temlik edilmesidir.³⁵ Hediye ve sadaka da bu tanımın içine girer. Hibeyi, vâhib mevhûbün lehe gönderiyorsa veya götürüyorsa ve bunu ikram olarak yapıyorsa hediye, fakat Allah rızası için yapıyorsa sadakadır. Mutlak olarak ivazsız bir şekilde veriyorsa hibedir.³⁶

Hanefiler de Şafiilere benzer şekilde şöyle bir tanım yapmışlardır. “Hibe; ivaz şart koşulmaksızın bir malı temliktir”.³⁷ Yani karşılıksız olması gerekir. Burada ivazlı hibeyi dışarıda bırakmak istemişlerdir. Hanefilere nispetle başka bir tanım şöyle yapılmaktadır; “hibe,

³¹ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, “v-h-b”, 1/803; Zebîdî, *Tacu 'l-arus*, “v-h-b”, 4/363; Fîrûzâbâdî, *el-Kamusu 'l-Muhit*, “v-h-b”, 1/143.

³² Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.11.

³³ Somali Madeni Kanunu, md. 483.

³⁴ Şîrbînî, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/559; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu 'l-muhtâ*, 6/296.

³⁵ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu 'l-muhtâc*, 6/296.

³⁶ Nevevî, *Ra 'zatü 't-tâlibîn*, 5/364.

³⁷ Molla Hüsrev, *Düreru 'l-hukkâm*, 2/217.

ivaz şart koşulmaksızın bir malın hâl-i hazırda temlikidir”. Yani vâhibin malı (aynı), kendi mülkiyetinden, başkasına karşılıksız olarak derhal vermesidir.³⁸

Malikilere göre de; “hibe ivazsız bir temliktir”.³⁹ Malikilerdeki başka bir tanıma göre ise hibe “Bağışlanan tarafı memnun etmek için bir aynı ivazsız olarak temlik etmektir”. Buna hediye de denilir. Belirttiğimiz son tanım, menfaatin bağışlamasını, sadaka ve ivazlı hibeyi dışarıda bırakır. İvazsız kaydı, ivazlı hibeyle karışmaması için getirmiştir. Buradaki aynı kelimesi ise ariyette olduğu gibi sadece menfaat değil, malı bizzat kendisinin hibesini belirtmek için getirilmiştir. ‘Bağışlanana memnun etmek için’ kaydı ise Allah için yapılan sadaka ve teberru akitleriyle karışmaması için getirilmiştir. Bu yüzden son tanım daha iyi tanımlanmaktadır.⁴⁰

Hanbelilerde ise “Hibe, vâhib hayatta iken teslimine güç yeten mevcut ve belli bir malda geçerli olan, zorunlu olmaksızın gerçekleştirilen ivazsız bir tasarruftur.”⁴¹ Hanbelilere göre hibe, sadaka, hediye ve atıyye isimlendirmeleri kişinin niyetine göre değişir. Allah rızası ve uhrevî sevap kastedilirse sadakadır. Sevgiyi artırmak için veya ikram olarak yapılıyorsa hediyedir. Mutlak bir şekilde ivazsız olarak verilirse hibedir.⁴²

Görüldüğü üzere, İslam hukukçuları farklı farklı tanımlar yapmalarına rağmen büyük oranda aynı şeyleri söylemişlerdir. En son olarak da Mecelle daha kapsamlı bir tanım yapmıştır. Mecelle hibeyi 833. maddesinde şu şekilde tanımlamaktadır, “Hibe: Bilâ-ivâz, bir malı âhara temlik etmektir. Hibe eden kimseye vâhib, o mala mevhub, ânı kabul edene mevhubün leh denilir.”⁴³ Biz de bu araştırmamıza Mecelle’deki tanımı uygun gördük ve çalışmamızda bu tanım üzerinden gideceğiz.

³⁸ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/116; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstulâhatü Fıkhiyye*, 4/223; Ceziri, *Kitabu’l-Fıkh alâ’l-Mezahibi’l-Erba’a*, 3/254.

³⁹ Desûkî, *Hâşiyetü’d-Desûkî*, 4/97.

⁴⁰ Ceziri, *Kitabu’l-Fıkh alâ’l-Mezahibi’l-Erba’a*, 3/255.

⁴¹ İbnü’n-Neccâr, *Münteha’l-irâdât*, 3/389-390; Behûtî, *Keşşâfu’l-kınâ*, 4/298.

⁴² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/41.

⁴³ Mecelle, md. 833.

3. Somali Medenî Kanunu'nda Hibenin Tanımı

Somali Medenî Kanunu'nun 483. maddesinde hibe şu şekilde tanımlanmaktadır. "Hibe, vâhibin kendi malı üzerinde istediği şekilde ivazsız olarak tasarruf yaptığı bir akittir".⁴⁴

Genel olarak İslam Hukuku ile Somali Medenî Kanunu'nun hibe tariflerini karşılaştıracak olursak, birbirine yakın tarifler olduklarını görürüz. Çünkü İslam hukuku ve Somali Medeni Kanununda hibenin ivazsız bir akit olduğu ifade edilmektedir. Hibe akdinin mülkiyet intikal yollarından biri olduğunu, hem İslam hukuku hem de Somali Medeni Kanunu belirtmektedir. Hatta Mecelle'de açıkça "bir malı âhara temlik etmektir" ifadesi geçmektedir. Buradan anlıyoruz ki Somali Medeni kanunu, İslam hukukuyla uyumludur, ondan uzak kalmamıştır.

B. Hibe ile Diğer Teberru Türleri Arasındaki Fark

1. Teberru kavramı

Sözlükte "bir şeyi içinden gelerek ve karşılık beklemeden vermek" anlamındaki teberru kelimesi, fıkhıta kişinin yükümlü olmadığı bir şeyi karşılıksız vermesini ifade eder.⁴⁵ Teberru eden kimseye müteberri' denir.⁴⁶

Teberru sözü, hukuk alanındaki ivazsız tasarrufların hepsini kapsayan geniş bir kavramdır. Çünkü tasarrufların ivazlı yapılanlarına muâvazat akitleri denilir. Karşılıksız yapılanlarına ise teberru akitleri denilir. Bu yüzden teberruât bağışlama kastıyla yapılan bütün kazandırma işlemlerinin ortak adıdır. Bu deyim yalnız hibeye has değildir, vasiyet ve vakıf gibi akitleri de kapsar.⁴⁷

Bir tasarrufun teberru akdi olması için onda iki unsur bulunması gerekir. Birisi maddi unsur, yani bir şeyin karşılıksız olarak verilmesidir. Diğeri ise teberruya niyettir. Bunlardan birisi yoksa teberru akdi gerçekleşmemektedir.⁴⁸

Şu halde teberru akdinin kapsamını daha iyi anlayabilmek için bu akdin çeşitlerinden kısaca bahsedip hibe ile farklarını ortaya koymakta fayda görüyoruz.

⁴⁴ Somali Madeni Kanunu, md. 483.

⁴⁵ Aybakan, Bilal, "Teberru", *DIA*, 40/215.

⁴⁶ "Teberru", *Mv.F.*, 10/65.

⁴⁷ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.17.

⁴⁸ Samahi, Halid, *en-Nazariyyetü 'l-âmmé li ukûdi 't-teberruât*, s.20.

2. Teberru Türlerinin Hibeden Farkları

Hibe dışındaki teberru türleri şunlardır:

- a) Hibe (bağışlama)
- b) Vasiyet
- c) Vakıf
- d) Sadaka
- e) Hediye
- f) Âriyet
- g) İbrâ
- h) İbâha

Burada hibe ile diğer teberru türleri arasındaki farklar üzerinde durmaya çalışacağız.

a) Vasiyet

Kişinin malını ölüm sonrasına bağlayarak teberru yoluyla temlik etmesini ifade eder.⁴⁹ Vasiyet ölümden sonrasını bağlayan bir tasarruftur. Hibe ise hayatta olanlar arasında gerçekleşen ve kabz ile tamam olan bir akittir.⁵⁰ Hibeden rücu için mâni teşkil eden sebeplerden birisi bulunursa vâhip hibeden dönemez. Vasiyette ise mûsî hayata iken vasiyetinden her an rücu edebilir, çünkü vasiyetin sonucu mülkiyetin intikali ancak mûsînin ölümüyle gerçekleşir.⁵¹

Hibede, vâhib ve mevhub açısından bir miktar sınırı yoktur. Kişi mal varlığının tamamını veya bir kısmını hibede bulunabilir ama mûsînin vasiyet ettiği mallar (mûsâ bih) konusunda bir sınırlama vardır. Mirasçılar musinin vasiyetine razı olmazlarsa vasiyet sadece terekenin üçte biri için geçerlidir. Ancak mûsî üçte birden fazla vasiyette bulunur, mirasçılar da icazet verirse bu vasiyet geçerlidir. Yani üçte birden fazla olan vasiyetler varislerin icazetine bağlıdır⁵²

⁴⁹ Arı, Abdüsselam, "Vasiyet", *DIA*, 42/552.

⁵⁰ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 10/7440.

⁵¹ Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/5-6.

⁵² Hakîme, *Kühayl, Akdu-l Hibe*, s.13.

b) Vakıf

Vakıf kısaca “menfaati insanlara ait olmak üzere mülk bir ayn’ı mülk olarak temlik ve temellükten ebediyen alıkoymaktır”⁵³. Vakıf sadece vâkıfın iradesine bağlıdır ama hibede taraflar vardır ve îcab-kabul gerekir. Hibe genelde belli bir şahıs lehine yapılır ama vakıf genellikle kamu yararına tahsis edilir, yani hibede kimin istifade edeceği bellidir ama vakıfta kimin istifade edeceği bizzat belli değildir.⁵⁴

c) Sadaka

Sadaka; Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak için yapılan ivazsız bir temliktir.⁵⁵ Sadakada belirleyici olan ihtiyaç sahiplerine ivazsız bir şekilde temlikte bulunmaktır. Fakat hibe zenginlere de verilebilir. Vâhib şart koşarsa hibe ivazlı da olabilir. Sadakadan rücû caiz değildir ama hibeden rücû caizdir. Mecelle’de sadaka şu şekilde tanımlanmaktadır. “Sadaka: Sevâb için hibe olunan maldır”.⁵⁶ Buradan anlıyoruz ki sadaka sadece Allah’ın hoşnutluğunu ve sevâp kazanmak için bir teberrudur fakat hibe insanların gönlünü kazanmak veya ikram olarak yapılır. Hibede mev’hûbun lehin yapılan hibeyi kabul etmesi gerekir ama sadakada kabul şart değildir.⁵⁷

d) Hediye

Hediye genelde, “insanlar arasında sevgi ve dostluk nişanesi olarak veya muaşeret kaidesi uyarınca karşılıksız verilen nesne” anlamını taşır.⁵⁸ Mecelle’nin 834. maddesinde şöyle tarif edilmiştir: “Bir kimseye ikrâmen götürülen veya gönderilen maldır.” Hibenin tanımı ise “Hibe: Bilâ-ivâz, bir malı âhara temlik etmektir” şeklindedir.⁵⁹ Buradan anlaşılıyor ki, hibe daha geniş ve daha kapsamlıdır. Her hediye hibedir fakat her hibe hediye değildir.⁶⁰ Hediye ahlakî bir vasıftır fakat hibe hukuki bir vasıftır. Hanbelilere göre hibe ve hediye aynı şeydir, sadece kelime farkı vardır.⁶¹ Hanefiler hibeyi şöyle tarif edilmektedir. “Hibe, mal olsun ya da olmasın,

⁵³ Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *DİA*, 42/ 476.

⁵⁴ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.19.

⁵⁵ Duman, Ali, “Sadaka”, *DİA*, 35/383.

⁵⁶ Mecelle, md. 835.

⁵⁷ “Hibe”, *Mv.f.*, 42/121.

⁵⁸ Bardakoğlu, Ali, “Hediye”, *DİA*, 17/ 151.

⁵⁹ Mecelle, md. 833.834.

⁶⁰ “Hediye”, *Mv.F.*, 42/253.

⁶¹ İbn Kudâme, , *el-Muğnî*, 6/41.

mevhûbün lehe faydalı (menfaatli) bir şeyi vermektir”. Verilen bu tarif hibeyi de hediye de içine almaktadır.⁶²

Şafiiler ve Malikilerde ise hibe ve hediye farklı şeylerdir. Şafilere göre götürülen ve gönderilen şey hediyedir. Mutlak olarak ivazsız bir temlik olursa bu hibedir.⁶³ Malikilerde ise hibe ve hediye tefrik edilmektedir. İvazsız bir tasarruf olursa hediyedir. Fakat ivazlı bir tasarruf olursa hibedir.⁶⁴

e) Âriyet

Bir fıkıh terimi olarak âriyet, Hanefî ve Malikilere göre, dönülmesi kabil olmak üzere menfaati karşılıksız olarak başkasına temlik edilen (devredilen) maldır. Şâfiî ve Hanbelîlere göre ise menfaat mülkiyeti değil, intifâ hakkı devredilen maldır.⁶⁵

Mecelle’de âriyet şu şekilde tanımlanmaktadır. “Âriyet: Meccanen yani bilâ-bedel menfaati temlik olunan maldır”.⁶⁶ Buradan anlıyoruz ki âriyet kişinin sadece bir malı bir süre kullanma hakkına sahip olmasıdır. Fakat hibede mevhûbün leh, hibe edilen şeyin mülkiyet hakkına tamamen sahip olur. Yani âriyet mülkiyet hakkının değil yalnızca menfaat hakkının temlikidir, hibe ise mülkiyet hakkının temlikidir. Mülkiyet hakkına sahip olan kişi ise -başkasına devretmediği sürece- zaten menfaat hakkına da sahip olmaktadır.

f) İbrâ

Fıkıh terimi olarak ibrâ bir kimsenin başkasının zimmetinde veya nezdinde olan hakkından karşılıksız olarak vazgeçmesini ifade eden hukukî işlemin adıdır.⁶⁷ Mecelle’de şöyle denilmiştir: “Bir kimse, alacağını medyûna hibe yahut medyûnu andan ibrâ eyleyip, o dahi reddetmese, sahih ve deyn hemen sâkit olur.”⁶⁸ Buradan anlıyoruz ki hibe ve ibrâda benzerlik ve farklılık taşıyan noktalar vardır. Alacaklının alacağını (deyn) borçluya hibe etmesi durumunda hibe ve ibra aynı mahiyette olur. İbrâ ile hibenin ayrıldığı noktalar ise, hibede kabulün şart olmasına rağmen, ibrâda kabul şart değildir. Yine hibede, vâhib kendi çocuğuna

⁶² Aynî, *el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye*, 10/159.

⁶³ Nevevî, *Ra'zatü't-tâlibîn*, 5/364; Nevevî, *Minhâcü't-Tâlibîn*, s.171.

⁶⁴ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/97.

⁶⁵ Beşir, Gözübenli, “Ariyet”, *DIA*, 3/379; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3/313.

⁶⁶ Mecelle, md. 765.

⁶⁷ Apaydın, Yunus, “ibrâ”, *DIA*, 21/63.

⁶⁸ Mecelle, md. 847.

hibede bulunduğu şeylerden rücu hakkına sahiptir. Fakat ibrâda kişinin kendi fer'ine ibrâ ettiğinde rücu hakkı bulunmamaktadır.⁶⁹

g) İbâha

İbâha, bir aynı (muayyen bir malı) tüketmek veya menfaatinden yararlanmak hususunda mülk sahibinin verdiği yetkiye denir.⁷⁰ Mecelle'de şu şekilde tarif edilmektedir. "İbâha: Bir şeyi bilâ-ivaz ekl ve tenâvül etmek üzere âhara izin ve ruhsat vermektir."⁷¹ Buradan anlıyoruz ki ibâha genellikle yapıldığı anda lehine teberru edilen şahıs tarafından tüketilen ve kullanılan bir bağış çeşididir. Mesela arabasını kullanmak, yemeğini yedirmek ibâha olarak değerlendirilir. Hibe ise temlik bir tasarruftur ve mevhûb hibe edildiği anda mevhûbün lehin mülkiyetine geçer. Hibe ile ibâha arasındaki farkı daha iyi anlamak için şu örneği verebiliriz. Bir kimse bahçesinden meyve alıp yemesi için birine müsaade etse, bu bir ibâhadır. Fakat meyveyi koparıp o kişinin evine götürüp verirse bu bir hibedir.⁷²

C. Hibenin Temel Nitelikleri

1. Akit Oluşu

İslam hukukunda hibe bir akit olarak kabul edilmiştir. Diğer akitler gibi hibe de icap ve kabul yoluyla teşekkül eder.⁷³ Mecelle'de "Kitabu'l-hibe"nin birinci babının başlığı "Akd-i hibe" olarak konulmuştur. Mecelle'nin 837. maddesinde ise "hibe, icap ve kabul ile mün'akid, kabz ile tamam olur" denilmiştir.⁷⁴ İslam hukukçuları hibenin bir akit olduğunu ittifakla benimsemişlerdir. İslam hukukunun sistematığıne baktığımız zaman, hibeyi ele alırken muamelat akitleri ve özellikle mali akitlerden bahsederken yer vermişlerdir. Somali Medenî Kanunu da hibeyi tarif ettiği 483. maddesinde "kişinin kendi malında, istediği şekilde ivazsız olarak tasarrufta bulunduğu bir akittir" diyerek hibeyi bir akit olarak belirtmektedir.⁷⁵

⁶⁹ Apaydın, Yunus, "İbrâ", *DIA*, 21/63.

⁷⁰ Yaman ve Çalış, *İslam Hukuku*, s.346.

⁷¹ Mecelle, md. 836.

⁷² Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.19.

⁷³ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.27.

⁷⁴ Mecelle, md. 837.

⁷⁵ Somali Medeni Kanunu, md. 483.

2. Yaşayanlar Arasında Gerçekleşmesi

Hibe akdinin gerçekleşmesi için vâhibin de mevhûbün lehin de hayatta olması gerekir. Hibe icap ve kabul gerektirdiğinden ancak yaşayanlar arasında gerçekleşebilir. Hibe tek taraflı iradeyle mün'akid olmaz. Bir akdin uygulanması (nefâzı) ölüme bağlı olursa, bu akit hibe değil vasiyet olur.⁷⁶ Somali Medeni Kanununun 484. maddesi de hibenin mevhûbün lehin veya temsilcisinin kabulüne kadar mün'akid olmayacağını söyler.⁷⁷

3. İvazsızlık Esasına Dayanması

Hibede asıl olan ivazsızlıktır. Bu durum, gerek İslam Hukuku gerekse bugünkü Somali Medeni Hukuku'nda "hibe bir malın ivazsız olarak başkasına meccanen temlikidir" şeklinde ifade edilmiştir.⁷⁸ Hibenin aslen olan ivazsız olması, hibelerin değişiminin (tebadülü'l-hibât) hiç olmayacağı anlamına gelmez, çünkü taraflar hibelerin değişimini yapabilir. Mesela bir kişi başkasına hibede bulunabilir, mevhûbün leh de vâhibe kendiliğinden hibede bulunabilir. Fakat bu ivazlı değildir çünkü her vâhib hibede bulunurken teberru niyeti ile ve başkasının hibesini beklemeden hibede bulunur. O yüzden ivazlı hibe olarak değerlendirilmez.⁷⁹ Şarta bağlı olmadan hibede bulunulan kişinin karşı hibede bulunması, yapılan işlemi hibe olmaktan çıkarmaz.⁸⁰

Şartlı hibe olarak, vâhib ile mevhûbün leh belirli bir şey karşılığında da hibe akdi yapabilirler. Bu karşılık vâhibin menfaatine, üçüncü şahısların menfaatine veya kamu menfaatine olabilmektedir.⁸¹ Somali Medeni Kanunu da vâhibin, teberru niyetinden tamamen uzaklaşmaması şartıyla mevhûbün lehin belli bir yükümlülük altına girmesini şart koşabileceğini söyler.⁸² İvazlı hibe konusunu ileride geniş bir şekilde ele alacağımızdan burada konunun detaylarına girmiyoruz.

4. Kazandırıcı (Temlikî) Nitelikte Bir Muamele Oluşu

Gerek İslam Hukuku gerek Somali Medeni kanununda hibenin tek taraflı kazandırıcı (temlikî) bir muamele olduğunu görüyoruz. İslam hukukundaki tarifinde 'bağışlayanın bilâ-

⁷⁶ Hakîme, Kûhayl, *Akdu-l Hibe*, s.8

⁷⁷ Somali Medeni Kanunu, md. 484.

⁷⁸ Mecelle, md. 833; Somali Medeni Kanunu, md. 483.

⁷⁹ Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/12.

⁸⁰ Yaman ve Çalış, *İslam Hukuku*, s.324.

⁸¹ Hakîme, Kûhayl, *Akdu-l Hibe*, s.9.

⁸² Somali Medeni Kanunu, md. 483.

ivâz, bir malı âhara temlik etmesi⁸³ ifadesi kullanılmıştır. Bu tariften anlıyoruz ki vâhibin mülkiyetinde eksilme ve karşı tarafın mülkiyetinde bir artma meydana gelmesi gerekir. Buradan görüyoruz ki hibenin tek taraflı kazandırıcı niteliği vardır. Somali Medeni Kanunu da hibenin tek taraflı kazandırıcı olduğunu dolaylı bir şekilde söylemektedir. Çünkü kanun ‘vâhibin kendi malında istediği şekilde ivazsız olarak tasarrufta bulunduğu bir akittir’ ifadelerini kullanmaktadır.⁸⁴ Bu tarifteki hibenin ‘ivazsız bir tasarruf’ oluşundan tek taraflı kazandırıcı bir akit olduğunu anlıyoruz.

5. Tek Taraf için Bağlayıcı Oluşu

Hibe akdi tek taraf için bağlayıcı olan akitlerden biridir. Normalde mevhibün lehin üzerinde bir bağlayıcılığı yoktur. Fakat vâhib hibe edilen şeye ivaz şartı koşarsa bu durumda hibe iki tarafı da bağlayıcı bir akit haline gelebilmektedir.⁸⁵

6. Teberru Niyetiyle Gerçekleştirilmesi

Vâhibin kendi malında ivazsız olarak tasarrufta bulunması hibe akdini tamamlamaz. Çünkü hibe akdinin tamamlanması için mânevî bir unsurun da bulunması gerekir O da teberru niyetidir. Çünkü kişi ivazsız olarak maddi bir tasarrufta bulunabilir, fakat bu hibe olmayabilir. Mesela kişi kendi çocuğuna yemesi içmesi için bir şey verebilir. Fakat bu tasarruf hibe değildir, kanundan kaynaklanan bir iltizâmdır. Çünkü baba çocuğuna bir mal verirken fûru’una mal vermiştir dolayısıyla teberru niyeti yoktur.⁸⁶

Kişi mükâfat olarak bir mal verebilir veya karşı taraftan maddi veya ma’nevi bir menfaat beklentisiyle bir mal verebilmektedir. Fakat burada sırf teberru niyeti olmadığı için buna hibe akdi diyemeyiz. Çünkü hibe akdinin gerçekleşmesi için vâhibin teberru niyeti taşıması gerekir ve karşı taraftan maddi ve ma’nevi bir menfaat beklemeden hibede bulunması gerekmektedir.⁸⁷

İslam hukukunda hibede bulunmak için tasarruf ehliyetine sahip olmak gerekir. Yani kişinin eda ehliyetinin olması gerekir. Çünkü deli ve sağır gibi eda ehliyeti nakıs olan kişiler hibede bulunamaz.⁸⁸ Mecelle’de hibede bulunan kişi hakkında şöyle der. “Vâhibin, âkil ve bâliğ olması şarttır. Binaenaleyh, sağır ve mecnûn ve ma’tûhün hibesi sahih değildir. Ama bunlara

⁸³ Mecelle, md. 833.

⁸⁴ Somali Madeni Kanunu, md. 483.

⁸⁵ Hakîme, Kûhayl, *Akdu-l Hibe*, s.9.

⁸⁶ Senhûrî, *el-Vasîf fi şerhi’l-Kânûni’l-Medenî*, 5/15-16.

⁸⁷ Hakîme, Kûhayl, *Akdu-l Hibe*, s.12.

⁸⁸ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/118.

yapılan hibe sahihtir.”⁸⁹ Buradan anlıyoruz ki, hibede bulunmak için vâhibin âkil ve bâliğ olması gerekir. Bu da bize hibenin mânevî ’unsurlarını gösterir. Çünkü kişi ne zaman balığ olursa o zaman sözleri ve fiilleri niyetine göre uygulanır ve o zaman kişi teberru niyetine haiz olabilir.

7. Şekli ve Aynî bir Akit Oluşu

İslam hukukunda hibe şekli bir akit olmayıp aynî bir akittir. Somali hukukunda ise hibe şekli bir akittir, çünkü hibenin in’ikadi sadece tarafların rızası ve iradelerinin beyanı, yani icap ve kabulün meydana gelmesiyle tamam olmaz. Tamamlanması için noter onaylı bir belge de gerekir.⁹⁰ Somali Medeni kanununun 485. maddesinde şöyle der “Hibe başka bir akit içerisinde olmadığı müddetçe kendine ait resmi yazısı olması gerekir. Aksi takdirde batıl olur”.⁹¹ Burada Somali Medeni Kanununda hibenin şeklî bir akit olduğunu görüyoruz. İslam Hukukuna göre ise hibe akdinde böyle bir şart koşulmamaktadır. İslam Hukukçuları hibede kabz şartını ararlar. Malikiler dışındaki diğer İslam mezheplerine göre hibe akdi sırf icap ve kabul ile tamam olmaz, hibe akdinin tamamlanması için mevhûbün lehin mevhûbu kabzı şarttır.⁹² Mecelle de cumhurun görüşünü benimsemiştir: “Hibe, icap ve kabul ile mün’akid ve kabz ile tamam olur”.⁹³ Buradan anlıyoruz ki hibe akdi sırf bir teberru olduğu için mevhûbün, mevhûbün lehin mülkiyetine intikali için bazı teknik şartları bulmaktadır. Bu yüzden İslam Hukuku kabz şartını getirdi, Somali Medeni Kanunu ise noter tasdiğini getirmektedir.

Hibenin ‘aynî bir akit olması konusu ise şu şekildedir. Vâhibin hibede bulunduğu şeyi mevhûbün lehe teslim etmesi gerekir. Teslim edilen şeyin (‘ayn olması şartıyla) akar veya menkul olması fark etmez. Çünkü tarafların rızasının olması ve hibenin şeklen (noter tasdiği) meydana gelmesi hibe akdini tamamlamaz. Tamam olması için vâhibin mevhûbü mevhûbün lehe teslim etmesi gerekir.⁹⁴ Somali Medeni Kanunu da bu konuyu benzer bir şekilde izah etmektedir. Somali Medeni Kanununun 490. maddesinde “Vâhib mevhûbü Mevhûbünlehe teslim etmemişse, teslim etmesi gerekir ve teslim konusunda bey’ akdinin hükmü uygulanır”⁹⁵

⁸⁹ Mecelle, md. 859; Behûtî, *Keşşâfu’l-kınâ* ‘ 4/300.

⁹⁰ Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi’l-Kânûni’l-Medenî*, s.49.

⁹¹ Somali Madeni Kanunu, md. 485.

⁹² Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc* 3/565; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 5/688; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/41.

⁹³ Mecelle, md. 833.

⁹⁴ Leydah ve Meryem, *er-Rucû’ fi’l-hibe beyne’l-fikhi’l-İslâmi ve’l-kânuni’l-vad’i*, s.13.

⁹⁵ Somali Madeni Kanunu, md. 490.

denilmektedir. Buradan Somali hukukunda hibenin hem şekli hem de ‘aynı bir akit olduğu’ anlaşılmaktadır.

D. Hibenin Hükümleri

1. Hibenin Meşruiyeti

Hibenin meşruiyeti kitap, sünnet ve icmâ ile sabittir.⁹⁶ Kur’an’da hibe kelimesi doğrudan geçmemekle birlikte, aynı kökten gelen değişik fiil kalıpları Allah’ın kullarına gerek maddî gerekse mânevî lütuf ve ihsanını ifade için kullanılır.⁹⁷ “Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğuyla verin. Eğer onlar gönül rızasıyla size bir şey bağışlarsa onu afiyetle yiyin”⁹⁸ ayeti de bu manaya örnek olarak zikredilebilir.

Hibenin meşruiyeti sünnetle de sabittir. Hadis kitaplarının çoğunda “kitabü'l-hibe” başlığı altında pek çok rivayet yer alır. Bu konuda hem Hz. Peygamber ve sahabe dönemdeki uygulamalar hem de Hz. Peygamberin hediyeleşmeyi teşvik eden pek çok hadis-i şerifi örnek olması açısından önem taşır.⁹⁹ Örneğin Hz. Peygamber “*Hediyeleşin ki aranızdaki dostluk artsın ve düşmanlık gitsin*”¹⁰⁰ buyurmuştur. Hz. Peygamber kendisi hediye kabul ederdi ve başkalarına da hediye verirdi.¹⁰¹ Şöyle bir rivayet de vardır “*Nu'man b. Beşir, oğlu Muhammed'e bir şey bağışlamış; fakat karısı Amre binti Ravâha, ona 'Hz. Peygamber'i buna şahit yapmazsan razı olmam demiştir. Bunun üzerine Nu'man b. Beşir, Hz. Peygamber'e gelip 'Amre binti Ravâha'dan doğmuş olan bu oğluma bir şey bağışladım; o da seni bu işe şahid yapmamı istedi' demiş; Hz. Peygamber ise, 'öteki çocuklarına da bunun benzerini bağışladın mı?' diye sormuş; 'hayır' cevabını alınca, 'çocuklarınız arasında adâletli davranın.' buyurmuştur.*”¹⁰²

Hibenin meşrûluğu icmâ ile de sabittir. Bu icma mezhep içi bir icmâ olmayıp bütün müçtehitleri ve mezhepleri kapsayan bir icmadır.¹⁰³ Çünkü hibe insanlar arasında

⁹⁶ “Hibe”, *Mv.F.*, 42/121.

⁹⁷ Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/ 421.

⁹⁸ Nisa 4/4.

⁹⁹ Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/ 421.

¹⁰⁰ İmam Malik, *Muvatta'*, “Husnu'l-Huluk”, 16.

¹⁰¹ Buhari, “Hibe”, 51.

¹⁰² Buhari, “Hibe”, 51.

¹⁰³ Şirbinî, *Muğni'l-muhtâc* 3/558; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/112; Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, 3/159.

yardımlaşmanın tecellisine vesile olduğu ve içtimaî varlığın teminine hizmet ettiği için çok makbul ve arzu edilen muamelelerdendir.¹⁰⁴

2. Hibenin Teklîfî Hükümü

Hibenin hükümü konusunda asıl olan mendup oluşudur. Çünkü hibe güzel bir davranıştır ve insanların birbirine olan sevgisini artırır. Fakat duruma göre haram veya mekruh da olabilir. Mesela zalime destek olmak için ya da ulû'l-emre isyan etmek için veriliyorsa bu haramdır. Riyakârlık ve şöhret için hibe yapılıyorsa bu mekruh olur.¹⁰⁵

3. Hibe Akdinin Hükümü

Hibe akdinin hükümü, mevhûbun mülkiyetinin ivazsız olarak mevhûbun lehe geçmesidir.¹⁰⁶ Bu konuda Hanefi ve Şafiilere göre hibenin mevhubun lehin mülkiyetine tam olarak geçmesi için mevhubun lehin mevhûbü kabz şartı vardır.”¹⁰⁷ Yani hibe hükmünün sabit olması için hibe edilen şeyin mevhûbün leh tarafından kabz edilmesi gerekir. Çünkü kabzdan önce hibe akdi tamamlanmadığından dolayı hibenin bir hükümü yoktur. Hibe akdi teberru akitlerinden biri olduğu için kabzdan ve hibenin mülkiyeti sübut bulmadan önce mevhûbün lehin mevhûbün nâklini talep etmesi, vâhibi zorlamak olacaktır. Bu da teberru fikriyle bağdaşmaz.¹⁰⁸ Mecelle de cumhurun görüşünü benimser ve mevhubun lehin hibeye kabzdan sonra malik olacağı ifade eder.¹⁰⁹ Buradan anlıyoruz ki hibede kabz meydana gelirse mülkiyet vâhibtan mevhûbün lehe geçmiş olur. Hanbeliler ise mevhûbü ikiye ayırmaktadır. Mevhûb ölçülen ve tartılan bir mal (keyli - veznî) olursa kabz şarttır. Yani mevhûbün mevhûbün lehin mülkiyetine geçmesi kabz ile başlamaktadır.¹¹⁰ Keyli veya vezni olmayan mallar söz konusu ise Hanbelilerin görüşü Maliki görüşle birleşmektedir. Yani hibe akdi sırf icap ve kabul ile tamamlanmaktadır.

Malikilere göre hibe sırf icap ve kabul ile tamamlanır, kabz şart yoktur. Sırf icap ve kabul ile mevhûbün mülkiyeti mevhûbün lehe nakledilmiş olmaktadır. Hibeden rücu sadece, babanın çocuğuna yaptığı hibe için geçerli olduğu görüşündedir. Eğer babanın yaptığı hibe, başkasının

¹⁰⁴ “Hibe”, *Mv.f.*, 42/121.

¹⁰⁵ Behûtî, *Keşşâfu'l-kanâ'*, 4/299; Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/101.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/127.

¹⁰⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc* 3/565; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/222.

¹⁰⁸ Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/222.

¹⁰⁹ Mecelle, md. 861.

¹¹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/41; Hırakî, *el-Muhtaşar*, s.82.

hakkıyla karışmışsa ya da oğlu evlendiyse baba da bu hibeden rücu edemez.¹¹¹ Hanbeliler de, mevhûb ölçülen ve tartılan bir mal değilse, Malikilerle aynı görüşe sahiptirler. Mevhûbün mülkiyeti de Mevhûbün lehe sırf akit ile nakledilmiş olmaktadır.¹¹² Buradan anlıyoruz ki Maliki mezhebi ve Hanbelilerin bir ayrımı, hibe akdini tam bir alışveriş akdi gibi değerlendirmiştir. Bu görüşe göre akit sırf icap ve kabul ile kesinleşmiş olmaktadır.

Somali Medeni Kanunu ise hibenin hükmü konusunda şöyle der “Vâhib mevhûbü mevhûbün lehe teslim etmemişse, teslim etmesi gerekir ve teslim konusunda bey’ akdinin hükmü uygulanır”.¹¹³ Yani mülkiyet mevhûbün lehe intikal eder.

Netice olarak hibe akdinin hükmü olan mevhûbün mülkiyetinin mevhûbün lehe geçmesi cumhura göre kabz ile başlamaktadır. Malikiler ve Hanbelilerden bir görüşe ve Somali Medeni Kanununa göre ise hibe akdinin hükmü sırf akit (icap - kabul) ile tamamlanmaktadır. Buradan görüyoruz ki Somali Medeni Kanunu ile Maliki mezhebinin görüşü aynıdır. Çünkü ikisi de hibenin hükmü sırf akit ile tamam olur ve mülkiyet mevhûbün lehe geçer demektedir. Bize göre ise cumhurun görüşü daha isabetlidir. Çünkü hibe akdi sırf teberru olduğu için mülkiyetin sadece bir sözle karşı taraf geçmesi, tamamlanmamış bir akit gibi görünmektedir.

4. Caiz olan ve Caiz olmayan hibeler

Hibe edilmesi caiz olan ve olmayan şeyler hakkında, İslam Hukukçuları arasında ihtilaf vardır. Bunlar;

a. Hanefilere göre satımı caiz olan her şeyin hibesi de caizdir. Fakat Hanefiler bölünmesi mümkün olan hisseli şeylerin hibesini kabul etmezler. Bölünmesi mümkünse satım akdi olarak caizdir, lakın hibe akdi olarak caiz değildir. Çünkü hibe edilen şeyin kabzı gerekir ve hisseli şeylerde de kabz gerçekleştirilememektedir.¹¹⁴ Fakat bölünmesi kabil olmayanların hibesi ise zaruret hali sebebiyle caizdir.¹¹⁵

b. Malikilere göre satım akdi caiz olan ve caiz olmayan şeylerin ikisinin de hibesi caizdir. Mesela Malikilere göre meçhul şeylerin satımı caiz değilken hibesi caizdir. Onlara göre şer’i

¹¹¹ İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/117; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, s.241; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.97.

¹¹² İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/44.

¹¹³ Somali Madeni Kanunu, md. 490.

¹¹⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-sanâ'i*, 6/119; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/223; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 7/286.

¹¹⁵ Efendi, Ali Haydar, *Dürrü'l-hukkâm*, 2/446.

olarak nakil kabiliyeti olan her mülkiyetin hibesi caizdir. Bu yüzden meçhulün hibesi bile caizdir.¹¹⁶

c. Şafiiler ve Hanbelilere göre ise satım akdi caiz olan her şeyin hibe akdi de caizdir. Satım akdi caiz olmayan şeylerin ise hibe edilmesi caiz değildir.¹¹⁷ Bu kaideyi genel olarak kabul etmişlerdir. Fakat bazı şeyleri istisna yapmışlardır. Mesela Şafiilere göre selem caizdir ancak kişinin zimmetinde olan şeylerin hibesi caiz değildir. Hanbelilerde Kur'an-ı Kerimin hibe edilmesi caizdir fakat satılması caiz değildir.¹¹⁸

II. Hibenin Rükünleri ve Şartları

A. Hibenin Rükünleri

Hibenin rükünleri, kuruluşu ya da unsurları cumhura göre dört şeydir. Taraflar (vâhib ve mevhûbun leh), mevhûb ve sîgadır.¹¹⁹ Bu rükünleri sırayla şöyle izah edebiliriz.

Vâhib: Mülkün sahibi olan ve hibede bulunan kişiye vâhib denir.

Mevhûbun leh: Hakiki kişi ya da hükmi kişi olabilir. O sırada hukuki kişiliğinin bulunması yeterlidir.

Mevhûb: Mülkiyete elverişli olan her şey mevhûb olabilir.

Sîga: Tarafların irade beyanlarının hukuki sonuç doğuracak şekilde birleşmesi yeterli olur. İrade beyanının sözlü, yazılı veya fiilî olması arasında fark gözetilmez.¹²⁰

Hibenin rükününün ne olduğu konusunda İslam hukukçuları arasında ihtilaf vardır. Hanefilere göre, hibenin rükünü sadece icaptan ibarettir, hibenin kabulü rükün değildir ve istihsanen de öyle uygundur.¹²¹ Hanefilere göre kabul ve kabz hibenin sübut hükmüdür. Fakat hibenin in'ikad rükünü değildir.¹²² Yani sadece vâhib hibede bulunursa hibe akdi in'ikad olacaktır.

¹¹⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/114; İliş, *Minahu'l-Celîl*, 8/176; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s. 40.

¹¹⁷ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/563; Merdâvî, *el-İnsâf*, 7/131.

¹¹⁸ Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.41-42.

¹¹⁹ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.241; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/97; Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/560; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s. 23.

¹²⁰ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.241; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 5/3983; Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstılahatı Fıkhîyye*,4/223.

¹²¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/115.

¹²² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/115; Aynî, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, 10/164.

Şafiiler, Malikiler, Hanbeliler ve Hanefilerden İmam Züfer'e göre ise hibenin kabulü de hibenin rüknüdür. Çünkü hibe bir akittir. Akit ise icap ve kabul ile in'ikad olacaktır.¹²³ Hibe akdi mülkiyet intikalini sağlayan bir akit olduğu için karşı tarafın da kabul etmesi gerekir. Çünkü karşı taraf kabul etmezse, mülkiyet intikali gerçekleşmeyecektir.¹²⁴

Mecelle hibenin rükünleri ile ilgili 837. maddesinde şöyle der "hibe icap ve kabul ile mün'akid, kabz ile tamam olur."¹²⁵ Cumhur ve Hanefilerin mevhubün lehin kabulünün rükün olup olmaması konusundaki ihtilaflarını şöyle bir örnekle izah edebiliriz. Birisi başka bir kişiye hibede bulunmayacağına yemin eder ve sonra o kişiye bir şey hibe ederse o da kabul etmezse, cumhura göre yemini bozmuş olmaz. Fakat Hanefilere göre yemini bozmuş olur. Çünkü Hanefilere göre hibenin rükünü sadece icaptan ibarettir, fakat cumhura göre hibe akdinde icap ve kabul gerekir.¹²⁶

Somali Medeni Kanunu ise hibenin rükünleri konusunda şöyle der: "Hibe, mevhubün leh veya onun temsilcisi tarafından kabul edilmezse hibe akdi gerçekleşmez."¹²⁷ Buradan anlıyoruz ki hibe akdinin rükünü konusunda, cumhur ve Somali Medeni Kanunu, hibe akdinin icap ve kabul ile in'ikad olacağını benimsemişlerdir. Hanefiler ise hibenin sadece icapla in'ikad olacağını benimsemektedir. Biz burada cumhurun görüşünü daha isabetli bulduk. Çünkü bir mülkiyetin karşı tarafa geçmesi için kabul gerekir.

B. Hibenin Şartları

Hibenin şartlarını şu şekilde sıralayabiliriz: Vâhibin şartları, Mevhub lehin şartları, Mevhubün şartları ve sığanın şartları. Hibenin her bir unsuru ile ilgili şartlar bulunmaktadır Şimdi sırayla kısaca açıklayalım.

1. Vâhibte Aranan Şartlar

a) Vâhibin teberrua ehil olması lazımdır. Yani âkil bâliğ ve reşit olması gerekir. Sağır (çocuk) ve mecnun (deli) hibede bulunamaz, çünkü teberru ehliyeti yoktur. Velinin hibede bulunması caiz değildir, çünkü çocuğun zararına olan tasarruflara velinin izin ve onay yetkisi yoktur.¹²⁸ Hibe de sırf zarar olan tasarruflardan biridir, o yüzden caiz değildir. Baba kendi

¹²³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/560; Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, 4/298; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, s.241.

¹²⁴ Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/98; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s. 25.

¹²⁵ Mecelle, md. 837.

¹²⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/115.

¹²⁷ Somali Madeni Kanunu, md. 484.

¹²⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/115; Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/103; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 3/3988.

çocuğunun malına ivazlı hibe olarak şart koşsa Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre caiz değildir çünkü onlara göre teberruya ehil olmayan birisi ne ivazlı hibe ne de ivazsız bir hibe yapabilir. Fakat İmam Muhammed'e göre baba ivazlı hibe yapabilir. Çünkü ona göre bey' akdi ehliyetine haiz kişiler ivazlı hibe de yapabilir. Yani baba kendi çocuğunun adına bey' akdinde bulunabildiğine göre ivazlı hibede de bulunabilir. Çünkü sonuç olarak ikisi de aynı mahiyettedir, sadece sözleri farklıdır.¹²⁹ Mecelle'de vâhibin şartları şu şekilde zikredilmiştir: “Vâhibin, âkil ve bâliğ olması şarttır. Binaenaleyh, sagîr ve mecnûn ve ma'tûhün hibesi sahih değildir. Amma bunlara hibe sahihtir”.¹³⁰

Somali Medeni Kanunu ise bu konuda 484. maddesinde şöyle der. “Hibede bulunan kişi kendisine hibede bulunduğu kişinin veli veya vasisi ise onun adına hibeyi kabul ve kabz etmiş kabul edilir”.¹³¹ Buradan anlıyoruz ki veli ve vasinin, teberru ehliyeti olmayanlar hakkında sadece lehine yaptıkları tasarrufları geçerlidir. Fakat aleyhine yapılan tasarrufları geçersizdir. Çünkü sırf zararına olan tasarruflara velinin ve vasinin izin ve onay yetkisi yoktur.

b) Vâhibin hibede bulunduğu malın kendisine ait olması gerekir. Çünkü başkasına ait bir mal izinsiz ya da yetki verilmeden hibe edilemez. Aynı zamanda sefih ve deynden dolayı hacir altında kalanlar ise cumhurun görüşüne göre hibede bulunamazlar.¹³² Ölüm hastası olanın hibesine ise vasiyet hükmü uygulanır ve vasiyette bulunduğu mal toplam malının üçte birinden fazla olduğu zaman vasiyetinin uygulanması mirasçılarının onayına (icazetine) bağlıdır.¹³³

Somali Medeni Kanunu vâbihin hibede bulunduğu şeyin kendisine ait olmadığı durumlar için şu hükmü koyar: “Hibede bulunduğu şey belirli bir şey olursa ancak vâhibin kendisine ait değilse hibe akdi iptal edilir. Fakat mülkün sahibi icazet verirse ya da mevhûb vâhibin mülküne geçtiyse hibe akdi sahih olur”.¹³⁴

Buradan anlıyoruz ki hem İslam Hukuku açısından hem de Somali Medeni Kanunu açısından hibede bulunurken vâhibte aranan iki önemli şart vardır. Birincisi vâhibin teberru ehliyeti olması gerekir. Yani tam ehliyetli olması gerekir. İkincisi ise vâhibin hibede bulunduğu şeylerin (mevhûb) kendi malı olması gerekir. Yani kişi ancak mülkiyetine haiz olduğu malları hibe ve diğer teberru akitlerine konu edebilmektedir.

¹²⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/118; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.29.

¹³⁰ Mecelle, md. 859.

¹³¹ Somali Madeni Kanunu, md. 484.

¹³² İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/112; “Hibe”, *Mv.f.*, 42/122.

¹³³ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.241; “Hibe”, *Mv.f.*, 42/123.

¹³⁴ Somali Madeni Kanunu, md. 488.

2. Mevhûbün Lehte Aranan Şartlar

Hibenin geçerli olması için mevhûbün lehin mülk ehliyeti olması gerekir, yani hukuki kişilik olması lazımdır. Hibede bulunulan kişi akıllı ve buluğa ermiş olursa hibeyi kendisi kabz edebilir, kabz ehliyeti yoksa velisi onun yerine kabzedebilir ve hibe de sahih olur.¹³⁵ Mecelle bu konuda şöyle der, “Bir tıfila, âhar kimse bir şey hibe ettikte, velîsinin yahut mürebbisinin kabzı ile hibe tamam olur.”¹³⁶ Somali Medeni Kanunu ise bu konuda 484. maddesinde şöyle der: “Veli ve vasi çocuğun adına hibeyi kabul ve kabz ederler.”¹³⁷

Hanefiler kabz ehliyetinde sadece akıllı şart koşarlar. Mümeyyiz olmayan çocuğun ve delinin kabz ehliyeti yoktur. Mümeyyiz çocuk ise lehine hibeyi kabz edebilir. Mevhûbün lehin kabzının sıhhati için ergenliğe girmiş olması istisnenen şart değildir. Fakat kıyasa göre buluğa ermesi gerekirdi ve bu yüzden çocuğun, âkil bile olsa kabz ehliyeti olmazdı.¹³⁸

Mevhûbün leh herkes olabilmektedir. Vâhib malının tamamını yabancı bir kişiye hibede bulunabilir, bunun geçerliliği konusunda ittifak vardır. Fakat çocuklar arasında eşit davranmama konusunda fakihler arasında ihtilaf vardır. Cumhuru teşkil eden Hanefiler, Şafiiler ve Malikilere göre, bağış konusunda çocuklar arasında eşit davranmamak mekruhtur, fakat yapılan hibe geçerlidir.¹³⁹ Çünkü çocuklar arasında eşit davranılmazsa onların arasında kin ve nefret duygusu olacaktır ve ebeveynlere itaatsizlik doğacaktır. Bu yüzden çocuklar arasında adaletle davranmak ve hibede bulunurken dikkatli olmak gerekir.¹⁴⁰ Çocuklar arasında eşit davranmak hükmü cumhura göre menduptur vacip değildir.¹⁴¹

Hanbeliler, Ebu Yusuf ve Tavus’a göre ise, çocuklar arasında eşit davranmak vaciptir. Çünkü sadece bazı çocuklara bir şey verip diğerlerini mahrum bırakmak suçtur.¹⁴² Çocuklar arasında eşit davranmanın nasıl olacağı konusunda da fakihler arasında ihtilaf vardır. Hanefilerden Ebu Yusuf, Şafiiler ve Malikilere göre kız ve erkek evlatların her ikisine de eşit

¹³⁵ Behûtî, *Keşşâfu'l-kinâ*, 4/301_302; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/560; Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/102.

¹³⁶ Mecelle, md. 852.

¹³⁷ Somali Madeni Kanunu, md. 484.

¹³⁸ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/126; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/224.

¹³⁹ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.241; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 7/544; “Tesviye”, *Mv.F.*, 11/359.

¹⁴⁰ Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s. 103.

¹⁴¹ Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 15/367; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/126; İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/112-113.

¹⁴² İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/51; Behûtî, *Keşşâfu'l-kinâ*, 4/309 “Tesviye”, *Mv.F.*, 11/359.

miktarda hibede bulunulur.¹⁴³ Fakat Hanbeliler ve İmam Muhammed'e göre ise miras hisseleri oranında yani "ikili birli" hibede bulunmak gerekir.¹⁴⁴

Somali Medeni Kanununda ise vâhibin kendi çocuklarına hibede bulunurken eşit davranması ile ilgili herhangi bir madde bulunmamaktadır. Kanun hibeyi tarif ederken vâhible ilgili her hangi bir kayıta bulunmamıştır. Kanunda sadece "vâhibin kendi malında istediği şekilde ivazsız olarak tasarrufta bulunduğu bir akittir" ifadesi kullanılmıştır. Buradan vâhibin malının tamamını yabancı bir kişi ya da kendi çocuklarından birisine verebileceği anlaşılmaktadır.

3. Mevhûbün şartları

Mevhûb hibeye mahal olan şeydir. Mevhûbta aranan şartları şöyle sıralayabiliriz.

a. Hibe Anında Mevcut Olması

Hanefiler, Şafiiler ve Hanbeliler'e göre hibe konusu olan şeyin bağışlandığı anda vâhibin mülkiyetinde mevcut olması şarttır.¹⁴⁵ Akit esnasında mevcut olmayan şeylerin hibede bulunması caiz değildir. Mesela mevcut olmayan üzümü veya bir kısrağın doğacak olan yavrusunu hibe etmek sahih değildir.¹⁴⁶ Ancak Malikilere göre vâhib malik olacağı her şeyi hibe edebilir ve mevcut olması da şart değildir. Mesela insan kendisine düşecek olan miras hissesini başkasına önceden hibe edebilir. Hatta onlara göre bey' akdine konu olamayan şeyler de hibe edilebilir. Malikilere göre menkul olan her şey meçhul olsa bile hibe edilebilir.¹⁴⁷

Mecelle Hanefilerin de içinde olduğu cumhurun görüşünü benimsemiştir: "Mevhûbün, vakt-i hibede mevcut olması şarttır. Binaenaleyh, bir bağın hâsıl olacak üzümünü yahut bir kısrağın doğuracak yavrusunu hibe sahih değildir."¹⁴⁸

b. Mütekavvim Mal Olması

Hibe edilecek malın mütekavvim mal olması lazımdır. Yani şer'an istifadesi mümkün olan bir şey olması gerekir. Hür insan veya leş gibi aslen mal olmayan şeylerin hibede

¹⁴³ Cessâs, *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/566; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, s.241.

¹⁴⁴ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/53; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/126 "Tesviye", *Mv.F.*, 11/360.

¹⁴⁵ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/563; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/119; "Hibe", *Mv.f.*, 42/126.

¹⁴⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/119; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/3989.

¹⁴⁷ 'İlîş, *Minahu'l-Celîl*, 8/176; İbn Cüzey, *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, s.241.

¹⁴⁸ Mecelle, md. 856.

bulunması caiz değildir. Yine içki ve domuz eti gibi şer'an mal değeri taşınmayan şeyler, iktisadi değerleri olsa da mal olarak kabul edilemez ve hibeye konu olamazlar.¹⁴⁹

Burada gündeme gelen diğer bir konu ise gayri meşru yoldan elde edilmiş haram paranın hibesinin hükmüdür. Maldaki haram oranına göre konu ikiye ayrılmaktadır. Birinci ihtimal malın tamamının haram olduğu durumlardır. İkincisi ise malında haram ve helalin karışık olduğu fakat helal olan kısmın fazla olduğu durumlardır.¹⁵⁰ Şimdi bu iki kategoride alışveriş, hibe gibi tasarruflarda bulunması konusundaki İslam hukukçularının görüşlerine bakalım.

a) Tamamen haram maldan hibe ve diğer tasarruflarda bulunması: Yalnızca domuz eti ya da içki satan kişinin malının tamamı haramdır. Çünkü gayr meşru yollardan elde edilmiştir. Bu kişinin bu malında tasarrufta bulunması, alışveriş ve hibe gibi işlemler yapmasının caiz olmayacağı konusunda İslam hukukçuları arasında ittifak vardır.¹⁵¹

b) İçine haram karışmış maldan hibe ve diğer tasarruflarda bulunması: Bu konuda İslam hukukçularının iki görüşü bulunmaktadır. Cumhuru teşkil eden Hanefiler, Malikiler ve Hanbelilere göre helal olan kısmı fazla olursa muamelatta bulunması caizdir. Aksi takdirde malında haram olan kısım fazla olursa muamelatta bulunması caiz değildir.¹⁵² Haram maldan verilen hibenin durumu, İbn Nüceym “*el-Eşbâh ve'n-nezâir*” adlı eserinde şöyle açıklanmaktadır: “Eğer vâhibin malında helal olan kısım fazla olursa hibe edilen şey (mevhûb) kabul edilebilir ve yenilebilir. Fakat vâhibin malında haram olan kısım fazla olursa hibe edilen şey kabul edilemez ve yenilemez”.¹⁵³ Şafiilere göre ise mal haram ile karışmışsa muamelatta bulunması mekruhtur.¹⁵⁴

Buradan anlıyoruz ki malının tamamı haram olan kişinin başka bir kişiye bundan hibe etmesi ve mevhûbün lehin de bunu kabul etmesi haramdır. Bu konuda fakihler arasında ittifak bulunmaktadır. Fakat malı haram ile karışmış olursa yani hepsi haram olmaz da haram kısmı helal kısmına galip olursa cumhura göre hibede bulunamaz. Fakat helal kısmı haram kısmına galip olursa hibe ve diğer muamelatta bulunabilir. Şafiilere göre ise haram karışmış olan malla muamelatta bulunması mekruhtur. Bize göre de cumhurun görüşü daha isabetlidir.

¹⁴⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/119; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.31; Cezîrî, *Kitabu'l-Fıkh alâ'l-Mezahibi'l-Erba'a*, 3/260.

¹⁵⁰ Abdurrezzâk, Muhammed Saîd, *el-Mekâsib gayri's-şer'iyye fi'l-mesârifi'l-islâmiyye*, s.73.

¹⁵¹ Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, /3516.

¹⁵² İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s.137; 'İlîş, *Minahu'l-Celîl*, 8/432; İbn Muflih, *Kitâbu'l-Furû'*, 7/82.

¹⁵³ İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, s.137.

¹⁵⁴ Kalyûbî, *Hâşiyetü'l-Kalyûbî*, 2/231.

c. Vâhibin Kendi Malı Olması

Vâhibin hibe edilen şeye kendisinin malik olması gerekir. Şirket-i ibaha kapsamındaki mallardan hibede bulunulması caiz değildir.¹⁵⁵ Yine vâhibin mevhubün mülkiyetine sahip olması gerekir, başkasına ait bir malı hibede bulunması caiz değildir. Tasarruf yetkisi olmayan bir kimsenin (fuzulî), sahibinden izin almaksızın bir malı başkasına hibe etmesi halinde bu akdin sıhhati teberru ehliyetine haiz asıl malikin onayına/icazetine bağlıdır. Malın sahibi icazet verirse hibe sahih olur, aksi takdirde geçersiz sayılır.¹⁵⁶ Mecelle’de şöyle denilmiştir: “Mevhûb, vâhibin malı olmak şarttır. Binaenaleyh, bir kimse bilâ-izn başkasının malını birine hibe etse, sahih olmaz. Fakat hibe ettikten sonra sahibi mücîz olsa sahih olur.”¹⁵⁷

Zimmette olan bir alacağın deyn sahibi olan kişiye hibe edilmesi konusunda fakihler arasında ihtilaf yoktur. Çünkü ibra deynin ıskatı gibi değerlendirilmektedir. Mecelle 847. maddesinde şöyle der: “Bir kimse, alacağını medyûna hibe yahut medyûnu andan ibrâ eyleyip, o dahi reddetmese, sahih ve deyn hemen sâkit olur”. Fakat zimmette olan bir deynin başkasına hibe edilmesi konusunda fakihler arasında ihtilaf vardır:

a) Hanefiler ve Malikiler caiz olduğunu söylemektedir. Çünkü mevhubün leh vekil olarak kabz edebilir ve teslim edilmesi de mümkündür.¹⁵⁸ Mecelle de bu görüşü benimsemiş ve 848. maddesinde şöyle demiştir. “Bir kimse birinin zimmetinde olan alacağını, âhara hibe edip de, “var al” diye sarâhaten kabzına izin verse ve mevhubün leh dahi varıp kabz etse, hibe tamam olur”.

b) Şafiiler ve Hanbeliler zimmette olan bir deynin başkasına hibe edilmesinin caiz olmadığı görüşündedirler. Çünkü hibenin caiz ve tamam olması için kabz şartı gerekir. Dolayısıyla başkasının zimmetinde olan bir deynin kabzedilmesi mümkün değildir. Ancak deyn sahibi olan kişiye hibe edebilir. Çünkü kabzı ve teslimi kendi zimmetindedir.¹⁵⁹

Şafii ve Hanbelilerin görüşünü daha isabetli görüyoruz. Çünkü vâhib başka zimmette mevcut olan bir alacağını hibede bulunuyor. Fakat mevhubün leh kabz şartını gerçekleştirmez. Hibe akdinde ise kabz gerçekleşmezse hibe tamam olmaz.

¹⁵⁵ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/119; *El-Fetâvâ’l-Hindîyye*, 4/374; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.31.

¹⁵⁶ Şener, Abdülkadir, *İslam hukukunda hibe*, s.34.

¹⁵⁷ Mecelle, md. 857.

¹⁵⁸ İlîş, *Minahu’l-Celîl*, 8/178-179; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/119.

¹⁵⁹ Mahallî, *Şerhu’l-Mahallî ale’l-Minhâc*, 3/113; Behûtî, *Keşşâfu’l-kinâ*, 4/305.

d. Ayrılmış Mal Olması

Hisseli şeylerin hibesi ikiye ayrılır: Bölünmeyi kabul eden ev, tarla, bahçe gibi mallar ve bölünmesi mümkün olmayan mallar, hamam ve köle gibi.¹⁶⁰ Bölünmesi kabil olmayan mallardaki şayi hisselerin bir kısmının -oranları belli olmak şartıyla- hibe edilmesi ittifakla caizdir. Çünkü zaruret halidir. Ama taksim edilmesi mümkün olan şayi hisseli malların bir kısım hisselerinin hibe edilmesi konusunda İslam hukukçuları arasında ihtilaf vardır.¹⁶¹

Hanefilere göre taksimi mümkün olan müşâ'ın hibe edilmesi caiz değildir. Çünkü mevhûbün kabzı şarttır ve müşâ'ın herhangi bir hissesinin bağışlanması halinde mevhûbün leh tamamını kabz edemez.¹⁶² Malikiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre ise müşâ'ın hibesi caizdir, çünkü mevhûb müşâ malın kabzı mümkündür ve nasıl müşâ malın satımında kabz gerçekleşiyorsa müşâ'ın hibesinde de gerçekleştirebilir. Kabzı şöyle gerçekleştirebilir: Vâhib mevhûbu mevhûbün lehe teslim eder ve mevhûbün lehin hakkının dışında kalan hisseler mevhûbün lehin zimmetinde vedia olarak durabilir. Kabz olursa mülkiyet tam olarak intikal edebilir ve mülkiyet intikal ederse, müşâın hibesi de gerçekleştirilebilir.¹⁶³

Mevhubun başkasına karışmaması ve ittisal olmaması gerekmektedir. Çünkü bu şekilde olmazsa ve mevhûb başka şeylerle karışmış olursa hibenin kabz şartı gerçekleşemez. Binaenaleyh, bir kişiye arazi hibe edilse ama ürünü dâhil değilse ya da ürünü hibe edilse ama arazi dâhil değilse, ya da ağacı hibe edilse ama meyvesi dâhil değilse ya da meyveler hibe edilse fakat ağaç dâhil değilse bu tür hibeler caiz değildir. Hatta mevhûbün leh mevhûbü kabz etse bile hibe fasittir. Fakat araziyi boşalttıysa ve mevhûbün lehe verdiyse ya da meyveler ağaçtan toplandıysa ve mevhûbün lehe teslim ettiyse hibe sahih olur ve mülkiyet sabit olabilmektedir.¹⁶⁴

e. Kabz Edilmesinin Şart Olması

Hibe edilen şeyin kabz edilmesi şart mıdır yoksa sırf hibe ile akit tamam olur mu? Bu meseleyle ilgili fakihler arasında üç görüş vardır:

a) Hanefiler ve Şafiilere göre, hibe kabz olmadan akit tamam değildir. Mevhûbün lehin mevhûbü kabzından önce mevhûbün mülkiyeti mevhûbün lehe ait değildir. Çünkü hibe akdi

¹⁶⁰ Şener, Abdülkadir, *İslam hukukunda hibe*, s.54; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, 5/3990.

¹⁶¹ Efendî, Ali Haydar, *Dürrü'l-hukkâm*, 2/446.

¹⁶² Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/119; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübeddî*, 3/223; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 7/286; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 5/688.

¹⁶³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/45; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fıkhiyye*, s.241; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/333.

¹⁶⁴ Semerkandî, *Tuhfetu'l-fukahâ*, 3/162.

sırf icap ve kabul ile tamam olmaz.¹⁶⁵ Mecelle de Hanefiler ve Şafiilerin görüşünü benimsemiştir. 837. maddesinde şöyle der. “Hibe, icap ve kabul ile mün’akid ve kabz ile tamam olur”.

b) Hanbelilere göre ise mevhûb ölçülen ve tartılan bir mal değilse, hibe akdi sırf icap ve kabul ile tamamlanmaktadır. Kabz şart değildir. Hatta kabzdan önce tasarruf yapılabilir. Fakat ölçülen ve tartılan bir mal olursa, kabz gerekir ve mevhûbün kabzıyla akit tamamlanmaktadır.¹⁶⁶

c) Malikilere göre hibe akdi sırf icap ve kabul ile tamamlanmaktadır. Yani hibenin lazım hale gelmesi için kabz şart değildir. Mevhûb sırf akit ile mevhûbün lehine mülkiyetine geçmektedir, mevhûbün lehine de hibe edilen şey üzerinde tasarrufta bulunabilmektedir.¹⁶⁷

Mecelle’de bu konu şu şekilde düzenlenmiştir: “Hibede kabz, bey’de kabul gibidir. Binaenaleyh vâhibin icabı, meselâ “şu malı sana hibe ettim” demesi üzerine, mevhûbün lehine “kabul ettim” veyahut “ittihâb eyledim” demeksizin, meclis-i hibede ol malı kabz etse, hibe tamam olur.”¹⁶⁸

Somali Medeni Kanunu ise mevhûb menkul şeylerden olursa hibe akdini kabz ile gerçekleştirmektedir ve hibe akdini tamamlamaktadır. Çünkü Somali Medeni Kanunu 485. maddesinde şöyle der. “Menkul şeylerin hibesinin, resmi belgeye ihtiyaç duymadan, kabz ile tamamlanması caizdir.”¹⁶⁹ Fakat mevhûb menkul şeyler değilse, hibenin yazılı olması gerekmektedir. Çünkü Kanunun aynı maddesinde şöyle der; “Hibe başka bir akdin kapsamında gerçekleşmiyorsa, resmi evrak ile gerçekleştirilmesi gerekir yoksa hibe batıldır”.¹⁷⁰

Özet olarak, Mevhûbün kabz edilmesi şart mıdır? Sorusuna, İslam Hukukçularının çoğunluğu ve Somali Medeni Kanunu genel olarak, hibenin tamamlanması için kabz şart koşmaktadır. Biz de bu görüşe katılmaktayız.

ba. Kabz izninin şart olması

Kabzın sıhhati için vâhibin izninin gerekli olup olmadığı konusunda fakihler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır.

¹⁶⁵ Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3/565; Aynî, *el-Binâye fi Şerhi’l-Hidâye*, 10/164.

¹⁶⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/41-44; Behûtî, *Keşşâfu’l-kınâ*, 4/301.

¹⁶⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, 4/114.

¹⁶⁸ Mecelle, md. 841.

¹⁶⁹ Somali Madeni Kanunu, md. 485.

¹⁷⁰ Somali Madeni Kanunu, md. 485.

Hanefiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre kabzın sıhhati için vâhibten izin almak şarttır.¹⁷¹ Mecelle de cumhurun görüşünü benimsemiştir ve bu konuda 842. maddesinde şöyle der: “Kabzda, vâhibin sarâhaten yahut delâleten izni lâzımdır”. Bu izin de bazen sarîh (açık) bazen de delaletle sabit olur. Sarîh olan izin “onu teslim al” vb. sözler söylemesidir. Hibe edilen şeyin mecliste olması halinde bu şekilde olur. Hibe edilen şey mecliste değilse, vâhib mevhubün lehe “git, onu teslim al.” der.¹⁷² Mevhûb mecliste ise vâhib mevhubün lehe “onu teslim al” derse, o mecliste iken veya o meclisten ayrıldıktan sonra alırsa, kabzı ve mülkiyeti istihsanen sahih olur. Bu konuda İmam Züfer eğer meclisten ayrıldıktan sonra alırsa, kıyasen onu alması sahih olmaz der. Fakat eğer izinsiz almış olursa, bu kıyasen de istihsanen de caiz olmaz.¹⁷³ Mecelle sarîh kabz konusu ile ilgili 843. maddesinde şöyle der. “Vâhibin icabı, delâleten kabza izindir. Amma sarâhaten izni, mevhub eğer meclis-i hibede hazır ise, “bu malı sana hibe ettim al” demek ve eğer gâib ani’l-meclis ise “falan malı sana hibe ettim, var al” demek gibi emr-i sarîhidir.”¹⁷⁴

Delaleten izinle kabz ise şöyledir: Mevhûbün leh hibe edilen şeyi (mevhûb) mecliste kabz etmesi ve vâhibin reddetmemesi delalet olabilmektedir. Mecelle’de delaleten kabz meclis-i hibe ile takyûd edilmektedir. Çünkü 844. maddesinde konu şöyle izah edilmektedir:

“Vâhib, sarâhaten kabza izin verdikde, mevhubün lehin ânı gerek meclis-i hibede ve gerek ba’de’l-iftirâk kabzı sahihtir. Amma delâleten kabza izni, meclis-i hibe ile takyûd edip ba’de’l-iftirâk kabzı muteber olmaz”. Meselâ, “şu malı sana hibe ettim” deyip de, mevhubün leh dahi ol mecliste kabz ediverse sahih olur. Amma meclis-i hibeden ayrıldıktan sonra kabz etse sahih olmaz. Kezâlik, “falan mahaldeki malımı sana hibe ettim” deyip de, “var al” dememiş olsa, mevhubün lehin gidip de ânı kabz etmesi sahih olmaz.¹⁷⁵

Malikilere göre kabzın sıhhati için izin şart değildir. Çünkü onlarda zaten kabz bile şart değildir. Malikilere göre hibe akdinde sırf akit ile mülkiyet sabit olmakta ve mülkiyet mevhubün lehe intikal etmiş olmaktadır.¹⁷⁶

f. Malum ve muayyen olması

Cumhura göre her hangi bir anlaşmazlığa yol açmaması için hibe edilen şeyin malum ve muayyen olması gerekir. Buna göre vâhib tayin etmeksizin “malımdan bir şeyi veya şu iki

¹⁷¹ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/123-24; Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, 3/565; İbn Muflih, *Kitâbu’l-Furû*, 7/411.

¹⁷² Nizâm ve Diğerleri, *El-Fetâvâ’l-Hindiyye*, 4/377. “Hibe”, *Mv.f.*, 42/132.

¹⁷³ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/123; Nizâm ve Diğerleri, *El-Fetâvâ’l-Hindiyye*, 4/377.

¹⁷⁴ Mecelle, md. 843.

¹⁷⁵ Mecelle, md. 844.

¹⁷⁶ Desûkî, *Hâşiyetü’d-Desûkî*, 4/101.

şeyden birini sana hibe ettim” dese sahih olamaz.¹⁷⁷ Mecelle bu konu ile ilgili şöyle der: “Mevhûbün, ma’lûm ve muayyen olması lâzımdır.” Binaenaleyh vâhib, lâ aletta’yın maldan bir şey yahut “şu iki attan birini hibe ettim” dese, sahih olmaz. Ve “bu iki attan hangisini dilerse senin olsun” dediği sûrette, eğer mevhûbün leh meclis-i hibede ânlardan birini ta’yin eyleyse sahih olur. Amma meclis-i hibeden ba’de’l-müfâraka ta’yini müfid olmaz.¹⁷⁸

Malikilere göre ise meçhul ve gayri muayyen şeylerde vâhib için fazla bir zarar söz konusu değilse böyle bir hibe yapılabilir. Fakat hibe ivaz şartlı olması halinde mutlaka malum olması gerekir. Çünkü karşılıklı şeyin meçhul olmaması gerekir ve cehaletin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Malikilere göre vâhib mülkiyetindeki her şeyi -meçhul de olsa- hibede bulunabilmektedir.¹⁷⁹

g. Hibede vâhib ve mevhûbün lehin rızasının bulunması

Hibede tarafların rızasının bulunması gerekir. Çünkü cebir ve ikrah altında yapılan hibeler muteber değildir.¹⁸⁰ Mecelle de ikrah altında yapılan bütün akitlerin geçersiz olduğunu belirtmektedir. Çünkü 1006. maddesinde şöyle der. “İkrâh-ı muteber ile vukû’ bulan, bey’ ve şirâ ve îcâr ve hibe ve ferâğ ve an malin sulh ve ikrâr ve ibrâ ve te’cîl-i deyn ve ıskat-ı şüf’a muteber olmaz. Gerek ikrâh-ı mülcî olsun ve gerek ikrâh-ı gayri mülcî olsun. Fakat mükreh, ba’de zevâli’l-ikrâh mücîz olur ise, ol halde muteber olur.”¹⁸¹

4. Sîganın Şartları

Fukaha arasında sîganın rûknü konusunda iki görüş vardır. Malikiler, Şafiiler, Hanbeliler ve Hanefilerden Züfer’e göre, hibenin sîgası icap ve kabuldür. Bu kıyasa (genel ilkelere) da uygundur çünkü hibe akdi şer’i bir tasarruftur, şer’i tasarruflarda icap ve kabul gerekir.¹⁸²

Hanefilere göre ise sîga olarak sadece icap gereklidir, kabul şart değildir. Bu hüküm istihsanen konulmuştur. Kabul ve kabz hibenin hükmünün sübutudur ama in’ikad şartı değildir.¹⁸³

¹⁷⁷ Şener, Abdülkadir, *İslam hukukunda hibe*, s.35.

¹⁷⁸ Mecelle, md. 858.

¹⁷⁹ İbn Cüzey, *el-Kavânîni’l-fikhiyye*, s.241; İlîş, *Minahu’l-Celîl*, 8/176; Şener, Abdülkadir, *İslam hukukunda hibe*, s.35

¹⁸⁰ Efendi, Ali Haydar, *Düreru’l-hukkâm*, 2/732.

¹⁸¹ Mecelle, md. 1006.

¹⁸² Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc* 3/560, Behûtî, *Keşşâfu’l-kınâ*, 4/300; İbn Cüzey, *el-Kavânîni’l-fikhiyye*, s.241.

¹⁸³ Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/115.

Somali Medeni Kanununun görüşü cumhurun görüşü ile aynıdır. Bu yüzden hibenin sığasının icap ve kabul ile ortaya çıkacağını benimsemektedir. Çünkü 484. maddesinde şöyle der; “Hibe mevhubün leh veya onun temsilcisi tarafından kabul edilmezse hibe akdi gerçekleşmez.” Bu maddeden biz şunu anlıyoruz: Hibe akdinde mevhubün leh yapılan icabı kabul edilmezse hibe akdi mu’ankid olmayacaktır.

Şafiiler sığanın şartlarını ise şu şekilde açıklar; icap ve kabulün muttasıl olması gerekir, şarta ta’lik ve zamana izafe olmaması gerekir. Mesela “Ahmet gelince bu elbise sana hediye olsun.” veya “Bir sene ya da bir ay sonra bu kitap sana hediye olsun.” gibi ifadelerle hibe akdi kurulmaz çünkü bu şartlar akdin gereğine uygun değildir.¹⁸⁴ Mecelle de hibenin zamana izafesinin sahih olmadığı şöyle açıklanmaktadır: “Hibe-i muzâfe sahih değildir. Meselâ, ‘gelecek ay başından itibaren şu malı sana hibe ettim’ dese, sahih olmaz.”¹⁸⁵

III. Hibede Ehliyet ve Vekâlet

A. Hibe Ehliyeti

1. Hibede Bulunma Ehliyeti

İslam hukukunda hibe etmek için kişinin tasarruf ehliyetine sahip olması lazımdır. Başka bir ifadeyle kişinin eda ehliyetinin olması gerekir, çünkü hibede bulunmak şahsın tamamen zararına olan bir tasarruftur. Vâhibin taşınması gereken şartlar kısmında da söylediğimiz üzere, hibede bulunan kişide teberru ehliyeti olması gerekir. Yani hibe akdi için akıl, buluğ ve rüşit bulunması gerekir. Âkil, bâliğ, ve reşit olmayan kişilerde hibe yapma ehliyeti yoktur.¹⁸⁶ Veli ve vasi çocuğun malını hiçbir şekilde hibede edemezler. Çünkü çocuğun adına hibede bulunmak tamamen zararına olan bir tasarruftur. O yüzden kanuni temsilcilerin hibede bulunma izin ve yetkisi yoktur. Mecelle 859. maddesinde hibe ile ilgili şöyle der: “hibenin sahih olması için vâhibin hür, âkil ve bâliğ olması şarttır”.¹⁸⁷ Dolayısıyla hibe yapma ehliyetine haiz olan, yani reşit ve bâliğ bir kişi malını istediği zaman ve dilediği kimselere hibe edebilir.

¹⁸⁴ Hin, Mustafa vd., *el-Fıkhü'l-Menheci ala mezhebi'l-İmâmi's-Şâfi*, 6/122

¹⁸⁵ Mecelle, md. 854.

¹⁸⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/118; Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/103; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 3/3988.

¹⁸⁷ Mecelle, md. 859.

a. Hacir Altında Kalanların Hibe Ehliyeti

Sözlükte “engellemek, yasaklamak, kısıtlamak” mânasına gelen hacir (hacr) kelimesi, İslâm hukukunda sözlük anlamıyla da bağlantılı olarak kişinin sözlü tasarrufunun hukukî geçerliliğinin engellenmesini ifade eder.¹⁸⁸ Mecelle'nin 941. maddesinde şöyle tarif edilmektedir. “Hacr: Bir şahs-ı mahsus, tasarruf-ı kavliyyesinden men'dir ki, ba'de'l-hacr, ol şahsa mahcûr denilir.”¹⁸⁹

İslam hukukunda hacrin, çeşitli sebepleri vardır: 1) küçüklük (sığar), 2) delilik (cünun), 3) bunaklık (ateh) 4) kölelik (rıkk) 5) sefih 6) hacr-ı deyn 7) ölüm hastalığı (maraz-ı mevt) sebebiyle hacir söz konusu olabilmektedir.¹⁹⁰ Bunların bazılarında fakihler arasında ittifak vardır, bazılarında ise ihtilaf vardır. Küçüklük, delilik ve köleliğin hacir sebebi olduğunda ittifak vardır ve bu vasıftakilerin sözlü tasarruf yetkileri yoktur. Bu yüzden hibe ehliyetleri de yoktur ve asla hibe yapamazlar, çünkü temyiz kudretleri yoktur. Veli veya vasileri de bunlara ait mallarda hibe tasarrufunda bulunamazlar.¹⁹¹

Öte yandan sefihlik ve borç (deyn) sebebiyle mahcur olanların hibe yapma ehliyetine sahip olup olmadığı konusu tartışmalıdır. İslam hukukçularının bu konudaki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz. Cumhurla birlikte Hanefi mezhebinden İmameyne göre sefih ve borçlu hacredilir. Kişinin ne zaman hacredileceği konusunda ise Cumhurla birlikte Hanefi mezhebinden İmam Ebu Yusuf mahkeme hacir kararı verdikten sonra artık hibede bulunması ve sözlü tasarrufları geçerli sayılmaz derler. Fakat İmam Muhammed'e göre hacir için mahkeme kararına gerek yoktur, çocuk ve deli gibi kişilerde hacir otomatik olarak gerçekleşir.¹⁹² İmam Ebu Hanife'ye göre sefih ve borçlu kimseler asla hacredilemez çünkü bu kişiler âkil ve baliğdirler. Bunların sözlü tasarrufları ve hibede bulunmaları caizdir.¹⁹³

b. Ölüm Hastalarının Hibe Yetkisi

Kişi kadın ise ev işlerini yapacak kudreti bulunmayan kadın, erkek ise dış işleri göremeyen bir hâlde olan ve bu hal üzere bir yıl süreyi geçmeden ölen kimseye “ölüm hastası” (*marazu'l-mevt*) denir. İslam hukukçularına göre, mirasçıların haklarını korumak için bu

¹⁸⁸ Apaydın, H. Yunus, “hacir”, *DIA*, 14/ 513.

¹⁸⁹ Mecelle, md. 941.

¹⁹⁰ “Hacri”, *Mv.F.*, 17/96.

¹⁹¹ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, 8/88; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, 6/4466.

¹⁹² İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/62; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, 3/130-131; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/171; “Hacri”, *Mv.F.*, 17/96.

¹⁹³ İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 6/147.

durumdaki bir murisin yaptığı teberru akitlerine vasiyet hükmü uygulanır. Yani ölüm hastalarının mallarının üçte birinden fazla yaptıkları teberru tasarrufları hacir altındadır.¹⁹⁴ Fakat zahiri mezhebine göre ölüm hastaları hibede bulunabilir. Onlara göre kişi madem reşit ve âkildir, hasta olsun olmasın tüm tasarrufları geçerlidir.¹⁹⁵

Mecelle’de, vârisi olmayan kimse için bu sınırlamanın söz konusu olmadığı da ifade edilir: “Vârisi olmayan kimse, maraz-ı mevtinde cemi’ emvâlini birine hibe ve teslim etse sahih olur. Ve ba’de’l-vefat terekesine emîn-i beytü’l-mal müdâhale edemez.”¹⁹⁶

2. Hibeyi Kabul Ehliyeti

İslam Hukukçuları mevhûbün lehin sağ olmasını şart koşarlar, çünkü hibede temlik ve temellük gerekir. Sağ olmayan kimse ise temlik ve temellükle ilgili hiçbir işlemde bulunamaz, yani mevhûbün lehin vücut ehliyetine sahip olması gerekir.¹⁹⁷

Mevhûbün lehin eda ehliyetinin olması gerekmez, çünkü kişinin bir şeye malik olması için eda ehliyetinin olması şart değildir. Deli, küçük ve bunak gibi şahıslar da mülk sahibi olabilmektedir.

Mevhûbün lehin mevhûbü kabzı ile ilgili konuyu şöyle özetleyebiliriz: Mevhûbün leh âkil ve bâliğ ise mevhûbü kendisi kabzeder. Buna asaleten kabz denilmektedir. Fakat mümeyyiz olmayan küçük, deli ya da delilik derecesinde bunak gibi şahıslarda, onlar adına veli ya da vasileri hibeyi kabzeder. Bu da niyabeten (vekâleten) kabz etmektir. Mecelle’de bu konuda şöyle der: “Bir tıfıla, âhar kimse bir şey hibe etikte, velîsinin yahut mürebbisinin kabzı ile hibe tamam olur.”¹⁹⁸

Hanefiler kabz ehliyeti için sadece akli şart koşarlar ve mümeyyiz çocuk lehine hibeyi kabzedebilmektedir. Mümeyyiz olmayan küçük, deli ya da delilik derecesinde bunak gibi kişiler adına ise veli ya da vasileri hibeyi kabzeder. Hanefiler kabz ehliyetinde istihsanen ergenliği şart koşmazlar ancak kıyas esas alınsaydı ergenlik şartı olmalıydı.¹⁹⁹

¹⁹⁴ “Hacı”, *Mv.F.*, 17/96-97; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.89.

¹⁹⁵ İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, 8/403.

¹⁹⁶ Mecelle, md. 877.

¹⁹⁷ Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 4/301_302; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/560; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.93.

¹⁹⁸ Mecelle, md. 852.

¹⁹⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/126; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/224.

Ceninin hibeyi kabul konusundaki durumu tartışmalıdır. Cumhura göre hibe derhal temlik edilmesi gereken bir akit olduğundan hibe ancak yaşayanlar arasında olur fakat ceninin sağ olarak doğup doğmayacağı belli değildir. Ceninin hibeyi kabul etme ehliyeti yoktur, çünkü hibe bir temliktir ve kabzı gerekir, cenin ise henüz mevcut değildir. Velisi de onun adına hibeyi kabul ve kabz edemez, çünkü velâyet ancak doğumdan sonra başlar. Fakat cenin için yapılan vasiyet sahih olur çünkü vasiyet ölümden sonra tenfiz edildiği için mirasa benzer.²⁰⁰

Malikilere göre ise cenin hibeyi kabul edebilir ve kabulü cenin adına velisi yapar çünkü ceninin lehine muameleleri geçerlidir. Cenin sağ doğduktan sonra ölürse hibe mirasçılara kalır fakat ölü olarak doğarsa vâhibe geri döner.²⁰¹

Somali Medeni Kanunu hibe etme ehliyeti ve kabul ehliyeti ile ilgili maddeler düzenlememiştir. Bu konuda Somali Mahkemelerinin İslam Hukukuna göre muamele ettiklerini düşünmekteyiz.

B. Hibede Vekâlet

Vekâlet bir kişinin kendi adına hareket etmek üzere birisini yetkilendirmesi demektir. Temsil yetkisi verilene vekil, vekâletin konusuna müvekkelün bih, yetki verene müvekkil, vekil kılmaya ise tevkil denir.²⁰² Mecelle’de vekâlet şöyle tarif edilmektedir. “Vekâlet, bir kimse, işini başkasına tefvîz etmek ve ol işte ânı kendi yerine ikame eylemektir. Ol kimseye “müvekkil” ve yerine ikâme eylediği kimseye “vekil” ve ol işe “müvekkelün bih” denilir”.²⁰³

İslam hukukunda kişi kendisinin yapabildiği bir şey için başkasına yetki de verebilir. Hibe edilen şeyin bağışlanana teslimi, vekâletle yapılması caiz olan işlerdendir. Ancak umumi vekâletle birinin malî işlerine bakan vekil, kendisine özel bir selâhiyet verilmedikçe müvekkili namına hibe gibi teberru türünden olan tasarruf ve muamelelerde bulunamaz. Yani vekile hibe konusunda özel olarak yetki verilmezse müvekkil adına bağışlamada bulunamaz.

Öte yandan kendisi tasarrufa haiz olmayan kişinin başkasına yetki vermesi caiz değildir. Küçük çocuğun boşama, hibede bulunma ve sadaka verme tasarrufları geçerli değildir. Bu yüzden bu işlerin başkasına da devredilmesi verilmesi de sahih değildir. Velî ve vâsi gibi kanuni

²⁰⁰ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.94.

²⁰¹ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.94.

²⁰² Yaman ve Çalış, *İslam Hukuku*, s.212.

²⁰³ Mecelle, md. 1449.

mümessiller, küçük ve mahcurların rızası olsa dahi onların namına mallarından hibede bulunamazlar çünkü tasarrufta ehil olmayanlar vekâlet vermeye de ehil değildir.²⁰⁴

Eğer müvekkile vekile yetki verirken hibenin karşılıklı (ivazlı) olmasını söylemişse, vekilin hibe karşılığında aldığı az veya çok olsun, Ebu Hanife'ye göre hibe sahih olur. Fakat Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise böyle az bir ivaz karşılığında hibe caiz olmaz. Ancak ivazın mevhubun kıymetine denk olması veya ondan az bir miktar fazla olması durumunda hibe sahih olur.²⁰⁵ Hibeyi teslim vekâleti caizken hibeden rücu vekâleti de caizdir. Çünkü kişinin kendisi hibeden rücu kararı verebildiği gibi, başkasına bu konuda vekâlet de verebilir.

IV. Özel Hibe Çeşitleri

A. Hibe Vaadi

İslam hukukçularına göre hibe vaadi veya taahhüdü ile bağışlama akdi doğmaz. İslam ekolleri hibede mücerret vaadleri, taahhüd edilen hibeyi sahih saymazlar.²⁰⁶ Mesela birisi bir şahsa, zimmetinde alacaklı olduğu şu kadar parayı “sana hibe edeceğim” diye vaatte bulursa, fakat onu fiilen hibe etmese, o kimse bu vaadine binaen hibe ve teslime zorlanamaz. Çünkü böyle bir vaadin hiçbir hükmü yoktur.²⁰⁷ Mecelle'de hibenin geleceğe izafe edilmesinin sahih olmayacağını belirtmiştir: “Hibe-i muzâfe, sahih değildir. Meselâ, “gelecek aybaşından itibaren şu malı sana hibe ettim” dese, sahih olmaz.”²⁰⁸

Somali Medeni Kanununa göre ise hibe vaadi yazılı olarak yapılırsa hukukî netice ve sorumluluk doğurur. Çünkü 487. madde şöyle diyor. “Resmi yazısı olmazsa hibe vaadi in'ikad olmayacaktır”.²⁰⁹ Buradan anlıyoruz ki hibe vaadi (noter vb. tasdikli) resmi yazı olursa hibe akdi haline gelir. Çünkü mücerret sözlü hibe, hibe akdi doğurmaz. İslam hukuku hibe vaadinin bir akit doğurmayacağı kabul ettiği için vâhibin korunması ve hibenin bir teberru çeşidi olduğu ve tamamen gönüllü olarak verilmesi gerektiğini ön plana çıkarmaktadır. Somali Medeni

²⁰⁴ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.93_94.

²⁰⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, s. 19/94.

²⁰⁶ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/563; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/119; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.50-51.

²⁰⁷ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.50; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/41.

²⁰⁸ Mecelle, md. 854.

²⁰⁹ Somali Madeni Kanunu, md. 487.

Kanunu ise hibe vaadini, borç doğurucu bir muamele olarak kabul ederek mevhibün lehi haklı olarak görür.

B. Elden Bağışlama

Elden bağışlama sadece menkul mallar için söz konusu olur. Çünkü akdin derhal yerine getirilmesi gerekir. Bu da yalnız taşınır mallar için söz konusu olur. İslam hukukunda elden bağışlama, diğer hibe çeşitleri gibi teslim ve kabz ile tamam olur; her hangi bir özel şekil ve hükme tâbi tutulmaz.²¹⁰ Elden bağışlamada, bağışlama sözleşmesinin kurulması ile yerine getirilmesi aynı anda olur. Bu yüzden elden bağışlama sözleşmesinin hukuki niteliği tartışmalıdır. Bazı fakihlere göre burada sadece bir tasarruf işlemi vardır. Bazılarına göre ise burada hem tasarruf hem de taahhüt işlemi vardır ancak her iki işlem de aynı anda yapılmaktadır.²¹¹

Somali Medeni kanunu da konuya ilişkin 485. maddesinde şöyle der. “Menkul şeylerin hibesi, resmi belgeye ihtiyaç duymadan, kabz ile tamamlanır.” Buradan anlıyoruz ki elden bağışlama taşınmaz mallar hakkında uygulanamaz. Çünkü Somali Medeni Kanununa göre gayrimenkul malların bağışlanması için, resmi yazı olması gerekir ve resmi şekilde verilmesi gerekir. 485. maddesinde şöyle der. “Bir başka akdin içerisinde olmazsa, hibenin resmi yazısı olacaktır, yoksa batıldır.”²¹²

C. Şartlı Hibe

Hibede asıl olan temlikin süresiz olmasıdır. Ancak “sürelî temlik” öngören bazı akit türleri de fıkıh kitaplarında söz konusu olmuştur. Bunların hibe kapsamında mı kabul edileceği yoksa müstakil birer akit mi sayılacağı hususu tartışmalıdır. Bu noktada bunların üzerinde özet olarak durulacaktır:

1. Umrâ

Bir kimsenin “sen yaşadığın sürece bu evi sana verdim” ya da kişi “ ben ölünce evin mülkiyeti yine bana (mirasçılara) dönecek” ifadelerini kullanarak yapmış olduğu hibedir.

²¹⁰ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s. 49.

²¹¹ Kutluay, Ezgi, *Bağışlama Sözleşmeleri*, s. 38.

²¹² Somali Madeni Kanunu, md. 485.

Yani bağışlayanın veya lehine bağışta bulunulan kişinin hayatıyla sınırlı olarak yapılan hibe türüdür.²¹³

İslam Hukukçuları umrânın hükmü konusunda ihtilafa düşmüşlerdir:

a) Hanefiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre umrâ caizdir ancak şart batıldır. Dolayısıyla Mevhûbun lehin mülkiyetine intikal eder fakat daha sonra vâhibin veya mirasçılarının mülkiyetine geri avdet edemez çünkü umrânın geri dönme şartı batıldır.²¹⁴

Hz. Peygamber umrânın hibe olduğunu ve mevhûbun lehin mülkiyetine intikal ettiğini belirtmiştir. Bu konuda Câbir b. Abdillah'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte şöyle denilmektedir: «Mallarınızı elinizde tutun ve onları ifsâd etmeyin; zîrâ her kim umrâ yaparsa o (nun milkiyetî) diri iken de ölü iken de kendisine umrâ yapılan ve çocuklarına aittir.»²¹⁵ Başka bir hadiste ise “Bir kimse ömür boyunca birine hibede bulursa hibe ettiği şey karşı tarafa ait olur, bu hibe eden kimseye geri dönmez.”²¹⁶ Denilmiştir. Cumhur bu hadisleri delil olarak almıştır.

b) Malikilere göre umrâda akit de şart da sahihtir. Yani mevhûbun lehe yapılan hibenin sadece menfaati o kişiye aittir ve rücu şartı sahihtir. Dolayısıyla umrâ yapan mal sahibi, “bu sana ömür boyu bir bağıştır” demişse bağışlanılan şey mevhûbun lehin ölümünden sonra bağışlayana avdet eder.²¹⁷ Malikiler bu görüşlerini, Medine'nin meşhur yedi tabiun fakihinden olan Kasım b. Muhammed'in (107/725?) umrâ hakkında sorulan soruya cevap olarak verdiği şu sözüne dayandırmışlardır: “Benin yetiştiğim insanlar, mallarında ve verdikleri şeylerde ileri sürdükleri şartlara bağlı idiler”²¹⁸

2. Rukbâ

Diğer tarafın önce ölmesi halinde malın kendisine dönmesi şartıyla yapılan bir bağış türüdür. Yani bir kimsenin “bu evi sana şu şartlarla veriyorum: sen benden önce ölürsen ev bana geri döner, ben senden önce ölürsem evin mülkiyeti sende kalır” şeklinde yaptığı bir bağıştır.²¹⁹

²¹³ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/561.

²¹⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/116; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/561; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/68.

²¹⁵ Müslim, “hibe”, 1625.

²¹⁶ Müslim, *Hibat*, 4164.

²¹⁷ İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, s.245; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/116.

²¹⁸ Muvatta', “Akdiye”, 2798.

²¹⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/561; “Rukbâ”, *Mv.F.*, 23/5.

Rukbâ câhiliye devrinde bilinen bir muamele olup Araplar bunu, “Şu evimi senden önce ölürsem senin ve vârislerinin olması, sen benden önce ölürsen tekrar bana dönmesi şartıyla bağışladım” şeklinde uygulamaktadır. Taraflardan her biri âdetâ diğèrinin ölümünü gözlediği için bu işleme rukbâ denildiği belirtilir.²²⁰

Rukbânın caiz oluşu hakkında fakihler arasında ihtilaf vardır.

a) Şafiiler, Hanbeliler ve Ebu Yusuf ‘a göre rukbâ caizdir şart lağvıdır. Yani lehine yapılanın mülkiyetine geçer, ancak geri dönme şartı lağv olur. Onlara göre umrâ ve rukbânın hükmü aynıdır.²²¹

b) Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Muhammed’e göre rukbâ akdi batıldır. Zira böyle bir şart, akdi de batıl yapar ve bu suretle verilen mal, alan kimsenin yanında âriyet hükmünde sayılır.²²²

Umrâ ve rukbâ akitlerinde vâhib hibeyi kendisinin veya mevhûbün lehin hayatta bulunacağı müddet ile sınırlandırmayı istemekte ve mevhûbün lehin ölmesi halinde, o malın mevhûbün lehten kendisine veya vârislerine geri iade edilmesini şart koşmaktadır.²²³ O yüzden şartlı hibe denilmiştir.

3. Süknâ

Sözlükte “yerleşmek, oturmak; sükûnet, huzur” gibi mânalara gelen sükûn kökünden türeyen süknâ fıkihta bir evden veya onun bir bölümünden mesken olarak yararlanma hakkını ifade eder.²²⁴ Bir kişinin kendi evinin menfaatini başkasına mesken olarak bağışlamasıdır.

İslam hukukçuları arasında süknânın hükmü konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

a) Hanefiler bu tür bağışlamaları ariyet olarak değerlendirmişler ve “mülkiyet asıl sahibine aittir” demişlerdir.²²⁵

b) Şafiiler ve Hanbeliler ve Zahiriler ise ibâha hakkı gibi değerlendirmişler ve “hak sahibi istediği zaman geri alabilir” demişlerdir.²²⁶

²²⁰ Günay, Hacı Mehmet, “Rukbâ”, *DIA*, 35/ 218.

²²¹ İbn Kudâme, , *el-Muğni*, 6/68; Nevevî, *el-Mecmû ‘ şerhu ’l-Mühezzeb*,15/391.

²²² Kâsânî, *Bedâ’i ’u’s-sanâ’i*, 6/117; Kâdî Abdülvehhâb, *Uyûnü’l-mesâil*,1/606; Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.184.

²²³ Onur, Mehmet, *İslam Borçlar Hukukunda Rizki Teorisi*, s. 33-34.

²²⁴ Günay, Hacı Mehmet, “Süknâ”, *DIA*, 38/ 48.

²²⁵ Kâsânî, *Bedâ’i ’u’s-sanâ’i*, 6/117.

²²⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/78; Mâverdî, *el-Hâvî’l-kebîr*, 3/382; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi ’l-âsâr*, 8/128.

c) Malikilere göre ise süknâda, hibede bulunan vâhib, mevhûbün leh ölünceye kadar süknâdan geri dönemez. Fakat aksine vâhib mevhûbün lehten önce ölürse süknâ artık tamamen mevhûbün lehe ve mirasçılara aittir.²²⁷

Yukarıda bahsettiğimiz gibi umrâ, rûkbâ ve süknânın bir tür hibe çeşidi olduğu anlaşılmakta olup geçerliliği hususunda fakihler arasında ihtilaflar söz konusudur. Umrâ, rûkbâ ve süknâyı geçersiz sayanlar yanında, bu üç muameleyi hem mahiyeti hem de hüküm açısından kabul eden ve bununla alakalı rivayetlere dayanarak caiz ve geçerli gören mezhepler de vardır.

Mecelle’de umrâ ve rûkbâ ile ilgili madde bulunmamaktadır. Fakat hibenin zamana izafesi ve şarta ta’liki kabul edilmemiştir. Somali Medeni Kanunu da benzer şekilde umrâ, rûkbâ ve süknâ konularını düzenlememiştir.

D. İvazlı Hibe (Mükellefiyetli Bağışlama)

Hibe teberru akitlerden biri olduğu için asıl olan ivazsızlıktır. Fakat ivazlı hibe de olabilmektedir. Bu konu İslam Hukukçuları arasında tartışmalı bir konu olarak gündeme gelmektedir. Biz de bu konuyu iki açıdan değerlendireceğiz. İlk olarak İslam Hukukunun bu konudaki görüşleri, ikinci olarak ise Somali Medeni Kanununun bu konudaki görüşleri verilecektir.

1. İslam Hukukunda İvazlı Hibe

a. İvazlı Hibenin Tanımı ve Meşruiyeti

aa. İvazlı Hibenin Tanımı

İslam hukukçuları ivazlı hibeyi şöyle açıklamaktadır: “ivazlı olarak yapılan hibedir”²²⁸ veya “ivazlı olarak yapılan bir atiyedir.”²²⁹ Bu tanımdan anlıyoruz ki ivazlı ve ivazsız hibeler farklıdır. Hibede asıl olan ivazsızlıktır. Ancak ivazlı hibenin karşılıklı olarak yapılan bir akit olduğunu görüyoruz. İslam hukukçularının bu akdi satım akdi mi yoksa hibe akdi olarak mı değerlendirdiklerini ele almaya çalışacağız.

ab. İvazlı Hibenin Meşruiyeti

²²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/116.

²²⁸ Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/102; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/130; Ramlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 5/424; Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'* 4/300.

²²⁹ Rasâ', *Şerhu Hudûdi İbn Arafe* s.427.

İvazlı hibe konusu Kur'an'da geçmemektedir. Meşruiyeti sünnetle sabittir. Mesela Ebu Hureyre'nin (r.a) rivayet ettiği şöyle bir hadis mevcuttur: “Kişi karşılığı verilmediği müddetçe hibesini geri alma hakkına sahiptir.”²³⁰ Başka bir hadiste Abdullah b. Abbas'tan şu şekilde nakledilir. “Hz. Peygamber (s.a.v)'e birisi bir deve hibe etmiş, o da karşılığında bir ödeme yaptıktan sonra, o şahsa razı oldun mu diye sormuş? O şahıs hayır deyince, ona razı edinceye kadar mukabil ivazı artırmıştır.”²³¹

Hz. Ömer de “yaptığı hibenin karşılığında bir ivaz bekleyen kimseye, ya bağışladığı şey geri verilmelidir ya da mukabil bir ivaz ödenmelidir.” demiştir.²³² Bu hadislerden anlıyoruz ki Hz. Peygamber ve Sahabe döneminde ivazlı hibe tanınmaktadır ve uygulamada bulunulmuştur.

İvazlı hibenin caiz olduğu ve şart koşulan ivazlı hibede ivazın yerine getirilmesinin gerektiği konusunda İslam Hukukçuları arasında ittifak vardır. Mecelle'de ivazlı hibenin sahih olduğu ifade edilip şöyle örneklendirilmektedir: “İvaz şartıyla olan hibe sahih ve şart muteberdir. Meselâ, bir kimse şu kadar makule ivaz vermek yahut kendisinin ma'lûmü'l-mikdar deynini edâ etmek şartıyla, birine bir şey hibe ettikde, mevhubün leh ol şarta riâet eder ise, hibe lâzım olur. Etmez ise vâhib dahi hibesinden rücû' edebilir. Kezâlik bir kimse ölünceye kadar kendisini beslemek şartıyla, mülk-i akarını birine hibe ve teslim ettikte, mevhubün leh şart-ı mezkûr üzre vâhibi beslemeye râzı iken, vâhib nâdim olup da, hibesinden rücû' ile ol akarını istirdad edemez.”²³³

b. İvazlı Hibenin Hükümü ve Sonuçları

ba. İvazlı Hibenin Hükümü

İslam hukukçuları arasında ivazlı hibenin hükümünde ihtilaf vardır.

a) Ebu Hanife ve İmameyn ivazlı hibeyi başlangıç itibariyle hibe akdi sonuç itibariyle satım akdi olarak kabul etmişlerdir. Yani kabzdan önce hibe akdi olarak uygulanmaktadır. Dolayısıyla müşamın hibe edilmesi caiz değildir ve kabz şarttır. Vâhib kabzdan önce hibe edilen şeyi rücu edebilir. Yani başlangıçta hibe akdinin bütün hükümleri ivazlı hibede de geçerlidir. Fakat hibe edilen şeyin (mevhûb) kabzından sonra ise artık satım akdi (bey') gibi uygulanmaktadır. Mevhûbun leh, ayıp muhayyerliği ve görme muhayyerliği sebebiyle

²³⁰ Dârekutnî, *Sünenü'd-Dârekutnî*, 3/461.

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/295.

²³² Halîl, *el-Hibe ve ahkâmuhâ*, s.57.

²³³ Mecelle, md. 855.

reddedebilir. Akarlarda şufa hakkı gibi haklar geçerli olacaktır. Yani satım akdinde ne geçerli ise ivazlı hibede kabzdan sonra o geçerlidir.²³⁴

İmam Züfer'e göre ise ivazlı hibe, başta da sonda da satım akdi gibidir ve satım akdi hükümlerinin tümü uygulanır. Çünkü ivazlı hibede satım akdi manası mevcuttur ve ikisi de bir aynın ivazlı olarak temlikidir. Sadece ibare farklıdır. İbarenin farklı olması hükmün farklı olmasını gerektirmez. Kabz şart olmadan mülkiyet karşı tarafa geçmektedir. İmam Ebu Hanife ve İmameyn ise şöyle der. Bu konuda hibe lafzı geçmesine rağmen satım akdi (bey') manası vardır. Bu bakımdan böyle bir akit her iki akde de benzer (başlangıçta hibe, sonuçta alışveriş) kabul edilmiştir.²³⁵

b) Malikiler, Şafiiler ve Hanbelilere göre ise ivazlı hibe, satım akdi gibidir. Mevhûbün lehin ivaz şartını yerine getirmesi gerekmektedir. İvazlı hibede satım akdi hükümleri uygulanmaktadır. Şüfa hakkı ve taraflar için muhayyerlik hakkı bile doğurur.²³⁶ Bunun sebebi ise açıkça bedel şartını ileri sürmenin hibeyi iptal etmesidir. Çünkü bu akitteki ivaz şartı hibenin gereklerine aykırı olan bir durumdur.

Normal şartlarda hibe için verilmesi şart koşulan ivazın belirli olması beklenir. Gündeme gelen diğer bir konu, hibe için verilmesi şart koşulan ivazın muayyen değil de meçhul olmasının akde etkisidir. Bu konuda İslam hukukçularının görüşlerine bakalım:

a) Ebu Hanife ve İmameyn'e göre başlangıç olarak hibe, sonuç itibariyle satım akdi gibidir. Fakat şart koşulan ivaz meçhul ise her iki açıdan yani başlangıç ve sonu itibariyle hibe akdidir, ivaz şartı batıldır. Hibe akdi ise sahihtir. Hanefilerden İmam Züfer'e göre ise şart koşulan ivaz malum ve muayyen ise akit sahih olur ve satım akdi gibi değerlendirilir.²³⁷

b) Şafiilere göre şart koşulan ivaz malum ise satım akdi gibidir. Fakat şart koşulan ivaz meçhul ise mezhep görüşü olarak akit batıldır. Hibe akdi veya satım akdi gibi sahih olmaz.²³⁸

c) Hanbelilere göre ise şart koşulan ivaz malum ise satım akdi gibidir. Fakat şart koşulan ivaz meçhul ise akit sahih değildir. Çünkü muâvazât akitlerinde meçhul ivaz ile akit yapmak sahih değildir. Böyle bir işleme fasit bey' hükümleri uygulanır.²³⁹

²³⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/132; Serahsî, *el-Mebsût*, 12/79; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 5/102.

²³⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/132; Serahsî, *el-Mebsût*, 12/79; Zeylaî, *Tebyînü'l-hakâik*, 5/102.

²³⁶ 'İlîş, *Minahu'l-Celîl*, 8/214; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 6/315; Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'* 4/300.

²³⁷ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 7/295; Meydânî, *el-Lübâb fî şerhi'l-Kitâb*, 2/177.

²³⁸ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/573; Ramlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 5/423.

²³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/67; İbn Kudâme, *eş-Şerhu'l-kebir*, 6/247.

d) Malikilere göre ise şart koşulan ivaz malum da olsa meçhul de olsa akit geçerlidir. Malikiler, ivazlı hibe genel olarak satım akdi gibidir deseler de her zaman bu hüküm geçerli değildir. Çünkü ivazlı hibe bey' hükmünde değerlendirdiğinde bey' akdinde semenin meçhuliyeti akdi batıl hale getirmesine rağmen ivazlı hibedeki ivazın meçhuliyeti akdi iptal etmez.²⁴⁰

Mutlak olarak yapılan hibede vâhibe bir ivaz verilmesinin gerekliliği konusunda da İslam hukukçuları arasında ihtilaf vardır.

a) Hanefiler, Şafiiler ve Hanbelilerin mezhep görüşü mutlak olarak yapılan hibede mevhûbün lehin ivaz vermesinin gerek olmadığı yönündedir.²⁴¹

b) Malikiler ve Hanbelilerden bir görüşe göre ise, mutlak olarak yapılan hibede, mevhûbün lehin ivaz vermesi gerekir.²⁴²

Sonuç olarak anlıyoruz ki İslam Hukukçuları genel olarak ivazlı hibeyi kabul etmekle beraber bazıları satım akdi gibi değerlendirirken bazıları ise başlangıç itibariyle hibe akdi, sonuç itibariyle satım akdi olarak değerlendirmişlerdir.

bb. İvazlı Hibenin Sonuçları

Yukarıda gördüğümüz gibi ivazlı hibe malum ve muayyen olabildiği gibi, gayri muayyen ve meçhul de olabilmektedir. Bu yüzden ayrı ayrı ele alıp İslam Hukukçularının ivazlı hibenin sonuçları ile ilgili görüşlerini ortaya koymaya çalışacağız.

İslam hukukçularına göre şart koşulan ivaz malum ve muayyen ise yukarıda da bahsettiğimiz gibi böyle bir hibenin geçerli olduğunda ittifak etmişlerdir. Yine böyle bir akitte Hanefiler, Malikiler, Şafiiler ve Hanbeliler mevhûbün lehin ivaz şartını yerine getirmesi gerektiği görüşünde birleşmişlerdir.²⁴³ Fakat Hanbelilerden bir görüş ise, ivaz şartının batıl olacağı ve mevhûbün lehe şart koşulan ivazın kıymetini vereceği yönündedir.²⁴⁴

Şart koşulan ivazın gayri muayyen ve meçhul olduğu durumların ortaya çıkardığı sonuçlarda ise İslam hukukçuları farklı görüşlere sahiptirler:

²⁴⁰ 'İliş, *Minahu'l-Celîl*, 8/214; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/114; Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 8/29-30.

²⁴¹ Bâbertî, *Şerhu'l-İnâye ale'l-Hidâye*, 9/407; Şirbînî, *el-İknâ'*, 2/369; Ruhaybânî, *Metelibu uli-n-nuha*, 4/382.

²⁴² Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, 6/68; Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/118; Merdâvî, *el-İnsâf*, 7/116.

²⁴³ Suğdî, *en-Nütef*, 1/518; Desûkî, *Hâşiyetü'd-Desûkî*, 4/114; Ramlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 5/423; Ruhaybânî, *Metelibu uli-n-nuha*, 4/382.

²⁴⁴ İbn Muflih, *Kitâbu'l-Furû'*, 7/407.

a) Şafiiler ve Hanbelilere göre şart koşulan ivaz meçhul ve gayri muayyen ise mevhûbün lehin ivaz vermesi gerekmez. Çünkü bu akit batıl olacaktır ve hükmü fasit bey' gibi uygulanacaktır. Mevhûbün leh mevhubu vâhibe geri verecektir. Aldığı şey telef olduysa kıymetini verecektir.²⁴⁵

b) Hanefilerin mezhep görüşü ise: ivazlı hibede şart koşulan ivaz meçhul ise ivaz batıl olacaktır ve bu akit başlangıçta ve sonuçta hibe akdi olacaktır. Mevhûbün lehin de ivazı yerine getirmesi gerekmemektedir.²⁴⁶

c) Malikilere göre ise ivazlı hibede şart koşulan ivaz meçhul olsa da akit geçerlidir ve şart koşulan ivaz muayyen ivaz gibidir. Mevhûbün lehin ivazı yerine getirmesi gerekir. İmam Mâlik'in önde gelen talebelerinden İbnü'l-Kâsım'ın (ö. 191/806) görüşü böyledir. Fakat yine talebelerinden İbnü'l-Mâcişûn'a (ö. 212/827) göre akit batıldır. Çünkü ona göre meçhul ivaz vermesi bir garardır ve caiz değildir.²⁴⁷

2. Somali Medeni Kanunu'nda İvazlı Hibe

Somali Medeni Kanunu ivazlı hibenin geçerli olduğunu ve teberru niyetiyle yapıldığı zaman hibe akdi olduğunu açıklanmıştır. 483. maddesinde şöyle der: "Vâhibin teberru niyetiyle olması şartıyla mevhûbün lehe belirli bir şey karşılığında hibede bulunması caizdir."²⁴⁸ Öte yandan mevhûbün lehin ivazı yerine getirmesi gerekmektedir. Çünkü Somali Medeni Kanunu 494. maddesinde şöyle der: "Mevhûbün leh şart koşulan ivazı yerine getirmekle sorumludur ve bu ivaz vâhibin faydasına, yabancı bir kişinin faydasına veya kamu maslahatı olabilmektedir." Fakat hibe edilen şeyin, şart koşulan ivazın daha az kıymetli olduğu anlaşılırsa mevhûbün lehin sadece hibe edilen şeyin kıymeti kadar ivaz ödemesi gerekir. Çünkü hibe edilen şey ile ivaz denk olursa ya da ivaz daha fazla olursa teberru akdi değil, muâvazât akti olacaktır. Somali Medeni Kanununun 495. maddesinde bu konuda şöyle denilmektedir. "Hibe edilen şeyin şart koşulan ivazın kıymetinden az olduğu anlaşılırsa, mevhûbün leh sadece mevhûbün kıymeti kadar ivazı ödemekle sorumludur."²⁴⁹

Vâhib karşı tarafın borçlarını ödemesi karşılığında ivazlı hibe akdi yapılabilir ve bu durumda mevhûbün lehin hibe akdi vaktinde mevcut olan borçlarını ödemesi gerekir. Somali

²⁴⁵ İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 6/315; Merdâvî, *el-İnsâf*, 7/117;

²⁴⁶ İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 7/295; Meydânî, *el-Lübâb fi şerhi'l-Kitâb*, 2/177.

²⁴⁷ İbn Rüşd, *el-Mukaddimâtül-Mümehhidât*, 2/545; Hattâb, *Mevâhibu'l-Celîl*, 6/66.

²⁴⁸ Somali Medeni Kanunu, md. 483.

²⁴⁹ Somali Medeni Kanunu, md. 494- 495; Senhûrî, *el-Vasîf fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/130.

Medeni Kanunu 496. maddesi şöyledir. “Vâhib, borçlarının ödenmesi şartıyla hibe akdi yaparsa, aksi kararlaştırılmadığı müddetçe, mevhûbün leh sadece hibe akdi esnasında mevcut olan borçları ödemekle sorumludur.”²⁵⁰

Netice olarak Somali Medeni Kanunu ivazlı hibenin teberru niyetiyle yapılması ve şart koşulan ivazın hibe edilen şeyden fazla olmaması halinde geçerli olduğunu benimsemiş ve ivazlı hibeyi de hibe akdi olarak kabul etmiştir.

E. Hibe Sayılmayan Bazı Tasarruflar

Karşılıksız kazandırmaların mutlaka hibe olarak nitelendirilmesi zorunlu değildir. Bu kazandırmaların bazıları hukukta başka sözleşmeler çerçevesinde hükme bağlanmıştır. Hibe sayılmayan önemli bazı hukukî tasarrufları burada şöyle özetleyebiliriz.

1. Hediye ve Bahşişler

Genel olarak hediye ve bahşişler İslam Hukukunda teberru sayılır. Tezimizin baş taraflarında da belirttiğimiz gibi her hediye hibedir, fakat her hibe hediye değildir. Muaşeret (görgü) kuralları gereğince verilen hediye ve bahşişlerin hibe sayılıp sayılmayacağı tartışmalı bir konudur. Kimi hukukçulara göre bu gibi hediye ve bahşişler kanunen hibe mahiyetindedir. Diğer bir kısım hukukçulara göre de âdet üzere hediye ve bahşiş verilmesi de muaşeret (görgü) kuralları kapsamında sayılıp bağışlama mahiyetinde görülemez.²⁵¹

2. İbâha ve Hakkını Helal Etme

a) İbâha, bu çalışmamızda giriş kısmında geçtiği üzere genellikle yenilip içilecek cinsten bir şeyin meccanen tüketimine izin verilmesidir. İbâha ile hibe arasındaki fark şudur ki, hibede mevhûbün lehine mülkiyeti artarken ibâhada ise böyle bir artma olmaz. Çünkü ibâha edilen şey tüketilecektir ve ekonomik değeri olmaz.²⁵²

b) Tahlil (ihlal), bir alacak veya hakkı birine helâl etmektir. Mesela bir kimse başka bir kimseye “bendeki her hakkımı helâl et” dese o da “helal olsun” diye cevap verse, ona karşı bütün borçlardan kurtulmuş olur. Fakat böyle bir tahlil (helâl etme), yalnız zimmete taalluk eden haklar üzerinde olur. Mevcut aynı haklar üzerinde olmaz. Yine meşru olmayan yollarla eline geçirdiği ve aynen iade etmesi gereken haklarda geçerli olmaz. Buna göre bir kimse bir kişiye

²⁵⁰ Somali Medeni Kanunu, md. 496; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/129.

²⁵¹ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s. 75-76.

²⁵² Efendi, Ali Haydar, *Dürrü'l-hukkâm*, 2/479; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s. 78.

bütün haklarını helâl etse sadece onun zimmetindeki meşru yoldan oluşmuş alacaklarını helâl etmiş olur.²⁵³

²⁵³ Efendi, Ali Haydar, *Dürrerü'l-hukkâm*, 2/481; Nizâm ve Diğerleri, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, 4/381.

İKİNCİ BÖLÜM

HİBENİN SONA ERMESİ

I. Hibenin Ölüm Sebebiyle Sona Ermesi

İslam hukukunda ölüm sebebiyle hibenin sona ermesi tartışmalı bir konudur. Bu konuda kabz öncesi ve sonrası açısından değerlendirme yapılacaktır. Hibenin ölüm sebebiyle sona ermesi konusunda İslam hukukunun ve Somali Medeni Kanununun görüşü ortaya konulmaya çalışılacaktır.

a) Hanefilere göre kabz hibenin vücut bulması için şart değilse de tamam olması için şarttır ve bağışlayanın kabzdan önce ölmesi halinde bağışladığı şey mirasçılara ait olur. Bağışlanan kişi daha önce hibe icabını kabul etmiş olsa bile kabz söz konusu değilse hüküm bu şekildedir.²⁵⁴ Mecelle de bu içtihadı benimsemiş ve kabzdan önce bağışlayan ve bağışlanandan birinin ölümü halinde hibenin batıl olacağını belirtmiştir.²⁵⁵

b) Daha önce ifade edildiği üzere Malikilere göre hibenin tamam olması ve akdın kesinlik ifade etmesi için kabz şart değildir. Sadece icap ve kabul yeterlidir. Buna göre taraflardan birinin kabzdan önce ölmesi hibeyi hükümsüz kılmaz, mirasçılar onun yerine geçer. Ancak bir engel bulunmadığı halde bağışlanan tarafın kabzı ihmal etmesi sonucunda bağışlayan hastalanıp ölürse hibe batıl olur. Çünkü kabzın böyle geciktirilmesi zımnen hibeye red sayılmaktadır.²⁵⁶

c) Şafiilere göre hibenin kabzından önce vâhib ölürse mirasçılar onun yerine geçer ve hibeyi tenfiz etmeye muhayerdirler. İsterlerse tenfiz ederler, istemezlerse fesh ederler. Yine Mevhûbün leh kabzdan önce ölürse onun yerine mirasçıları geçer ve tercihlerine göre hibeyi kabzederler veya reddederler. Şafiilerdeki diğer bir görüş de şudur: Kabz edilmemiş bir hibe taraflardan birinin ölümüyle sona erer ve bâtil olur. Fakat müfta bih olan görüş, sona ermeyeceği ve satım akdi gibi devam edeceği görüşüdür.²⁵⁷

d) Hanbeliler mevhûbun ölçülüp tartılan cinsten olup olmamasına göre iki görüş ileri sürerler. Eğer mevhûb ölçülüp tartılan cinsten ise mülkiyet ancak kabz ile intikal eder. Kabzdan

²⁵⁴ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/123; Bardakoğlu, Ali, "Hibe", *DİA*, 17/ 425.

²⁵⁵ Mecelle, md. 849.

²⁵⁶ Mâlik b. Enes, *el-Müdevvene*, 4/398; Ceziri, *Kitabu'l-Fıkh alâ'l-Mezahibi'l-Erba'a*, 3/269; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.101.

²⁵⁷ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/566; İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 6/307.

önce bağışlayan ve bağışlanandan biri ölürse hibe bâtil olur, çünkü bu tür hibe sadece kabz ile gerçekleşir ve hibe edilen şey sahibine geri döner. Hanbeliler bu görüşe şöyle delil getirmişlerdir. Hz. Peygamber Habeşistan kralı Neçâşi'ye hibede bulundu, fakat hibe edilen şey Neçâşi'nin huzuruna varmadan Necaşi vefat etti. Hibe edilen şey de Hz. Peygambere geri döndü. Hanbelilerdeki diğer görüş ise taraflardan birinin ölümüyle hibenin batıl olmayacağı ve mirasçılarının o kişinin yerine geçeceği yönündedir.²⁵⁸ Bağışlanan şey ölçülüp tartılır cinsten değilse hibe sırf akitle kesinlik kazanır ve bağışlanan için mülkiyet sabit olur. Buradan anlıyoruz ki bağışlananın ölmesi hibenin sonucunu etkilemez.²⁵⁹

e) Zahirilere ve İmam Şafî'nin eski içtihadına göre hibe icap ve kabul ile kesinleşir ve mülkiyet kabzdan önce bağışlanana intikal eder. Dolayısıyla taraflardan birinin kabzdan önce ölmesi hibeyi batıl kılmaz ve mirasçılar onun yerine geçer.²⁶⁰

Somali Medeni Kanunu ise hibenin ölüm sebebiyle sona ermesi konusunu doğrudan düzenlememiştir. Fakat konuyu kabz açısından değerlendirdiğimizde kanun gayrimenkul şeylerin hibesinin tamam olması için resmi belgeyi şart koşar, yoksa hibeyi iptal eder. Buradan anlıyoruz ki taraflardan biri ölürse hibe sona ermeyecektir. Çünkü resmi belge mevcuttur. Fakat resmi belge oluşturmadan hibenin taraflarından birisi ölürse hibe iptal olacaktır.²⁶¹ Kanuna göre menkul şeylerin hibesi ise kabz ile gerçekleşir. Bu yüzden kabzdan önce taraflardan biri ölürse hibe sona erer ve akit batıl olur. Fakat kabzdan sonra biri ölürse hibenin sonucunu etkilemez ve hibe edilen şey mevhûbün lehine mirasçılarının ait olur. Çünkü akit kabz ile kesinlik kazanmıştır.²⁶²

Genel olarak hibenin ölüm sebebiyle sona ermesi konusunda, İslam Hukukundaki genel hüküm ile Somali Medeni kanununun hükmü kabzdan sonra hibenin iptal olmayacağı yönündedir.

²⁵⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/43; Behûtî, *Şerhu Müntehe'l-irâdât*, 2/432.

²⁵⁹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/44.

²⁶⁰ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.102.

²⁶¹ Somali Madeni Kanunu, md. 485.

²⁶² Somali Madeni Kanunu, md. 485.

II. Hibeden Rücu ve Sonuçları

A. Hibeden Rücu

1. İslam Hukukunda Hibeden Rücu

İslam Hukukçuları hibeden rücu edilmesi konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşleri iki temel yaklaşımla özetleyebiliriz. Bunlardan birincisi; hibe akdinin bağlayıcı olmadığı ve bu yüzden hibeden dönebilmenin asıl olduğu görüşüdür. İkincisi ise hibenin bağlayıcı olduğu ve hibeden dönmemenin asıl olduğu, dönmenin ise istisna olduğu görüşüdür. Şimdi bu iki temel görüşü ele almaya çalışacağız.

a. Hanefilerin görüşü

Hanefilere göre hibeden rücu edilebilmesi asıldır ancak rücu için mâni teşkil eden sebeplerden birisi bulunursa vâhib hibeden dönemez. Hanefilere göre, vâhibin kabz öncesinde -akdin henüz tamamlanmamış olması sebebiyle- hibeden rücu edebileceği açıktır. Kabzdan sonra ise vâhibin kendi başına hibesinden rücu etmesi mümkün değildir. Vâhib kabzdan sonra ya mevhubün lehin rızasıyla ya da hâkimin kazasıyla (hükmüyle) hibeden rücu edebilir. Dava mahkemeye getirildiği zaman hâkim rücuya mâni sebeplerden biri yoksa hibeyi fesh edebilir. Fakat rücuya engel sebeplerden biri mevcutsa hibeyi fesh edemez. Mecelle de 864. maddesinde şöyle der. “Vâhib, ba'de'l-kabz mevhubün lehin rızâsıyla, hibe ve hediyeden rucû' edebilir. Mevhûbün leh râzı olmaz ise, hâkime müracaat eyler. Hâkim dahi mevâdd-ı âtiyeden beyan olunacak mevâni'-i rucû yoksa hibeyi feshedebilir. Amma mevâni'-i rucûdan berî bulunsa feshedemez.”²⁶³

Vâhib kabzdan sonra karşılıklı rıza veya hâkimin kazası olmadan bağışladığı şeyi geri alırsa o şeyi gasbetmiş sayılır ve bağışladığı şey bu suretle helak olursa, onu ödemek zorunda kalır. Mecelle'nin 865. maddesinde bu konuda şöyle denilmektedir. “Ba'de'l-kabz, vâhib eğer mevhubün lehin rızâsı, yahut hâkimin hükmü ve kazâsı olmadan, hodbehot (kendini kendine) mevhubü istirdad ederse, gâsıb olur. Ve bu sûrette, yedinde mevhub telef ya zâyî' olsa zâmin olur.”²⁶⁴

²⁶³ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/127; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/227; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s. 102-103; Mecelle, md. 864.

²⁶⁴ Hıra, Ayhan, “Klasik Fikih Kaynaklarında Hibeden Dönme”, s.7; Mecelle, md. 865.

Hâkimin hükmüyle hibenin sonlandırılmasının fesh mahiyetinde olduğu konusunda bir tartışma yoktur. Fakat karşılıklı rıza ile hibeden rücu Hanefiler'in çoğunluğuna göre fesih, Züfer'e göre ise yeni bir hibe akdi sayılır.²⁶⁵

Hanefiler hibeden dönme konusunda şu delilleri öne sürmüşlerdir: Kuran-ı Kerim'de "size bir selam verildiğinde daha güzeli ile ya da aynısı ile karşılıklı veriniz" ayetinde geçen "tahiyye" kelimesi, pek çok manayı içinde barındırdığından dolayı selam, övgü, hediye gibi anlamlara gelmektedir. Bu anlamlar içerisindeki hediye anlamını tercih etmeyi önceleyecek delil bizzat ayetin kendisidir. Çünkü ayetteki, "ev ruddûhâ" ifadesi karşılık vermeyi emretmektedir. Bu ise arazda değil ayanda gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla hediyein aynısıyla iadesini gerekli kılmaktadır. Bu da hibeden dönmeyi caiz kabul etmekle mümkündür. Sünnetten delil ise Ebû Hüreyre (r.a)'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir. "Vâhib bir ivaz almamışsa hibesinden dönebilir."²⁶⁶ Bu hadis hibeden dönmenin caiz olduğunu gösterir.²⁶⁷

Hanefilerin rücuya mâni olarak gördükleri sebepler "دمع خزقه" rumuzuyla gösterilmiştir. Bu rumuzlardaki harflerin her biri hibeden dönmeye engel olan durumlardan birine karşılık gelmektedir.²⁶⁸

1	د	Ziyade	Hibede muttasıl ziyadenin oluşması
2	م	Mevt	Taraflardan birinin ölümü
3	ع	İvaz	Hibeye karşılık bedel alınması
4	خ	Hûruc	Hibenin bağışlananın mülkiyetinden çıkması
5	ز	Zevciyet	Tarafların evli olması
6	ق	Karâbet	Tarafların akraba olması
7	ه	Helak	Hibenin helak olması

Burada yedi harf ve dolayısıyla yedi madde zikredilmiş bulunmaktadır. Mecelle'deki sıralamada dokuz madde bulunmaktadır. 866.-874. maddeleri arasında geçmektedir.

²⁶⁵ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/134; "Hibe", *Mv.F.*, 42/154.

²⁶⁶ İbnu mâce, "Hibât", 6.

²⁶⁷ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/128; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, 3/225.

²⁶⁸ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hukkâm*, 2/222; İbn Âbidîn, *Hâşiye Reddü'l-muhtâr*, 5/699.

Mecelle’de geçen ibra ve sadaka başlıklı maddeler bu sıralamada yer almamaktadır. Şimdi bu maddeleri birer birer izah etmeye çalışacağız.

aa. Kan Hısımlığı

Evlenilmeyecek derecede yakın olan akrabaya hibeden dönmek mümkün değildir. Çünkü bu derece yakın akrabaya hibe yapmanın amacı “sıla-i rahimdir.” Buna göre bir kimsenin usulüne yahut fûrûune, erkek veya kız kardeşlerine, bunların çocuklarına, babasının yahut annesinin, erkek veya kız kardeşlerine bir şey hibe ettikten sonra hibeden dönmesi caiz değildir. Mecelle de bu görüşü benimsemiş ve 866. maddesinde şöyle demiştir. “Bir kimse, usûl ve furûuna ya birader ve hemşîresine ya bunların evlâdına yahut peder ve mâderinin birâder ve hemşîresine bir şey hibe ettikten sonra, rücû’ edemez.” Burada sayılan akrabalar, aralarındaki yakınlığın soy/kan bağına dayanmasından ve aralarında evlenmeye sürekli engel olan bir mahremiyetin bulunmasından dolayıdır. Bu sebeple söz konusu kişiler farklı dinlere mensup olsalar dahi hüküm değişmeyecektir. Çünkü yakın akrabaya hibe yapmanın amacı, aradaki yakınlığı ve sevgi bağlarını kuvvetlendirmektir. Bu hibeden dönmek ise akrabayla bağı koparmak, arada nefret ve düşmanlığın oluşmasına yol açmak demektir. O yüzden akrabaya yapılan hibe bağlayıcı kabul edilmektedir.²⁶⁹

ab. Sıhriyet Hısımlığı

Eşler evlilik esnasında birbirlerine teslim ettiği hibeden dönmemektedir. Çünkü eşlerin birbirlerine yakınlıkları onların adeta kan bağıyla birbirine bağlı olan akrabalar gibi sayılmasını gerektirmektedir. Kan hısımlığında olduğu gibi, burada da eşlerin birbirine hibesinde bir karşılık almak değil, bunun aksine sevgiyi yakınlığı artırma düşüncesinin bulunduğu kabul edilmektedir. Bu sebeple karının müslüman olması da şart değildir. Sadece hibenin evlilik bağı içinde yapılmış olması yeterli görülmüştür. Evlilik sonradan bozulsun bile hüküm değişmemektedir. Mecelle’nin 867. maddesinde bu konu şu şekilde ifade edilmiştir: “Zevce ile zevceden biri, beyinlerinde zevciyyet kaim iken, yekdiğerine bir şey hibe ve teslim ettikten sonra, artık andan rücû’ edemez.” Evlilikten önceki hibeler ise bu kapsamda değildir. Dolayısıyla bir kimse bir kadına mesela söz veya nişan döneminde hibede bulunur, sonra onunla evlenir ve evlilik devam ederken hibesinden dönerse (ve başka bir engel de yoksa) bu dönüş hukuken geçerli sayılmıştır. Çünkü hibe yaparken kadın henüz eş konumunda değildir.²⁷⁰

²⁶⁹ Serahsî, *el-Mebsût*, 12/59; Mecelle, md. 866.

²⁷⁰ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hukkâm*, 2/222; Haydar, Ali, *Dürerü'l-Hükkâm fî Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 2/464.

ac. İvazlı hibe

Bağışlayan yaptığı hibeye karşılık bir ivaz aldığında bu hibesinden dönemez. Çünkü bir karşılığın bulunması hibe akdiyle ulaşmak istenen maksadın bağış olmadığını ortaya koymaktadır. Mecelle de bunu dikkate alarak 878. maddesinde şöyle demiştir: “Hibeye ivaz verilip de, vâhibin dahi kabz etmesi mâni’-i rücû’dur.” Binaenaleyh, gerek mevhubün leh tarafından ve gerek diğer bir kimse cânibinden, vâhibe hibesine ivaz olmak üzere bir şey verilip de, o dahi kabz eylese, ândan sonra hibesinden rücû’ edemez.²⁷¹

ad. Muttasıl Ziyade veya Tağyir

Hibe edilen mala ayrılmaz bir ziyade yapılması mesela bağışlanan arsaya ev yapılması, tarlaya ağaç dikilmesi yahut hibe edilen hayvanın semizleşip kilo alması gibi durumlarda hibeden dönülemez. Yine mevhubun ismi değişecek şekilde değişime uğraması mesela hibe edilen buğdayın un yapılması gibi durumlarda hibeden dönülemez. Ancak munfasıl ziyadeler yani ayrı olarak meydana gelen artmalar mesela kısrağın doğum yapması gibi durumlar hibeden dönmeye engel olmaz.²⁷²

ae. Mülkiyetten çıkarma

Hibe edilen malın mevhubün lehin mülkiyetinden çıkması mesela mevhubün lehin mevhubü başkasına satması veya hibe etmesi gibi durumlarda ilk hibe edenin dönüş yetkisi sona ermektedir. Mecelle’nin 870. maddesinde şöyle der: “Mevhubün leh, mevhubü bey’ ile yahut hibe ve teslim eylemekten ihraç eylese, vâhibin rucû’a salâhiyeti kalmaz.”²⁷³

af. Helâk olma

Bağışlanan bağışladığı şeyi tüketirse veya o şey her hangi bir sebepten dolayı telef olursa bağışlayanın hibeden rücu hakkı kalkar. Hibe edilen şeyin sadece bir kısmı helak olmuşsa, kalan kısım için hibeden dönmek mümkündür. Ancak böyle bir durumda mevhubün lehin helak olan kısım tazmin yükümlülüğü bulunmamaktadır. Burada malın ne şekilde helak olduğuna bakılmamakta çekişme halinde mevhubün lehin sözüne itibar edilmektedir. Mecelle’nin 871. maddesinde şöyle der. “Mevhubün leh yedinde, mevhub müstehlik olsa, rucû’a mahal kalmaz.”²⁷⁴

²⁷¹ İbn Âbidîn, *Hâşiye Reddü’l-muhtâr*, 5/701; Mecelle, md. 868.

²⁷² Serahsî, *el-Mebsût*, 12/83; Merğînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*, 3/226; Mecelle, md. 869.

²⁷³ İbn Âbidîn, *Hâşiye Reddü’l-muhtâr*, 5/703; Bardakoğlu, Ali, “Hibe”, *DİA*, 17/ 425; Mecelle, md. 870.

²⁷⁴ Molla Hüsrev, *Düreru’l-hukkâm*, 2/222; Kâsânî, *Bedâ’i’u’s-sanâ’i*, 6/128; Mecelle, md. 871.

ag. Taraflardan Birinin Ölümü

Mevhûbün leh öldüğünde vâhib hibesinden dönemez. Çünkü mevhûbün lehin ölümüyle birlikte hibe edilen mal varislerine intikal olacaktır. O halde mülkiyet sebebinin değişmesi malın değişmesi gibidir. Nitekim hibe varislerine geçince başka bir mal olmuştur. Yine vâhib ölünce onun mirasçıları hibeyi geri alma yoluna (*istirdat*) başvuramazlar. Çünkü hibeden dönme hakkı sadece hibe eden kişiye tanınmıştır ve bu kişi vefat edince fesih hakkı da sona ermiştir. Mecelle’de bu konu 872. maddesinde şöyle izah edilmiştir: “Vâhib ve mevhûbün lehten birinin vefatı, mâni’-i rücû’dur. Binaenaleyh, mevhûbün leh fevt olsa, vâhib hibeden rücû’ edemediği gibi, vâhib fevt oldukça dahi, veresesi mevhûbü istirdad edemez.”²⁷⁵

b. Cumhurun yaklaşımı

Şafiil, Maliki ve Hanbelilerden oluşan cumhur alimlerine göre hibeden rücu caiz değildir. Ancak baba çocuğuna bir şeyi hibe etmişse ondan rücu edebilir, çünkü Hz. Peygamber (s) “Kişinin hibesinden dönmesi caiz değildir, ancak çocuğuna bir şey hibe eden baba bundan müstesnâdır”²⁷⁶ buyurmuştur.²⁷⁷ Hanefiler bu hadiste ifade edilen hususu mevhûbün lehin rızası veya hâkimin hükmü olmaksızın hibeden rücu etme konusuna hamletmişlerdir.²⁷⁸ Çocuğa yapılan hibeden dönülebileceği konusunda hem fikir olan cumhur, bu hak konusunda ebeveynleri ve dedeyi farklı olarak tanıtmışlardır. Malikiler hibeden dönme hakkını anne ve babaya tanımışlar. Fakat dedeye böyle bir hak tanımamışlardır.²⁷⁹ Şafiiler ise baba, anne, dede ve nineye hibeden dönme hakkı tanımışlardır. Onlar babanın babasını da bu konuda baba gibi kabul etmişler ve ona da hibeden dönebilme hakkı tanımışlardır.²⁸⁰ Hanbelilere göre ise çocuğa yapılan hibeden dönebilme babaya özgüdür. Çünkü çocuk ve çocuğun kazancı babanın kazancı olarak görülmektedir ve baba çocuğun malından alabilirken annenin böyle bir hakkı bulunmamaktadır.²⁸¹

Cumhurun âlimleri çocuğa yapılan hibeden dönebilmek için bazı şartlar getirmişlerdir. Bu şartlar mevcut değilse babadan bile hibeden dönme hakkı kalkar. Şimdi bu şartları mezheplere göre ele almaya çalışacağız.

²⁷⁵ Molla Hüsrev, *Düreru'l-hukkâm*, 2/222; Haydar, Ali, *Düreru'l-Hükkâm fi Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, 2/477.

²⁷⁶ Tirmizi, “Büyü”, 62; İbn Mâce, “Hibât”, 6.

²⁷⁷ Nevevî, *Minhacu't-Tâlibîn*, s. 171; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/65.

²⁷⁸ Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.105.

²⁷⁹ Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/114.

²⁸⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/566.

²⁸¹ Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ* 4/313.

Malikilere göre annenin çocuğuna yaptığı hibeden dönmesi için babasının sağ olması gerekir. Fakat hibe yaptığı çocuğu yetim olduysa hibeden rücu hakkı bulunmamaktadır. Yine çocuğun evlenmemiş veya borç altına girmemiş olması gerekir. Fakat çocuğun evlenmesi ya da borç yükü altında girmesi durumunda babanın hibeden dönme hakkı bulunmamaktadır. Mevhûb çocuğun mülkiyetinden çıktıysa ve bir başkasının hakkıyla alakalı hale geldiyse ya da “sila-rahim” kapsamında akrabaya yapıldıysa bunlar babanın hibeden dönmesine engeldir.²⁸²

Hanbelilere göre ise babanın hibesinden dönebilmesi için birkaç şart vardır. Birinci olarak hibe edilen şeyin çocuğun mülkiyetinde kalması gerekir. Mevhûbün mülkiyetinden çıkmışsa, mesela üçüncü bir kişiye satılmış ya da hibe edilmişse sattı ya da hibe ettiyse babanın hibeden dönme hakkı yoktur. Çünkü rücu halinde başkasının hakkı iptal olacaktır. Hatta hibe edilen şey çocuğa satım veya hibe akdi gibi yollarla geri dönse bile bu yeni bir akit olacağından yine babanın rücu hakkı yoktur. Çünkü yeni bir yolla mülkiyetine girmiştir. Dolayısıyla baba geri alamaz. İkinci olarak ise mevhûbün ayn'ı (bizatihi hibe edilen şey) çocuğun tasarrufunda kalması gerekir. Fakat hibe edilen şey başkasına rehin olarak verilmişse veya iflas etmek gibi sebeplerle hibeye başkasının hakkı taalluk etmişse hibeden dönülemez. Üçüncü olarak ise çocuk evlendiyse ya da borç yükü altına girdiyse babanın hibeden dönme hakkı bulunmamaktadır. Çünkü hibe edilen şeye başkasının hakkı taalluk etmiştir. Dördüncü olarak ise hibe edilen şeye ayrılmaz bir ziyade (muttasıl ziyade) olmaması gerekir. Hibe edilen hayvanın semizleşip şişmanlaması gibi... Muttasıl ziyade konusunda Ahmed b. Hanbel'den iki görüş nakledilmiştir. Birincisine göre muttasıl ziyadeler hibeden dönmeye engel teşkil etmez. İkinci görüşe göre hibeden dönmeye engeldir ve bu görüşünde Hanefiler gibi düşünmektedir.²⁸³

Şafilere göre ise babanın veya dedenin hibesinden dönebilmesi için malın çocuğun mülkiyetinde bulunmaya devam etmesi gerekmektedir. Hibe edilen şey çocuğun mülkiyetinden çıktıktan sonra hibeden dönülemez. Çünkü başkasının mülkiyet hakkının iptali söz konusudur. Hibe edilen mal yeni bir satım akdi, hibe, miras, vasiyet, gibi yollarla çocuğun mülkiyetine geri dönerse, mülkiyetin sebebi değiştiği için hibeden yine dönülemez. Hibe edilen şeye ayrılabilir (munfasıl) bir ziyade gelirse hibeden dönemez, fakat muttasıl bir ziyade olursa hibeden dönebilir.²⁸⁴

Cumhur ulema hibenin ivazlı olması halinde, hibeden dönme hakkı olmadığı konusunda ittifak halindedir. Çünkü bu mezheplere göre ivazlı hibe, satım akdi olarak kabul edilmektedir.

²⁸² Haraşî, *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, 7/114; İbn Rüşd el-Hafîd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/117-118.

²⁸³ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 6/56-58; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*, 4/313-315.

²⁸⁴ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3/568-71; Nevevî, *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, 15/385.

Şart koşulan ivaz, hibenin gereği olmadığı için hibe akdinin mahiyetini değiştirmekte ve onu satım akdine dönüştürmektedir. Bu yüzden bir ivaz aldıktan sonra hibeden dönmek mümkün değildir.²⁸⁵

Zahirilere göre hibeden rücu ilke olarak caiz değildir, hibe tıpkı satım akdi gibi kesinlik ifade eder. Bundan yalnızca baba müstesnadır. Nitekim Kur'an'da "akitlerinize vefa gösterin"²⁸⁶ buyurulmuştur. Hz. Peygamber de "Hibesinden dönen kimse kustuğu şeyi geri yiyen köpek gibidir"²⁸⁷ buyurmuştur.²⁸⁸

Netice olarak İslam hukukunda hibeden dönme konusunu şöyle özetleyebiliriz: Cumhura göre, hibeden dönmek asıldır, dönmek ise istisnadır. Hanefilere göre ise hibeden dönme meselesinde asıl olan bir engel bulunmadıkça hibeden dönülebileceğidir. Zahirilere göre ise baba hariç hibeden rücu ilke olarak caiz değildir.

c. Nişanlılıkta Verilen Hediyelerin ve Düğünde Takılan Takıların Durumu

Hibeden rücu bağlamında gündeme gelen önemli bir konu da söz veya nişanın bozulması durumunda önceden verilen hediyelerin durumudur. Bu konuda İslam Hukukçuları farklı içtihatlarında bulunmuşlardır.

a) Hanefilere göre bu hediyeler hibe hükmündedir ve henüz eş konumunda olmadıkları için nişanlı erkek nişanlısı olan kıza vermiş olduğu hediyelerden rücu edebilir. Fakat bu esnada hediyelerin mevhubün lehte mevcut olması gerekir. Hediyelerin telef olması veya mülkiyetten çıkması halinde bu durum hibeden rücuya engel teşkil eder.²⁸⁹

b) Malikilere göre ise ister nikâh kıyılınsın isterse de erkek tarafından vazgeçilsin verilen hediye rücu edilemez. Fakat nişanlılık kız tarafından bozulduysa, erkeğin ona hediye ettiği şeyleri geri alma hakkı vardır. Hediye edilen şey helâk olmuşsa ya misli ya da kıymeti istenebilir. Eğer bu konuda ileri sürmüş olduğu bir şart veya örf varsa ona riayet etmek gerekir.²⁹⁰ Malikilerden gelen diğer bir görüş ise verilen bu tür hediyelerden rücunun caiz olmayacağıdır.

²⁸⁵ İbn Rüşd el-Hafid, *Bidâyetü'l-müctehid*, 4/118; ; Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 2/335; Zerkeşî, *Şerhu'z-Zerkeşî*, 4/313.

²⁸⁶ Mâide, 6/1.

²⁸⁷ Buhari, "Hibat", 5; Muslim, "Hibât", 1622.

²⁸⁸ İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 8/71.

²⁸⁹ İbn Âbidîn, *Hâşiyeye Reddî'l-muhtâr*, 3/153; "Hibe", *Mv.F.*, 19/204; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.76.

²⁹⁰ Sâvî, *Hâşiyetü's-Sâvî*, 2/348; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.77.

c) Şafilere göre ise bir erkek nişanlısı olan kıza bir şeyleri hediye olarak verse, sonra erkek ya da kız tarafından nikâhtan vazgeçilse ya da taraflardan birisi ölse hediye edilen şeyler rücu edilebilir çünkü bu hediyeler evlenmek için verilmiştir. Hatta hediye edilen şeyler helak olduysa kıymeti istenebilir. Lakin sadece hediye için verildiyse rücu hakkı olmadığı açıktır.²⁹¹

d) Hanbelilere göre nişandan vazgeçen erkek tarafın rücu hakkı yoktur. Fakat kız tarafı vazgeçtiyse erkek tarafın rücu hakkı vardır. Çünkü nikâhı gerçekleştirmek için hediye verildiğinden dolayı ivazlı hibe gibi olmaktadır. Hediyedeki maksat gerçekleşmezse hediye edilen şey geri alınabilmektedir.²⁹²

Çocukların sünnet merasimlerinde ve düğünlerde takılan takıların durumu bu çerçevede gündeme gelmektedir. Sünnet ve düğünlerde getirilen hediyeler hibe hükümlerine tâbi olacaktır. Fakat helâk ve istihlâk edildikten sonra bunlardan rücu imkânı yoktur. Bu konuda asıl olan memleketin örf ve âdetidir. Biz de bu gibi hediyeler konusunda memleketin örf ve âdetinin uygulanmasının daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.²⁹³ Bu tür hediyelerin kime ait olacağı konusunda Mecelle'nin 876. maddesinde şöyle denilmektedir. “Hitân yahut zifâf düğünlerinde gelen hediyeleri, eshâbı çocuk ya gelin ve baba ve analardan her hangisine diye getirmişler ise, ol hediyeler ânındır. Ve eğer kimin için getirdiklerini beyan etmeyip kendilerinden suâl ile tahkîk dahi kâbil olmaz ise, ol halde örf ve âdet-i beldeye riayet olunur.”

Somali geleneklerinde ise evlilik için erkek tarafından ödenen bir miktar para (*yarad*) uygulaması vardır. Bu peşin ücreti nişanlılık süresinde vermesi zorunlu değildir. Fakat nikâh akdinden önce kendi iradesiyle verirse ve nişanlılıkta da kendi tarafından bozulursa ödenen o ücreti geri alma hakkı yoktur. Somali Aile Kanununun (Ahval-i Şahsiye) 2. maddesinde şöyle denilmektedir: “Hiç kimsenin parayı (*yarad*) peşin olarak vermesi zorunlu değildir. Fakat kim (erkek tarafı) kendi iradesiyle verir de sonra da nikâhtan vazgeçerse rücu hakkı yoktur.” Buradan anlıyoruz ki kız tarafı nikâhtan vazgeçerse erkek tarafının rücu hakkı vardır.

2. Somali Medeni Kanununda Hibeden Rücu

Somali Medeni Kanununda hibeden dönme konusunda asıl olan rıza ile dönmektir. Yani kanun mevhubün lehin rızasıyla vâhib hibeden rücu edebilir görüşünü tercih etmiştir. Çünkü 497. madde şöyle der: “Vâhib mevhubün lehin rızasıyla hibeden rücu edebilir.” Mevhubün leh hibeden dönmeyi kabul ederse vahib hibe akdinden ikale şeklinde rücu edebilir. Bu da yine icap

²⁹¹ Kalyûbî, *Hâşiyetü'l-Kalyûbî*, 3/216; “Hibe”, *Mv.F.*, 19/204.

²⁹² İbn Duvayyân, *Menâru's-sebil*, 2/198; Merdâvî, *el-İnsaf*, 8/296.

²⁹³ Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm*, 2/481-482; Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, s.78.

ve kabul ile gerçekleşir. Fakat mevhubun lehine rızası olmaz da ortada makbul bir mazeret varsa ve hibeden dönmeye engel olan bir sebep de yoksa mahkemeye rücu davası açılabilir. Çünkü Somali Medeni Kanununun 497. maddesinde şöyle der: “Mevhûbün lehine hibeden dönmeye razı olmazsa vâhib mahkemeye hibeden rücu davası açabilir. Fakat ortada makbul bir mazeret olması gerekir ve hibeden dönme engellerinden birisinin bulunmaması gerekir.”²⁹⁴ Buradan anlıyoruz ki Somali Medeni Kanununa göre hibeden dönmenin iki yolu vardır. İlk olarak mevhubün lehine rızası ile hibeden dönülebilir fakat rızası olmazsa mahkemeye dava açabilir. Mahkeme yoluna başvurmak için ise makul bir mazeret olması gerekir ve hibeden dönmeye engel bir şeyin de bulunmaması gerekmektedir. Şimdi Somali Medeni Kanununa göre hibeden rücu için mazeret sebeplerini ve hibeden dönmeye engel olan manileri ele almaya çalışalım.

a. Somali Medeni Kanununa Göre Hibeden Dönmek İçin Haklı Sebepler

Somali Medeni Kanununun 498. maddesine göre şu sebeplerden biri varsa, bunlar makbul bir mazeret olarak kabul edilmiştir ve kişi hibeden rücu etmek için mahkemeye müracaat edebilir:

- Mevhûbün lehine vâhibin hukukunu ihlâl ettiyse ya da vâhibin akrabalarının hukukunu ihlâl ettiyse ve bu ihlâl mevhubün lehine tarafından yapılıyorsa vâhib hibeden rücu edebilir.²⁹⁵

- Vâhib geçim sıkıntısına düşüyse ve kendi sosyal standardına göre masraflarını karşılamayacaksa veya kanuna göre sorumluluğuna düşen başkalarının nafakasını karşılamayacak kadar ekonomik durumu kötüleştiyse hibeden rücu edebilir.²⁹⁶

- Hibeden sonra vâhibin bir oğlu olursa ve hibeden dönme aşamasına kadar bu çocuk yaşarsa ya da öldüğünü sandığı oğlu geri gelse vâhib hibeden rücu edebilir.

Somali Medeni Kanunu göre hibeden dönme meselesinde bu maddeler makbul bir mazeret kabul edilmiştir ve vâhib mahkemeye başvurmak suretiyle hibeden rücu edebilir.²⁹⁷ Buradan anlıyoruz ki ortada makbul bir mazeret varsa hibe otomatik kendinden olmayıp fesh olmayacaktır. Aksine hâkimin hükmüyle fesh olmaktadır.

²⁹⁴ Somali Medeni Kanunu, md. 497; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, 5/182.

²⁹⁵ Somali Medeni Kanunu, md. 498/b.

²⁹⁶ Somali Medeni Kanunu, md. 498/t.

²⁹⁷ Somali Medeni Kanunu, md. 498/j;

b. Somali Medeni Kanununda Hibeden Rücu Engelleri

Somali Medeni Kanununun 499. maddesine göre, hibeden dönmeye mani olan şu sebeplerden birisi varsa hibeden rücu edilemez:

- Mevhûb ayrılmaz (muttasıl) bir ziyade ile artmışsa ve bu ziyadeden dolayı kıymeti artırmışsa hibeden rücu edilemez. Fakat artmış ziyade ortadan kaldırılabiliyorsa hibeden rücu hakkı doğar. Buradan anlıyoruz ki hibe akdine konu mala ayrı (munfasıl) bir ziyade gelmişse bu durum hibeden dönmeye engel değildir.²⁹⁸

- Taraflardan (Vâhib ve Mevhûbün leh) biri ölürse hibeden rücu hakkı yoktur. Hibe akdi gayri lazım halde iken taraflardan biri ölürse hibe akdi lazım hale gelir ve hibeden rücu hakkı kalmaz. Varisler de rücu hakkını artık kullanamaz. Çünkü rücu hakkı kişisel bir vasıftır ve varislere intikal etmez.²⁹⁹

- Mevhûbün leh, hibe edilen şey üzerinde tasarrufta bulunduyorsa ve harcıyıp bitirdiyse rücu hakkı yoktur. Fakat hibe edilen şeyin bir kısmı veya parçası duruyorsa, vâhibin geriye kalan kısmı rücu hakkı vardır.³⁰⁰

- Karı- koca arasında evlilik bağı mevcut iken hibe yapıldıysa ve evlilik bağı bittikten sonra, vâhib hibeden dönmek istese bu durumda rücu hakkı yoktur. Burada anlıyoruz ki evlilikten önce ya da nişanlılık sürecinde veya boşandıktan sonra verilen hibelerden rücu mümkündür. Fakat evlilik esnasında karı ve kocanın birbirine yaptığı hibede rücu hakkı yoktur. Hatta boşandıktan sonra da bu hibeden dönmek mümkün değildir.

- Evlenilmesi yasak olan (mahrem) yakın akrabalara sıla-i rahim kapsamında hibede bulunulduğunda rücu hakkı yoktur. Bu tür hibeler sila-i rahim olarak yapıldığından ve maksat hâsıl olduğundan dolayı rücu hakkı yoktur. Maddede geçtiği üzere akrabaya yapılan hibeden dönmeye engelin bulunması için iki vasfın birden olması gerekir. Verilen akraba mahrem akraba olması ve sıla-i rahim kapsamında olması gerekir. Bu iki vasıftan biri varsa ve diğeri yoksa hibeden rücu edebilir. Mesela mevhub leh vâhibin akrabası fakat mahremi değilse yaptığı hibeden rücu edebilir. Kuzenler gibi. Bunun zıddı da öyledir. Mesela kişiye mahrem olan fakat sıla-i rahim kapsamında olmayan birisine hibede bulunduyorsa vâhibin hibeden rücu hakkı vardır. Kayın valide ve sütkız kardeşler gibi.³⁰¹

²⁹⁸ Somali Medeni Kanunu, md. 499/b; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi 'l-Kânûni 'l-Medenî*, 5/182.

²⁹⁹ Somali Medeni Kanunu, md. 499/t; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi 'l-Kânûni 'l-Medenî*, 5/194.

³⁰⁰ Somali Medeni Kanunu, md. 499/j.

³⁰¹ Somali Medeni Kanunu, md. 499/kh; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi 'l-Kânûni 'l-Medenî*, 5/193.

- Hibe edilen şey mevhûbün lehin elinde helâk olsa ve bu helak mevhûbün lehin kendi elinde ya da yabancı bir kişinin elinde veya kullanma esnasında telef olsa vahibin hibeden rücu hakkı yoktur. Fakat mevhûbün bir parçası helâk olsa, vâhibin geriye kalan parçasına rücu etmesi caizdir.³⁰²

- Mevhûbün leh hibe için ivaz verdiyse vâhibin rücu hakkı yoktur. Bu ivaz vâhibin maslahatı veya yabancı bir kişinin maslahatı ya da kamu maslahatı şeklinde olabilir. Hibe akdi ivazlı bir şekilde olursa lazım hale gelir ve hibeden rücu imkanı ortadan kalkar.³⁰³

- Kişi hibeyi sadaka olarak verirse ya da teberru akitlerinden birinde bulunursa, hibeden rücu edemez. Sadaka Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak niyetiyle yapıldığı için rücu edilemez.³⁰⁴

Somali Medeni Kanunu hükümlerinin hibeden dönme engelleri ile Hanefi mezhebinin hibeden dönme engelleri karşılaştırıldığında genel olarak Hanefi mezhebi ve Somali Medeni Kanununun hükümlerinin benzer olduğu görülmektedir. Çünkü ikisi de hibenin gayri lazım bir akit olduğunu fakat hibeden rücu engelleyen durumlar varsa rücunun mümkün olmadığını ve akdin lazım hale geldiğini söylemektedir.

B. Hibeden Rücunun Sonuçları

Hibeden rücu halinde bazı hukuki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Burada konu üzerinde İslam hukuku ve Somali Medeni Kanunu açısından durulacaktır.

1. İslam Hukukunda Hibeden Rücunun Sonuçları

İslam hukukunda hibeden rücu halinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

a)) Hibe edilen şey (mevhûb) vâhibin mülkiyetine geri döner. Çünkü vâhib hibeden rücu ederse, hibe akdi fesh edilecektir ve akit hiç olmamış (keen lem yekün) gibi itibar edilecektir. Mevhûbün leh de hibe edilen şeyi (mevhûbu) vâhibine geri verecektir. Hatta vâhib mevhûbü kabz etmese bile rücu gerçekleşecektir. Çünkü ilk hibede kabz gerekir. Fakat rücu için kabz şart değildir. Cumhur ulemanın görüşü bu şekildedir.³⁰⁵ Hanefiler ise hibeden rücu mahkeme yoluyla olacaksa cumhurun görüşüne katılırlar. Fakat rıza yoluyla hibeden rücu edilecekse bu

³⁰² Somali Medeni Kanunu, md. 499/d.

³⁰³ Somali Medeni Kanunu, md. 499/r; Senhûrî, *el-Vasît fi şerhi 'l-Kânûni 'l-Medenî*, 5/190.

³⁰⁴ Somali Medeni Kanunu, md. 499/s.

³⁰⁵ "Hibe", *Mv.F.*, 42/121; Leydah ve Meryem, *er-Rucû ' fi 'l-hibe beyne 'l-fikhi 'l-İslâmi ve 'l-kânuni 'l-vad'î*, s. 77.

konuda Hanefi mezhebi içerisinde ihtilaf vardır. Bazıları akdin fesih sayılacağını söylerken, bazıları da yeni bir akit olacağını söylemiştir.³⁰⁶

b) Mevhûbün lehin hibe edilen şeyi vâhibine geri vermesi zorunludur. İslam hukukçuları mevhûbün lehin hibe edilen şeyi vahibe ne zaman vereceği konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Cumhuru teşkil eden Şafiiler, Malikiler ve Hanbelilere göre mevhûbün leh vâhibin hibeden rücu ettiğini öğrenir öğrenmez mevhûbü geri vermek zorunludur. Hanefilere göre ise taraflar rıza yoluyla hibeden rücuya anlaşırsa rıza vaktinde mevhûbün vahibe geri vermesi zorunlu hale gelir. Fakat mahkeme yoluyla hibeden rücu edildiyse, mahkemeden karar çıktığı zaman hibe edilen şeyi vâhibin geri vermesi zorunlu hale gelir.

c) Hibede bulunan şey, rücutan sonra mevhûbün lehin elinde emanet olarak durur. Şayet bu esnada mevhûbün lehin elinde helak olursa, emanet hükümleri gereğince, sadece teaddi veya taksir durumunda tazmini gündeme gelir.³⁰⁷

d) Vâhibin mevhûbün faydasını (*semere*) geri alması: Hibe edilen şeye mevhûbün lehin elindeyken ziyadeler gelebilir. Bu ziyadeler ya mevhûbtan ayrılmaz (muttasıl) bir ziyade olur ya da ayrı (munfasıl) bir ziyade olur. Ayrı bir ziyade olursa bunun mevhûbün lehin hakkı olacağı ve vâhibin rücu hakkının olmayacağı konusunda İslam Hukukçuları arasında ittifak vardır. Fakat ayrılmaz bir ziyade olursa bu konuda İslam Hukukçuları arasında ihtilaf vardır. Hanefiler Malikiler ve Hanbelilere göre hibe edilen şeye ayrılmaz bir ziyade gelirse ve bu ziyade hibeden dönmeye engel olursa mevhûbün lehin lehinedir. Çünkü tabi ve fer olan şeyler aslına tabi olacaktır bu yüzden vâhibin mevhuba rücu hakkı yoktur. Fakat o ziyade hibeden dönmeye engel değilse vâhibin lehine olacaktır ve mevhûb vâhibe iade edildiği için bu ziyadeler de vahibe iade edilecektir. Şafiiler ise hibe de muttasıl ve munfasıl ziyadeler diye ayırım yapmadan mevhub ile birlikte bütün ziyadeliğin vahibe verilmesi gerektiğini söylerler. Çünkü hibeden rücu ettiği için ona tabi olanlar da verilecektir.³⁰⁸

e) Mevhûbün lehin mevhûbün masraflarını vâhibten alması: Vâhib hibeden rücu ettiği zaman mevhûbün leh mevhûbün masraflarını vahibden talep edebilir. Çünkü mevhûb da menfaati de vâhibin mülkiyetindedir. Bunu fıkhıta “ödeme menfaat karşılığındadır” kaidesine dayandırmışlardır.

³⁰⁶Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i*, 6/134; Leydah ve Meryem, *er-Rucû' fi'l-hibe beyne'l-fikhi'l-İslâmi ve'l-kânuni'l-vad'i*, s.77.

³⁰⁷“Hibe”, *Mv.F.*, 42/155.

³⁰⁸ Leydah ve Meryem, *er-Rucû' fi'l-hibe beyne'l-fikhi'l-İslâmi ve'l-kânuni'l-vad'i*, s.74.

f) Mevhûbün lehine mevhibe vâhibine hibe etmesi: Mevhûbün leh rıza ve mahkeme kararı olmadan hibe edilen şeyi vâhibine hibe etse bu yeni bir hibe sayılır. Dolayısıyla vâhib de mevhibü kabz etmeden o şey mülkiyetine geçmez. Kabzdan sonra ise rıza ile veya mahkeme kararı ile rücu edilen hibe gibi olur.³⁰⁹

2. Somali Medeni Kanununda Hibeden Rücuunun Sonuçları

Somali Medeni Kanununda hibeden rücuunun sonuçları 500 ve 501. maddelerinde düzenlenmektedir. Şimdi bu maddeleri sırayla ele alalım:

a) Hibe akdinin sona ermesi ya karşılıklı rızayla ya da mahkeme kararıyla meydana gelir. Bu durumda hibe hiç olmamış (keen lem yekün) gibi kabul edilir.

b) Mevhûbün lehine mevhibe faydasını (semere) karşılıklı rızayla ittifak edildiği anda ya da hâkim hüküm verdiği andan itibaren vâhibe geri vermesi gerekir. Mevhûbün zaruri masraflarını da vâhibin ödemesi gerekir. Ayrıca bu dönemde mevhibe bakımını neticesinde kıymetini artıran bir artış meydana gelmişse, bu miktarı da mevhibe lehine vâhibe rücu edecektir.³¹⁰

c) Vâhib, mahkeme kararı veya karşılıklı rıza olmaksızın mevhibe el koyarsa, ister kendi fiili isterse üçüncü bir şahsın fiiliyle veya kullanım neticesinde olsun mevhibe helak olursa, damân sorumluluğu vâhibe aittir.

d) Mahkemeden hibeden rücu kararı çıkmışsa ve mevhibe lehine elindeyken o şey helak olursa ya da başkasının elinde telef olursa, mevhibe lehine o zarardan sorumludur.³¹¹

Netice olarak hibeden rücuunun sonuçları konusunda İslam hukuku ile Somali Medeni Kanunu birbirine yakındır. Hatta aynı mahiyette olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü ikisi de hibeden rücu ya karşılıklı rızayla ya da mahkeme hükmüyle meydana gelir ve hibeden rücu meydana geldikten sonra da mevhibe vâhibin mülkiyetine geri döner demektelerdir.

³⁰⁹ “Hibe”, *Mv.F.*, 42/155.

³¹⁰ Somali Medeni Kanunu, md. 500.

³¹¹ Somali Medeni Kanunu, md. 501.

SONUÇ

Dünyada manevi huzur, ahirette ise bol sevap elde etmek için yapılan hibeyi İslam hukuku belli bir sistematığe bağlamıştır. Çünkü insanoğlunun karakterinde vazgeçme duygusu da vardır ve ileride iki taraf arasında anlaşmazlık çıkması da muhtemeldir. Biz bu çalışmamızda borçlar hukukunda önemli bir yere sahip olan hibe akdi hakkındaki temel tartışmaları ve değerlendirmeleri İslam hukuku ve Somali Medeni Kanunu açısından ele alarak konuları ortaya koymaya çalıştık. Ulaştığımız sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

Yardımseverlik ve cömertlik duygularından beslenen hibe sözleşmesi insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. İhtiyaç sahiplerine hibede bulunmak Hz. Peygamber (s) tarafından teşvik edilen ve karşılığı Allah'tan beklenerek yapılan bir ibadet olarak değerlendirilmiştir.

Hibe ahkâmı açısından fıkıh mezhepleri karşılaştırıldığı zaman, genel olarak Şafii, Maliki ve Hanbeliler'in görüşleri birbirine yakındır. Hanefilerin görüşü ise farklıdır. Başka bir ifadeyle hibe ahkâmında genel olarak Hanefiler bir tarafta cumhur diğer taraftadır.

İslam Hukukunun muamelat bahsindeki diğer konularını da göz önüne alarak genel bir değerlendirme yaparsak, Somali halkı yaklaşık olarak on dört asırdan beri Müslüman olduğundan dolayı İslam Hukukunun Somali Medeni Kanunu'na güçlü bir tesiri olmuştur.

Hibe ahkâmı konusunda fıkıh mezhepleri ile Somali Medeni Kanunu karşılaştırıldığında, Şafii Mezhebi dâhil üç mezheple Somali Medeni Kanunu arasında esaslı bir fark bulunmamaktadır. Ancak İslam hukuku ile Somali Medeni Kanunu arasında bazı detaylarda farklılıklar bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu farklılıklar başka konularda kendisini daha net olarak göstermektedir. Mesela Somali Medeni Kanununun 509. maddesi karz/kredi işlemlerinde faiz alınmasını (*ribel'-kurûz*) hukuken geçerli görmüştür.

Somali Federal Cumhuriyeti anayasasının 3. maddesi "İslami hukukunun genel ilke ve amaçlarına aykırı olan hiçbir kanun çıkarılamaz" demektedir. Anayasaya aykırı kanun olamayacağı da yine anayasal bir hükümdür. Yine anayasanın 4. maddesine göre Somali Anayasa Mahkemesinin anayasaya aykırı bir kanunu veya idari usulü geçersiz kılma yetkisi vardır. Bu durumda medeni kanunun hibe dışındaki hükümlerinin de fiki açıdan incelenmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması anayasal tutarlılık açısından isabetli olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

Abdurrezzak, Hassan, *Somali'de Din ve Toplum*, Yüksek lisans tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2019.

Abdurrezzâk, Muhammed Saîd, *el-Mekâsib ğayri's-şer'iyye fi'l-mesârifî'l-islâmiyye*, Yüksek lisans tezi, Kudüs Üniversitesi, Kudüs, 2012.

Adam, Abdishakur Mire, *Kobocii İslaamiyiinta Soomaaliya*, Boosaaso 2011.

Adam, Ali Sheikh, *es-Sirâ beyne's-sulta ve'l-kânûn fi's-Sûmal*, Mogadişu 2018.

Ali Haydar Efendi, (1353/1934) *Dürerü'l-Hükkâm Şerh-i Mecelleti'l Ahkâm*, yy. 1991/1441, I-IV.

Apaydın, Yunus, "İbrâ", *DİA*, 21/263-266.

Arı, Abdüsselam, "Vasiyet", *DİA*, 42/552-555.

Aybakan, Bilal, "Teberru", *DİA*, 40/215-216.

Aynî, Ebu Muhammed Mahmud b. Ahmed (855/1451), *el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye*, Beyrut 1411/1990, I-XII.

Baadiyow, Abdurrahman Abdullah, *Making Sense of Somali History*, London 2017.

Bardakoğlu, Ali, "Hibe", *DİA*, 17/ 421-426.

Behûtî, Salahuddin Mansûr b. Yunus (1051/1641), *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İkna'*, yy. ty. daru'l kütübi'l-ilmîyye, I-VI. (*Keşşâfu'l-kınâ'*)

Beşir, Gözübenli, "Ariyet", *DİA*, 3/ 379-380.

Bilmen, Ömer Nasuhi (1390/1971), *Hukukî İslâmiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul 1969/1388, I-VIII.

Burhanpurlu Şeyh Nizâm ve Diğerleri, *el-Fetâvâ'l-Hindiyye*, yy. 1310/1893, Dâru'l-fıkr, I-VI.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (370/981), *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*, yy. 1431/2010, Dâru's-sirâc.

Cezîri, Abdul Rahman b. Muhammed (1360/1941), *Kitabu'l-Fıkh alâ'l-Mezahibi'l-Erba'a*, Beyrut 1424/2003, Dâru'l-fıkr, I-V.

Desûkî, Muhammed b. Ahmed b. Arafe (1230/1815), *Hâşiyetü'd-Desûkî ale's-Şerhi'l-*

kebîr, yy. ty. I-IV. (*Hâşiyetü'd-Desûkî*)

Duman, Ali, “Sadaka”, *DİA*, 35/383-384.

_____, “Rukbâ”, *DİA*, 35/ 218-219.

_____, “Süknâ”, *DİA*, 38/ 48-50.

Günay, Hacı Mehmet, “Vakıf”, *DİA*, 42/ 475-479.

“Hacr”, *Mv.F.*, 17/96.

Hakîme, Kühayl, *Akdu-l Hibe*, Doktora tezi, Djilali Bunama Üniversitesi, Khemis Miliana, 2018. (*Akdu-l Hibe*)

Haraşî, Muhammed b. Abdullah, (1101/1690), *Şerhu Muhtasari'l-Halîl*, Beyrut, yy. ty. (Dâru'l-fikr), I-VIII.

Hassan, Abdisalam, *Taariikhda Soomaaliyeed iyo Tartanka Qabiilka*, Nairobi 2004.

Hassan, Ahmet Nur, *İslâmiyet'in Somali'de Yayılışı*, Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2019.

Hattâb Ruaynî, Şemseddin Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed (954/1547), *Mevâhibu'l-Celîl li şerhi Muhtasari Halîl*, nşr. Zekeriyâ Umeyrât, Beyrut 1416/1995, I-VIII. (*Mevâhibu'l-Celîl*)

“Hediye”, *Mv.F.*, 42/253.

Hıra, Ayhan, “Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme Meselesine İlişkin Temel Yaklaşımlar”, *Uluslararası Sosyal Bilim Dergisi*, Sayı, 58, s. 237-250, 2017. (“Klasik Fıkıh Kaynaklarında Hibeden Dönme”)

“Hibe”, *Mv.F.*, 42/121.

Hin, Mustafa ve Boğa, Mustafa ve Şerbici, Ali, *el-Fıkhu'l-Menheci ala mezhebi'l-İmâmi's-Şâfiî*, Dimaşk 1413/1992, Dâru'l kalem, I-VIII.

Huccâc, Muhammed Farîd, *Safahat min Tarihi's-Somal*, Kahire ts. (Darul-maâ`rif).

‘İlîş, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed (1299/1882), *Minahu'l-Celîl ala Muhtasari'l-Allame Halil*, Beyrut 1409/1989, I-IX. (*Minahu'l-Celîl*)

İbn Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer (1252/1836), *Hâşiyetü Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr şerh Tenvîri'l-epsâr*, Beyrut 1412/1992, I-VI. (*Reddû'l-muhtâr*)

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (741/1310), *el-Kavânîni'l-fikhiyye*, yy. ty. (yayın evi yok).

İbn Duvayyân, İbrâhim b. Muhammed (1353/1935), *Menâru's-sebîl fî şerhi'd-Delîl*, thk. Zuheyr eş-Şâvîş, yy. 1409/1989, (el-Mektebu'l-İslâmî), I-II. (*Menâru's-sebîl*)

İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddîn Ahmed el-Mekkî (973/1565), *Tuhfetu'l-muhtâc bi şerhi'l-Minhâc*, yy. 1357/1983, I-X. (Şîrvânî ve Abbâdî hâşiyeleriyle birlikte) (*Tuhfetu'l-muhtâc*)

İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed (456/1064), *el-Muhallâ bi'l-âsâr*, Beyrut, yt. Dâru'l-fikr, I-XI. (*el-Muhallâ*)

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebu Muhammed, Abdullah b. Ahmed (620/1223), *el-Muğnî*, Kahire 1388/1968, I-X.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem (711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1414, I-XV.

İbn Nuceym, Zeynüddin b. İbrâhim el-Mısırî (970/1563), *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, yy. yt. (Dâru'l alkitab al'islami), I-VIII. [8. cildi Muhammed b. Hüseyin'in tekmlisidir.] (*el-Bahru'r-râik*)

İbn Rüşd el-Hafîd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed (595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*, Kahire 1425/2004, I-IV. (*Bidâyetü'l-müctehid*)

İbnü'n-Neccâr, Mohammed b. Ahmed el-Futûhî (972/1564), *Münteha'l-irâdât*, yy. 1419/1999, (Müessesetü'r-Risâle), I-V.

Kâsânî, Ebu Bekir Alâuddin b. Mes'ûd (587/1191), *Bedâ'i'u's-sanâ'i fî tertîbi's-şerâi'*, Beyrut 1406/1986, I-VII. (*Bedâ'i'u's-sanâ'i*)

Kavas, Ahmet, "Somali", *DİA*, 37/ 373-376.

Köksal, Aydoğan, "Somali", *DİA*, 37/ 372-373.

Köse, Saffet, "İslam Hukukuna Göre Anne-Babanın Bağış (Hibe) Konusunda Çocukları Arasında Yaptığı Ayrımcılık", *Mehir*, 1999, sayı: 4, s. 14-20.

Kutluay, Ezgi, *Bağışlama Sözleşmeleri*, Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2016.

Leydah, Kebiş ve Meryem, Ayt, *er-Rucû' fî'l-hibe beyne'l-fikhi'l-İslâmi ve'l-kânuni'l-vad'i*, Yüksek lisans tezi, Bejaia Üniversitesi, Cezayir 2017.

Mahallî, Celâluddîn Muhammed b. Ahmed (864/1460), *Şerhu'l-Mahallî ale'l-Minhâc*, Beyrut 1415/1995, I-IV. (Umeyra ve Kalyûbî hâşiyeleriyle birlikte)

Mâlik b. Enes (179/795), *el-Müdevvene*, yy. 1994/1415, Daru'l-kütübi'l-ilmîyye, I-IV.

Merğînânî, Burhânuddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Ebû Bekir (593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*, Beyrut ty. I-IV. (*el-Hidâye*)

Molla Hüsrev, Hüsrev Mehmed Efendi (885/1481), *Düreru'l-hukkâm fî şerhi Gureri'l-ahkâm*, yy.ty. Dâru İhyai'l-kütübi'l-Arabiyye, I-II. (*Düreru'l-hukkâm*)

Muhammed, Aydarus, Şerif, *Advâ 'ala tarihi's-Somal*, yy.yt.

Muxemed, İbrahim Muxamed (liqliqato), *Taariikhda Soomaaliya*, Mogadishu, ty.

_____, *Minhâcü't-Tâlibîn ve 'umdetü'l-müftîn*, yy. 1425/2005. (*Minhâcü't-tâlibîn*)

Nevevî, Muhyiddîn Ebu Zekerîyya Yahya b. Şeref (676/1277), *Ravdatü't-tâlibîn ve 'Umdetü'l-Müftîn*, Beyrut 1412/1991, I-XII. (*Ravdatü't-tâlibîn*)

Ramlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebu'l-Abbâs (1004/1596), *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc*, Beyrut 1404/1984, I-VIII. (*Nihâyetü'l-muhtâc*)

Rasâ', Ebu Abdullah Muhammed b. Kâsım el-Ensârî (894/1489), *Şerhu Hudûdi İbn Arafe (el-Hidâyetü'l-kâfiyetü's-şâfiye li beyan hakâiki'l-İmâm İbn Arafe'l-vâfiye)*, yy. 1350/1932, Matbaatü'l ilmia.

Ruhaybânî, Mustafa es-Suyuti, *Metâlibu uli-n-nuhâ fî şerhi Gâyeti'l-müntehâ*, yy. 1961 (el-Mektebü'l-İslâmî).

“Rukbâ”, *Mv.F.*, 23/5.

“Sadaka”, *Mv.F.*, 26/323.

Samahi, Halid, *en-Nazariyyetü'l-âmme li ukûdi't-teberruât*, Doktora Tezi, Abu Bakar Belkaid Üniversitesi, Hukuk ve Siyasal Bilgiler Fakültesi, Tilimsan 2013.

Sâvî, Ahmed b. Muhammed el-Halvetî (1241/1825), *Hâşiyetü's-Sâvî ala eş-Şerhi's-sağîr alâ Akrabi'l-mesâlik ilâ mezhebi'l-İmâm Mâlik*, (Dâru'l alma'arif), yy. ty. I-IV (Derdîr'in eş-Şerhu's-sağîr'ıyla birlikte). (*Hâşiyetü's-Sâvî*)

Smerkandî, Ebû Bekr Alâuddîn Muhammed b. Ahmed (539/1144), *Tuhfetu'l-fukahâ*, Beyrut 1414/1994, I-III.

Senhûrî, *el-Vasît fî şerhi'l-Kânûni'l-Medenî*, Beyrut 1968, I-X.

Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ebû Sehl (483/1090), *el-Mebsût*, Beyrut 1414/1993, I-XXX.

Suğdî, Ebu'l-Hasen Ali b. el-Huseyn (461/1069), *en-Nütef fi'l-fetâvâ*, thk. Salâhuddin Nâhî, Beyrut 1404/1984, I-II. (*en-Nütef*)

Şahin, bilge, *Somali'de devletsizlik deneyimi*, Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013.

Şener, Abdülkadir, *İslam Hukukunda Hibe*, Doçentlik tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1984.

Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed el-Hatîb (977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meânî elfâzi'l-Minhâc*, Beyrut 1415/1994, I-VI. (*Muğni'l-muhtâc*)

“Teberru”, *Mv.F.*, 10/65.

“Tesviye”, *Mv.F.*, 11/359.

“Umrâ”, *Mv.F.*, 30/313.

Yaman, Ahmet ve Çalış, Halit, *İslam Hukuku*, İstanbul 2018.

Zebîdî, Murtezâ Ebu'l-Feyz Muhammed b. Muhammed el-Huseyni (1205/1790), *Tâcu'l-arûs min cevâhiri'l-Kâmûs*, yy. ty.

Zerkeşî, Şemsüddîn Muhammed b. Abdullah (772/1370), *Şerhu'z-Zerkeşî*, yy. 1413/1993, I-VII.

Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, Dımaşk 1985, I-X.

القانون رقم : ٣٧ / الصادر في ٢ يونيو سنة ١٩٧٣

القانون المدني الصومالي

رئيس المجلس الاعلى للثورة :

بعد النظر: في الميثاق الاول والثانى للثورة -
وبعد الاطلاع: على موافقة المجلس الاعلى للثورة ،ومجلس
سكرتيري الدولة -

وبناء على: اقتراح سكرتير الدولة للعدل والشئون الدينية -

يصدر القانون التالي

مادة : ١

تمت الموافقة على القانون المدني الصومالي المرفق بهذا القانون •

مادة : ٢

تعتبر النسخة الايطالية الموقع عليها من رئيس المجلس الاعلى للثورة
ومن سكرتير الدولة للعدل والشئون الدينية من هذا النص هي النسخة
الاصلية وتودع لدى مكتب المحامي العام للدولة •

مادة : ٣

يسرى العمل بالقانون المدني الصومالي اعتبارا من أول
يوليو سنة ١٩٧٣ ، كما ينتهى العمل بأية احكام أخرى متعلقة بالمواد
المدنية سارية المفعول في أراضى جمهورية الصومال الديمقراطية -
اعتبارا من هذا التاريخ •

مقديشو في : ٢/٦/١٩٧٣

رئيس المجلس الاعلى للثورة

اللواء : محمد سياد بري

سكرتير الدولة للعدل والشئون الدينية
الدكتور عبد السلام الشيخ حسين

**EK 2: SOMALİ MEDENİ KANUNUNUN ARAPÇASININ HİBEYLE İLGİLİ
KISIMLARI**

— ۱۱۸ —

مادة ۴۸۰

إذا كان للأشياء المتقايس فيها قيم مختلفة في تقدير المتعاقدين ،
جاز تعويض الفرق بمبلغ من النقود يكون معدلا .

مادة ۴۸۱

مصروفات عقد المقايضة وغيرها من النفقات الأخرى يتحملها المتقايسان
منصفة ، ما لم يوجد اتفاق يقضى بغير ذلك .

مادة ۴۸۲

تسرى على المقايضة أحكام البيع بالقدر الذي تسمح به طبيعة
المقايضة ، ويعتبر كل من المتقايسين بائعا للشيء الذي قايض به ومشتريا
للشيء الذي قايض عليه .

الفصل الثالث

الهيئة

۱ - أركان الهيئة

مادة ۴۸۳

۱ - الهيئة عقد يتصرف بمقتضاه الواهب في مال له دون عوض .
۲ - ويجوز للواهب ، دون أن يتجرد عن نية التبرع ، أن يفرض على
الموهوب له القيام بالتزام معين .

مادة ۴۸۴

۱ - لا تتم الهيئة إلا إذا قبلها الموهوب له أونائيه .
۲ - فإذا كان الواهب هو ولي الموهوب له أو وصيه ، ناب عنه فسي
تقبل الهيئة وقبض الشيء الموهوب .

مادة ٤٨٥

- ١ — تكون الهبة بورقة رسمية ، والا وقعت باطلة مالم تتم تحت ستار عقد آخر .
- ٢ — ومع ذلك يجوز في المنقول ان تتم الهبة بالتبض ، دون حاجة الى ورقة رسمية .

مادة ٤٨٦

اذا قام الواهب أو ورثته مختارين بتنفيذ هبة باطلة لعيب في الشكل فلا يجوز لهم أن يستردوا ما سلموه .

مادة ٤٨٧

الوعد بالهبة لا ينعقد الا اذا كان بورقة رسمية .

مادة ٤٨٨

اذا وردت الهبة على شيء معين بالذات ، غير مملوك للواهب ، سرت عليها أحكام المادتين ٤٦٣ و ٤٦٤ .

مادة ٤٨٩

تقع هبة الاموال المستقبلية باطلّة .

٢ — آثار الهبة

مادة ٤٩٠

اذا لم يكن الموهوب له قد تسلم الشيء الموهوب ، فان الواهب يلتزم بتسليمه اياه ، وتسرى في ذلك الاحكام المتعلقة بتسليم المبيع .

مادة ٤٩١

١ — لا يضمن الواهب استحقاق الشيء الموهوب ، الا اذا تعمد اخفاء سبب الاستحقاق أو كانت الهبة بعوض . وفي الحالة الاولى يقدر القاضى للموهوب له تعويضا عادلا عما اصابه من الضرر . وفي الحالة الاولى يقدر

القاضى للموهوب له تعويضا عادلا عما اصابه من الضرر . وفي الحالة الثانية لا يضمن الواهب الاستحقاق الا بقدر ما اداه الموهوب له من عوض كل هذا ما لم يتفق على غيره .

٢ — واذا استحق الشيء الموهوب حل الموهوب له محل الواهب فيما له من حقوق ودعاوى .

مادة ٤٩٢

١ — لا يضمن الواهب خلو الشيء الموهوب من العيب .
٢ — على أنه اذا تعمد الواهب اخفاء العيب ، أو ضمن خلو الشيء الموهوب من اعيوب ، كان ملزما بتعويض الموهوب له عن الضرر الذى يسببه العيب . ويكون كذلك ملزما بالتعويض اذا كانت الهبة بعوض على الا يجاوز التعويض فى هذه الحالة قدر ما اداه الموهوب له من هذا التعويض .

مادة ٤٩٣

لا يكون الواهب مسئولا الا عن فعله العمد أو خطئه الجسيم .

مادة ٤٩٤

يلتزم الموهوب له بأداء ما اشترط عليه من عوض سواء اشترط هذا العوض لمصلحة الواهب أم لمصلحة اجنبى أم للمصلحة العامة .

مادة ٤٩٥

اذا تبين ان الشيء الموهوب أثقل فى القيمة من العوض المشترط ، فلا يكون الموهوب له ملزما بأن يؤدي من هذا العوض الا بقدر قيمة الشيء الموهوب .

مادة ٤٩٦

١ — اذا اشترط الواهب عوضا عن الهبة وفاء ديونه ، فلا يكون الموهوب له ملزما الا بوفاء الديون التى كانت موجودة وقت الهبة هذا ما لم يتفق على غيره .

٢ — واذا كان الشيء الموهوب مثقلا بحق عينى ضمانا لدين فى ذمة الواهب أو فى ذمة شخص آخر ، فان الموهوب له يلتزم بوفاء هذا الدين ، ما لم يوجد اتفاق على غير ذلك .

٣ - الرجوع في الهبة

مادة ٤٩٧

- ١ - يجوز للواهب أن يرجع في الهبة اذا قبل الموهوب له ذلك .
- ٢ - فاذا لم يقبل الموهوب له جاز للواهب أن يطلب من القضاء الترخيص له في الرجوع ! متى كان يستند في ذلك الى عذر مقبول ، ولم يوجد مانع من الرجوع .

مادة ٤٩٨

- يعتبر بنوع خاص عذرا مقبولا للرجوع في الهبة :
- أ) أن يخل الموهوب له بما يجب عليه نحو الواهب ، أو نحو أحد من أقاربه ، بحيث يكون هذا الاخلال جحودا كبيرا من جانبه .
 - ب) أن يصبح الواهب عاجزا عن أن يوفر لنفسه أسباب المعيشة بما يتفق مع مكانته الاجتماعية أو أن يصبح غير قادر على الوفاء بما يفرضه عليه القانون من النفقة على الغير .
 - ج) أن يرزق الواهب بعد الهبة ولذا يظل حيا الى وقت الرجوع ، أو أن يكون للواهب ولد يظنه ميتا وقت الهبة فاذا به حي .

مادة ٤٩٩

- يرفض طلب الرجوع في الهبة اذا وجد مانع من الموانع الآتية :
- أ) اذا حصل للشئ الموهوب زيادة متصلة موجبة لزيادة قيمته فاذا زال المانع عاد حق الرجوع .
 - ب) اذا مات أحد طرفي عقد الهبة .
 - ج) اذا تصرف الموهوب له في الشئ الموهوب تصرفا نهائيا . فاذا اقتصر التصرف على بعض الموهوب ، جاز للواهب ان يرجع في الباقي .

(د) اذا كانت الهبة من أحد الزوجين للاخر وأراد الواهب الرجوع بعد انقضاء الزوجية •

(ه) اذا كانت الهبة لذى رحم محرم •

(و) اذا هلك الشيء الموهوب في يد الموهوب له ، سواء كان الهلاك بفعله أو بحادث أجنبي لايد له فيه أو بسبب الاستعمال ، فاذا لم يهلك الا بعض الشيء جاز الرجوع في الباقي •

(ز) اذا قدم الموهوب له عوضا عن الهبة •

(ح) اذا كانت الهبة صدقة أو عملا من اعمال البر •

مادة ٥٠٠

١ — يترتب على الرجوع في الهبة بالتراضى أو بالتقاضى أن تعتبر الهبة كأن لم تكن •

٢ — ولا يرد الموهوب له الثمرات الا من وقت الاتفاق على الرجوع أو من وقت رفع الدعوى ، وله أن يرجع بجميع ما أنفقه من مصروفات ضرورية ، أما المصروفات النافعة فلا يجاوز في الرجوع بها القدر الذى زاد في قيمة الشيء الموهوب •

مادة ٥٠١

١ — اذا استولى الواهب على الشيء الموهوب ، بغير التراضى أو التقاضى ، كان مسئولا قبل الموهوب له عن هلاك الشيء سواء كان الهلاك بفعل الواهب أو بسبب أجنبي لايد له فيه أو بسبب الاستعمال •

٢ — أما اذا صدر حكم بالرجوع في الهبة وهلك الشيء في يد الموهوب له بعد اعذاره بالتسليم فيكون الموهوب له مسئولا عن هذا الهلاك ، ولو كان الهلاك بسبب أجنبي •

 <p>KONYA</p>	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	 <p>NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ</p>
--	--	---

Özgeçmiş

1995 yılında Somali'de Buhodle şehrinde doğdu.

Lise eğitimini 2012 yılında, doğduğu İlçedeki Nawawi Medresesi'nde tamamladı. 2016'da Mogadişu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi.

2017 yılında YTB bursuyla yüksek lisans yapmak üzere Konya'ya geldi ve bir yıl süreyle Türkçe dil eğitimi aldı. 2020 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuk Bilim Dalında "İslam borçlar hukukunda Hibe ve Somali Medeni Kanunuyla Mukayesesi" başlıklı Yüksek Lisans tezini tamamladı.